

**TRYGGHET FOR MORGENDAGEN,
TRO PÅ FRAMTIDA**

1	Trygghet for morgendagen, tro på framtida	3
2	Et sterkt demokrati.....	5
3	Del 1: Arbeid og økonomi	7
4	Økonomi – folk skal få bedre råd.....	7
5	Arbeidsliv: Et godt arbeidsliv for alle	9
6	Pensjon, trygd og ytelser	14
7	Bolig: En bolig for alle	15
8	Næring	18
9	Del 2: Bedre velferd i hele landet.....	30
10	En skole der alle kan lykkes og lik rett til utdanning.....	30
11	Høyere utdanning, forskning og kompetanse for fremtiden	37
12	Én felles helsetjeneste.....	40
13	Eldre og seniorer	52
14	Barnevern: trygg og god omsorg for alle barn.....	55
15	Del 3: Trygghet i urolige tider	57
16	Justis og beredskap: trygghet, nærhet og rettferdighet.....	57
17	Innvandring og integrering.....	66
18	Del 4: Energi, klima og natur	70
19	Et norsk kraftsystem: Sikre rimelige og forutsigbare strømpriser	70
20	Klima og natur skal være rammen rundt all politikk	75
21	Ta vare på naturen	78
22	Del 5: Gode steder i endring	82
23	En offentlig sektor for fremtiden	82
24	By og land, hand i hand.....	83
25	Frivilligheten skal være fri	84
26	Idrett for alle	85
27	Kultur: en kultur å leve av og for.....	86
28	Tro og livssyn: et livssynsåpent samfunn med respekt for alle	87
29	Medier: grunnmuren for ytringsfrihet og demokrati	88
30	Familiepolitikk: ulike familier, universell velferd	89
31	Gode oppvekstmiljø for alle	90
32	Digitalisering for alle.....	90
33	Likestilling – et likestilt samfunn er et fritt samfunn	92

34	Urfolk og nasjonale minoriteter: rettigheter, kultur og språk	95
35	Nordområdene: Norge er tryggere med livskraftige lokalsamfunn i nord	96
36	Trygg og klimavennlig transport i hele landet	98
37	Del 6 En tryggere og mer rettferdig verden	103
38	Styrket sikkerhetspolitisk fellesskap	103
39	Prinsippfast globalt samarbeid	104
40	Europa og Norden	104
41	Forsvare og styrke demokrati og likestilling	105
42	Aktiv freds- og nedrustningspolitikk	106
43	Forebygge klima- og naturkatastrofer	107
44	Økonomisk åpenhet for rettferdig fordeling	107
45	Global helse.....	108
46	Et sterkere forsvar gjør Norge tryggere	108
47	Våre grunnleggende verdier	110
48	Frihet, likhet og solidaritet	110
49		
50		
51		

Trygghet for morgendagen, tro på framtida

Arbeiderpartiet vil skape et samfunn med små forskjeller og store muligheter for alle, uavhengig av hvor man kommer fra og hvor man vil i livet. Det oppnår vi best gjennom et sterkt fellesskap. Ved å gjøre vår plikt før vi krever vår rett, og ved å skape verdier og dele dem rettferdig, gjør vi fellesskapet sterkere.

2020-årene er et tidsskille i Norge og verden. Etter mange år med fred og fremgang har de siste årene vært preget av utrygghet med krig i Europa, mer kriminalitet, økonomisk uro og en voksende klima- og naturkrise. Samtidig står vi overfor store omstillinger med knapphet på arbeidskraft, viktige omsorgsoppgaver overfor en aldrende befolkning, overgang til fornybare energikilder og utvikling av ny teknologi.

Arbeiderpartiets viktigste oppgave er å lede Norge trygt i urolige tider, og sørge for at vi kommer gjennom omstillinger på en måte som tar vare på noe av det som gjør Norge til Norge: det sterke fellesskapet, de små forskjellene og den høye tilliten.

Vår samfunnsmodell er tuftet på noen grunnleggende sosialdemokratiske verdier: frihet, likhet og solidaritet. Den har vist seg godt rustet til å håndtere kriser og omstillinger. Under koronapandemien var vi avhengige av et sterkt offentlig helsevesen, et godt organisert arbeidsliv og en velferdsstat med muskler til å stille opp. I tider som er økonomisk krevende, bygger vi ut velferden og tar politiske grep for at forskjellene mellom folk ikke skal øke. I en ny sikkerhetspolitisk situasjon bygger vi et mer tidsriktig forsvar og intensiverer kampen mot kriminalitet. Fremover er vi spesielt avhengige av å få flere i arbeid, gjenreise boligpolitikken, utnytte mulighetene som teknologien gir oss og øke det internasjonale samarbeidet.

Vårt første løfte er **trygg økonomisk styring**. Ansvarlige budsjetter vil få kontroll på prisstigningen og bidra til rentenedgang. I tillegg bidrar den norske modellen, med sterke og ansvarlige parter og et trygt og velorganisert arbeidsliv, til rettferdige lønninger, lav arbeidsledighet og kontroll på prisstigningen. Vi skal sikre folk og næringsliv forutsigbare rammevilkår som bidrar til å få flere ut i arbeid, at folk får bedre råd, at flere kan eie sin egen bolig, og vi skal bekjempe ulikhet og fattigdom. Vi garanterer for EØS-avtalen og for at Norge skal ha et tett samarbeid med Europa. Vi vil prioritere å styrke velferden og øke støtten til ordninger som er viktige for at folk får bedre råd, fremfor store skattekutt til de som har mest fra før.

Vårt andre løfte er trygt **arbeid til alle**. Verdier må skapes før de kan deles. Fordeler vi verdier god, skaper vi også mer. Arbeid til alle er jobb nummer én.

Arbeiderpartiet har mål om å få 150 000 flere i arbeid innen 2030. Vi vil føre en aktiv næringspolitikk med stabile rammevilkår som trygger arbeidsplasser, hvor det lønner seg å satse og det lønner seg å jobbe. Den norske modellen, med sterke ansvarlige parter og et trygt og velorganisert arbeidsliv, gir lav ledighet og rettferdig lønnsdannelse – små forskjeller og like muligheter.

Norge er rikt på naturressurser, og Arbeiderpartiet mener det er en styrke at vi eier og forvalter våre naturressurser i fellesskap. Vi skal ha politisk kontroll med energiresursene. I energipolitikken skal vi ha sterk politisk styring, offentlig eierskap og bidra til at fellesskapet får

93 sin rettferdige andel av overskuddet. Staten skal sikre forutsigbare og rimelige strømpriser for
94 folk og næringsliv. Det skal bygges mer fornybar kraft og nett raskere, slik at ren og billig kraft
95 fortsatt skal være et fortrinn for norsk næringsliv.

96 **Vårt tredje løfte** er et **tryggere Norge**. Vi skal skape trygghet for landet og trygghet i landet i
97 urolige tider: Norge har ikke vært godt nok rustet for den alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen
98 vi nå befinner oss i. Vi skal styrke beredskapen og alle grener av Forsvaret. Vi skal jobbe for
99 Norges interesser ute og hjemme.

100 I Norge skal vi være tøffe mot kriminalitet, og vi skal være tøffe mot årsakene til kriminaliteten. Vi
101 skal bekjempe vold og kriminalitet alle steder der det finnes, ha kontroll på grensene og sørge for
102 at kriminalitet forfølges og straffes. Politiet skal styrkes slik at de kan være til stede der det
103 trengs, og stanse nyrekruttering til kriminelle miljøer.

104 **Vårt fjerde løfte** er å bygge en **sterkere velferdsstat**. Vår felles velferd skal sikre alle mennesker
105 muligheter og trygghet, uavhengig av hvor de bor og hvilke forutsetninger de har.
106

107 Vi skal skape en skole der elevene lykkes. Utviklingen med svake skoleresultater og redusert
108 trivsel skal snus. Vi skal gjenreise disiplin i skolen og få tilbake ro i klasserommene. Det skal bli
109 mer læring, mer praktisk opplæring og mer mestring. Vi skal styrke laget rundt elevene og sørge
110 for at flere fullfører utdanningen. Vi vil redusere skjermbruken i skolen og sikre elevene flere
111 fysiske skolebøker.

112 Ventetidene i helsetjenesten skal ned. Når du blir syk eller opplever helseplager, skal du få riktig
113 hjelp til rett tid. Vi skal sørge for at flere får fastlege, at sykehusene har sterke fagmiljøer og høy
114 kvalitet og sikre at eldre som trenger det, får omsorg og pleie. I Norge skal du ikke behøve å kjøpe
115 private helse- og omsorgstjenester for å få det beste tilbudet når du trenger det.

116 **Det femte løftet** er at vi skal **nå klimamålene våre** og lykkes i omstilling til et klimavennlig
117 samfunn. Vi skal utvikle eksisterende arbeidsplasser og skape nye, trygge jobber.
118 Arbeiderpartiet vil ta ansvar for å gjøre samfunnet og økonomien bærekraftig på vei mot
119 lavutslippssamfunnet.
120

121 Klima- og naturpolitikken skal sikre høy omstillingsevne for næringslivet og være rettferdig.
122 Staten skal spille på lag med næringslivet og bidra til industribygging, mer utbygging av fornybar
123 kraft og nye teknologiske løsninger. Alle må få mulighet til å ta klimavennlige valg, uavhengig av
124 økonomi og hvor i landet du bor.
125

126 ***
127

128 Vi har tro på fremtiden! Oppgavene er store, men vi har lyktes før og skal gjøre det igjen. Med en
129 tydelig sosialdemokratisk politikk bygger vi et sterkere, tryggere og mer rettferdig Norge. Et Norge
130 med sterke fellesskap og små forskjeller. Der folk får bedre råd, føler trygghet for morgendagen
131 og tro på fremtiden.

Et sterkt demokrati

Demokratiene i verden er under press. Vi ser at demokratier kan endres til autokratier, ved at nye ledere svekker de demokratiske institusjonene. Arbeiderpartiet vil fremme demokratier i verden og demokratiet i Norge.

Norge er et tillitssamfunn. Det er vi stolte av. Men tillit er hele tiden noe som må bygges og fortjenes, ikke noe man kan kreve eller ta for gitt.

Trusler og hets kan true tilliten i demokratier. Det at mange vegrer seg for å delta i det offentlige ordsiftet, er en utvikling vi ikke kan tolerere. Forsøk på påvirkning av både den offentlige debatten og demokratiske valg gjennom falske nyheter og bilder, setter demokratier og redaktørstyrte medier under press. Disse truslene tar Arbeiderpartiet på alvor. En åpen og transparent offentlig forvaltning, fri presse og redaktørstyrte medier er grunnsteinen i demokratiet.

I Norge har vi relativt høy valgdeltakelse sammenlignet med mange andre land i Europa, men det er en bekymring at valgdeltakelsen er lav blant unge, personer med minoritetsbakgrunn, dem som har lav inntekt eller som ikke har jobb. Arbeiderpartiet ønsker å prioritere tiltak som øker valgdeltakelsen.

Ekstremismekommisjonen advarer i sin rapport mot ekstremistiske ideologier og handlinger som kan true demokratiet. Grupper som befinner seg i ekstremisters fiendebilder, som muslimer, jøder, skeive, samer og andre minoritetsgrupper, trenger bedre beskyttelse. Mange unge blir utsatt for ekstreme budskap og ideologier gjennom sosiale medier. Manglende regulering av store teknologiselskaper og autoritære krefter på fremmarsj, er en farlig kombinasjon. Samtidig ser vi at unges kunnskap om demokrati går ned, også i Norge.

Arbeiderpartiet vil:

- sette inn målrettede tiltak for grupper med lav valgdeltagelse
- endre lovverket for å sikre større åpenhet om hvem som finansierer ulike partier
- styrke evnen både nasjonalt og lokalt til å oppdage forsøk på valgpåvirkning og forebygge digitale angrep før, under og etter valg
- styrke arbeidet mot hets, trusler og vold mot folkevalgte og vanlig folk som ytrer seg i offentligheten
- styrke arbeidet med demokratisk medborgerskap, demokrati og menneskerettigheter, særlig knyttet til demokratiopplæring i skolen
- legge til rette for at alle ungdomsskoleelever skal få tilbud om besøk til steder som bidrar til opplæring i demokrati, fredsarbeid og menneskerettigheter
- øke forskningen på ekstremisme, radikalisering og hatprat, for bedre å kunne forebygge
- ha god dialog mellom trossamfunn, offentlige etater og innbyggere for å øke forståelse, kunnskap og toleranse
- styrke norske redaktørstyrte medier i konkurransen mot globale teknologiplattformer
- sette rammer for kunstig intelligens som legger til rette for å utnytte teknologien, men hvor redaktøransvaret og opphavsretten respekteres og hvor dominansen til teknologigigantene begrenses
- involvere trusselutsatte grupper og sivilsamfunnet i større grad i det forebyggende arbeidet mot ekstremisme

- 174 • øke politiets kapasitet til å etterforske hatkriminalitet for å begrense radikalisering og
175 ekstremisme, herunder styrking av hatkrimgruppa
176 • gjennomføre en makt- og demokratiutredning
177
178 *les mer om mediepolitikk i kapitlet *Medier: grunnmuren for ytringsfrihet og demokrati*

Del 1: Arbeid og økonomi

Økonomi – folk skal få bedre råd

Trygg økonomisk styring

Den økonomiske politikken skal gjøre alle andre politiske prioriteringer mulig. Det viktigste for å oppnå dette er at vi sikrer arbeid til alle. Den økonomiske politikken er et viktig virkemiddel for flere i jobb, økt verdiskaping og mer rettferdig fordeling. I tillegg skal den økonomiske politikken bidra til at enkeltpersoner, bedrifter og landet som helhet tar valg som bidrar til å nå våre klima- og miljømål.

De siste årene har mange i Norge fått dårligere råd. Økte priser og renteøkninger gjør at inntekten til folk ikke når like langt, selv for dem som står i jobb. Pensjonister og arbeidstakere har hatt reallønnsnedgang og fått sitt økonomiske handlingsrom redusert. Økte priser og stigende rente rammer hardest dem som har det tøft fra før. Når folk får dårligere råd, er det viktig å sørge for dem som har minst fra før. En mer rettferdig byrdefordeling krever at vi har et sterkt fellesskap som står klart til å stille opp.

Samtidig går det godt i norsk økonomi som helhet. Siden 2021 har 140 000 flere kommet i jobb og investeringsnivået i bedriftene er høyt.

Velferdsstaten er et spleiselag, der vi yter etter evne og får etter behov. Skatter og avgifter betaler for vår felles velferd og bidrar til redusert ulikhet. Et bredt skatte- og avgiftsgrunnlag gir rom for lavere satser. Et progressivt skattesystem er viktig for økonomisk vekst og fordeling, og bidrar derfor til at de store linjene i skattepolitikken står seg gjennom skiftende økonomiske tider. Arbeiderpartiet vil føre en ansvarlig og forutsigbar skattepolitikk som bidrar til økt sysselsetting og mer rettferdig fordeling. Vi vil holde de samlede skattene og avgiftene på norske privatpersoner og bedrifter på samme nivå som i dag.

Vi lever av hverandres arbeid. For å finansiere vår felles velferd må vi lykkes med å skape jobber og inkludere flere i arbeidslivet. Målet om full sysselsetting – at alle som kan jobbe, skal få muligheten til det – ligger fast. Å jobbe bedrer den enkeltes økonomi og veksten for hele samfunnet. Samtidig bidrar frontfagsmodellen til å sikre lønnsomheten i konkurranseutsatte næringer og gir rom for reallønnsvekst slik at folk får bedre råd.

Det norske arbeidslivet med frontfagsmodellen legger grunnlaget for lav prisvekst, rettferdig vekst og velferd i Norge. Sterke fagforeninger som sammen med arbeidsgiverorganisasjonene forhandler kollektivt, og som i trepartssamarbeidet med staten finner løsninger til det beste for fellesskapet, er en forutsetning for fortsatt trygg økonomisk styring. Den norske modellen må styrkes ytterligere.

Klimapolitikken skal være rettferdig, bidra til å trygge norske arbeidsplasser og skape nye jobber. Den er nøkkelen til å sikre norsk konkurransekraft i en verden som skal til netto nullutslipp i løpet av få tiår. Konsekvensene av den globale oppvarmingen kommer oftere til syne enn før. Arbeiderpartiet vil gjøre mer for å bremse oppvarmingen og på den måten sikre norsk økonomi og velferd.

Klimapolitikken griper over alle politikkområder. Skatte- og avgiftssystemet er et kraftfullt verktøy som i større grad enn før må bidra til klimavennlige valg. Sterkere bruk av klimaavgifter må balanseres med avgiftsreduksjoner eller andre virkemidler til fordel for folk. Opptopping av klimaavgifter må i større grad bidra til økt omstilling og rettferdig fordeling. For Arbeiderpartiet er det avgjørende at folk ikke opplever å sitte igjen med en for stor del av regningen, når vi tar grep for å omstille økonomien.

Markedskreftene tar ikke hensyn til alle viktige verdier som behøves for å skape et godt samfunn for alle. Arbeiderpartiet står for en blandingsøkonomi der arbeid verdsettes og markedet er regulert, der eierskapet til naturressursene tilhører fellesskapet, og der det er maktbalanse mellom arbeidstakerne og arbeidsgiverne.

Norge er en åpen økonomi som i århundrer har bygget verdiskaping på å handle med utlandet. Det skal vi også være fremover. I en verden preget av mer isolasjon og nasjonalisme vil en økonomi som vår være sårbar. Multinasjonale selskaper kan i stor grad unngå beskatning på verdier skapt i Norge. Resultatet er at systemet blir mindre omfordelende og at forskjellene øker. Arbeiderpartiet mener at felles spilleregler, internasjonale avtaler og et sterkere internasjonalt samarbeid er nødvendig for å sikre at store selskaper og formuende betaler sin rettmessige andel til fellesskapet. Norge skal være en støttespiller og pådriver for internasjonalt samarbeid om skatt, og et foregangsland innenfor skatteåpenhet og skatterettferdighet.

Arbeiderpartiet vil:

- holde de samlede skattene og avgiftene på norske privatpersoner og bedrifter på samme nivå som i dag
- bruke finanspolitikken aktivt til å sørge for høy sysselsetting, økt produktivitetsvekst, reduserte økonomiske forskjeller og nødvendig omstilling
- at folk skal få bedre råd gjennom trygg økonomisk styring, høy sysselsetting, reduserte kostnader, tilgjengelig velferd og bekjempelse av forskjeller og fattigdom i Norge
- øke sysselsettingsgraden til 82 prosent innen 2030 og 83 prosent innen 2035
- styrke den norske arbeidslivsmodellen
- følge handlingsregelen for en forsvarlig innfasing av oljepenger i norsk økonomi over tid
- sørge for økt omstilling og rettferdig klimapolitikk, blant annet ved å utvikle gode ordninger for tilbakeføring av klimaavgifter
- ha mer åpenhet om skatt, selskapsstrukturer og eierforhold
- sikre at bedrifter og næringsliv har trygg og friksjonsfri tilgang til sine viktigste markeder gjennom EØS-avtalen
- beskytte folk mot gjeldsfeller, blant annet ved å vurdere innstramming i regelverk for markedsføring av forbrukslån og kredittkort, urimelig høye renter på forbrukslån og begrensning av inntjening på inkassoinnkrevning
- føre en forutsigbar og ansvarlig skattepolitikk for økt sysselsetting og mer rettferdig fordeling, som tar bedre hensyn til klima og natur og styrker velferdsstatens langsiktige bærekraft

Gjennomføringsgraden av Arbeiderpartiets program for 2025–2029 vil avhenge av rammene gitt av den økonomiske utviklingen.

269 Arbeidsliv: Et godt arbeidsliv for alle

270 Vi lever av hverandres arbeid i Norge. Trygge jobber og en lønn å leve av er avgjørende for den
271 enkeltes frihet og for fellesskapet. Derfor er ingen oppgave viktigere for Arbeiderpartiet enn å få
272 hele folket i arbeid. Det er ledighet som koster, både for samfunnet og den enkelte.

273 Fremover vil Norge trenge alle som kan jobbe – i jobb. Arbeiderpartiet skal stille krav til
274 arbeidslivet og samfunnet rundt. Krav om bedre tilrettelegging, oppfølging, veiledning,
275 utdanning, kompetanseheving og helsehjelp, for at flere skal få brukt arbeidsevnen sin. Vi må
276 tenke nytt og utfordre dagens arbeidsliv slik at vi får flere i jobb og færre på trygd.

277
278 Arbeid er veien ut av fattigdom. Arbeid betyr mye mer enn inntekt – arbeid gir trygghet, frihet,
279 fellesskap og tillit til hverandre. Den sosialdemokratiske arbeidslinja handler om å gi folk
280 mulighet til arbeid. Om å stille krav, og å stille opp. Den skal gi folk mulighet til å bruke
281 arbeidsevnen de har, og samtidig beholde tryggheten. Virkemidlene skal først og fremst bidra til
282 å hjelpe folk inn i arbeidslivet.

283 Den største utfordringen for gode velferdstjenester og vekst og omstilling i næringslivet er
284 mangelen på arbeidskraft. For mange som jobber i næringslivet og det offentlige bruker tiden sin
285 på unødvendig rapportering. For mange opplever at regler detaljstyrer arbeidshverdagen. Derfor
286 vil Arbeiderpartiet gå til kamp mot unødvendig byråkrati og detaljstyring. Arbeiderpartiet skal
287 være den fremste forsvaren av velferdsstaten. Da må vi også passe på at våre felles
288 skattepenger brukes på en ansvarlig måte. Lykkes vi med dette kan vi utvide velferden og styrke
289 næringslivet. Vi vil fornye, forsterke og alltid være åpne for å tenke nytt om hvordan vi organiserer
290 Norge

291 Inkludere flere i arbeidslivet: Ingen skal stå utenfor

292 Alle som kan jobbe, skal få mulighet til det. Arbeid handler også om retten til å yte og delta, og
293 derfor har arbeid en stor sosial verdi for den enkelte. Vi skal ha et arbeidsliv som er trygt og
294 rettferdig, og som gir en lønn å leve av, slik at alle har mulighet til å etablere seg med hjem og
295 familie. Hele, faste stillinger skal være hovedregelen i arbeidslivet, samtidig som det er viktig å
296 tilrettelegge for dem som ikke har mulighet til å jobbe fullt. Unge skal få en god start på
297 arbeidslivet, og ingen arbeidstakere skal gå ut på dato eller skyves ut. Arbeiderpartiet vil at NAV
298 skal hjelpe flere inn i arbeid. Derfor må NAV styrkes med nye verktøy. De ansatte i NAV må gis
299 mer fleksibilitet, slik at de kan tilpasse virkemiddelbruken til den enkelte.

300
301 Det er særlig viktig å få unge mennesker i aktivitet. Ungdom som blir stående lenge utenfor
302 arbeid eller utdanning, har større sannsynlighet for ikke å komme i jobb. Ungdomsgarantien har
303 gitt mange unge tidlig, tett og tilpasset oppfølging fra NAV. Nå vil vi styrke denne garantien ved å
304 garantere unge jobb eller utdanning. Dette kan vi gjøre samtidig som vi også dekker behovet for
305 arbeidskraft i samfunnet, spesielt innen velferdsområder som barnehage, SFO og eldreomsorg.
306 Innen sistnevnte er det satt i gang flere ulike rekrutteringstiltak som f.eks. Menn i helse.
307 Arbeiderpartiet vil iverksette et nytt arbeidsprogram for unge etter modell fra Menn i helse, som
308 sikrer at unge under 30 år sikres jobb innenfor barnehage, SFO eller eldreomsorgen innen tre
309 måneder.

310
311 Vi må gjøre det lettere for personer som lever på trygd, å kombinere trygd med arbeid, og det skal
312 være mulig å fullføre videregående skole mens du mottar velferdsytelser.

313

For å få flere inn i arbeidslivet vil Arbeiderpartiet:

- hjelpe dem som står utenfor arbeidslivet også når ledigheten er lav. Virkemidlene til NAV har bedre effekt i perioder der etterspørselen etter arbeidskraft er høy.
- forenkle ordningen med arbeidsavklaringspenger slik at ressursene i NAV går fra saksbehandling til jobbveiledning
- innføre en aktivitetsreform med inntektssikring for unge med arbeidsrettet aktivitet
- innføre arbeidsrettet oppfølging for uføretrygd, slik at de som kan jobbe noe, får en reell mulighet til det
- utvide ordningen med varig lønnstilskudd for å få flere i arbeid
- videreutvikle og styrke ungdomsgarantien, der unge under 30 år sikres jobb eller utdanning
- etablere et nytt arbeidsprogram for unge under 30 år som sikrer dem jobb i barnehage, SFO eller helse- og velferd innen tre måneder
- støtte opp under at alle fylkeskommuner har et samarbeid med NAV om oppfølging av elever i videregående skole
- utvide og utvikle samarbeidet med ideelle aktører som hjelper personer som står utenfor arbeidslivet inn i arbeid
- trappe opp antall plasser varig tilrettelagt arbeid (VTA)
- innføre en sømløs overgang fra skole til VTA for unge brukere
- at statlig og kommunal sektor skal forplikte seg til å inkludere flere mennesker med funksjonsnedsettelser
- bygge et sterkere partssamarbeid på den enkelte arbeidsplass for å sikre heltid som den vanlige ansettelsesformen
- utvikle ordninger der deltidsstillinger brukes som inngangsport til arbeidslivet for dem som har behov for å kombinere trygd og arbeid og kan jobbe noe
- gjennomføre et nasjonalt prosjekt der elever som er kvalifisert for lærekontrakt skal få dekket om lag halvparten av den obligatoriske kjøreopplæringen til førerkort klasse B. Forsøket skal evalueres med mål om å gradvis utvide ordningen slik at førerkortet blir helt gratis. Formålet er å øke motivasjonen og bidra til at flere fullfører med fagbrev.

For å styrke NAVs rolle som arbeidsformidler vil Arbeiderpartiet:

- innføre bedre samordning av helsetjenestene, NAV og utdanningssystemet, slik at unge ned til 16 år som står i fare for å falle utenfor, gis tidlig oppfølging
- forbedre samordning mellom NAVs ulike oppdrag som arbeidsformidler, trygdeytelser og sosialhjelp
- styrke språkopplæringen for personer med manglende norskferdigheter, og sikre tidlig kompetansekartlegging og realkompetansevurdering for godkjenning av utenlandske utdanninger
- benytte den økende inkluderingskompetansen både i bedrifter, tiltaksbedrifter og i NAV for å øke likestillingen og inkluderingen i arbeidslivet
- åpne for at NAV kan gi forhåndsgodkjente arbeidsmarkedsbedrifter direkte oppdrag med avklaring og oppfølging av mennesker som trenger det, uten anbudsutsetting
- gi NAV verktøy for å drive oppsøkende arbeid rettet mot dem som står helt utenfor arbeidslivet og som hverken deltar på noen tiltak eller mottar stønader og/eller andre ytelser

- utvikle samarbeidet mellom NAV og ideelle og frivillige aktører som fungerer som nettverksbyggere og møteplasser. Dette for å bygge tillit og dialog med dem som står utenfor arbeidslivet

Sykefraværet skal ned

Sykefraværet i Norge er for høyt, og det må ned. Dette må imidlertid skje uten sosiale kutt som rammer syke mennesker. Arbeiderpartiet er garantisten for at ansatte fortsatt skal ha full lønn under sykdom. Å kutte i sykelønna vil ramme sosialt skjevt. Det er mange yrkesgrupper som for eksempel ikke har mulighet til å ha hjemmekontor eller annen tilrettelegging ved sykdom, som i helsevesenet, industrien, skole og barnehage. Det er derfor behov for målrettede tiltak for ulike sektorer for å få ned sykefraværet.

For den enkelte betyr lange sykefravær økt sannsynlighet for å falle varig ut av arbeidslivet. Høyt sykefravær har store kostnader for bedriftene og samfunnet, både i form av direkte kostnader, produksjonstap, og knapphet og press på kompetent arbeidskraft. Vi trenger at alle som kan jobbe, er på jobb. Fastlegene og andre som skriver ut sykemeldinger, har en viktig rolle som portvoktere, med ansvaret for forvaltningen av fellesskapets ressurser.

Arbeidsplassen kan være en del av løsningen for å få ned sykefraværet. Undersøkelser viser at lokalt partssamarbeid for å styrke arbeidstakernes innflytelse og kontroll over egen arbeidssituasjon bedrer både arbeidsmiljøet og produktiviteten. Arbeid vil da kunne være helsefremmende, blant annet fordi arbeid gir fellesskap, mening og mestring. Sykdom kan også skyldes forhold på arbeidsplassen. Om lag en tredjedel av sykefraværet skyldes helt eller delvis forhold på jobben. Det understreker viktigheten av å jobbe forebyggende med godt arbeidsmiljø, gjennom bransjeprogrammer og andre samarbeid lokalt på den enkelte arbeidsplass.

Arbeiderpartiet vil:

- garantere for at sykelønna ikke kuttes
- forsterke den forebyggende arbeidsmiljøoppsatsen
- bedre sykefraværsoppfølgingen, blant annet gjennom økt etterlevelse av pliktene i regelverket for både arbeidsgiver og arbeidstaker, sykemelder og NAV, og gjøre dialogen lettere med nye digitale løsninger
- bidra til at tillitsvalgte, sammen med verneombud og arbeidsmiljøutvalg, deltar aktivt i utviklingen av rutiner for sykefraværsoppfølging på arbeidsplassen
- behovsrette sykefraværsoppfølgingen fra NAV, gjennom tidligere dialog mellom aktørene, individuell veiledning og bruk av arbeidsmarkedstiltak
- igangsette en holdningskampanje for å bevisstgjøre befolkningen om blant annet vilkårene for sykepengene, samt pliktene og rettighetene ved sykefravær
- styrke rollen til sykemelder for å vurdere arbeidsevne og bidra til raskere friskmeldinger

Styrke det organiserte arbeidslivet

Trygge arbeidstakere skaper mer. Sterke fagforeninger er hjørnesteinen i den norske modellen og det organiserte arbeidslivet. Faste, hele stillinger skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv. I deler av arbeidslivet omgår arbeidsgivere sitt ansvar overfor arbeidstakere ved å bruke kompliserte selskapsstrukturer og omdefinere ansatte til frilansere og kontraktører. Skal arbeidsmiljøloven være en god vernelov, må den oppdateres i tråd med samfunnsutviklingen.

For Arbeiderpartiet er det viktig å styrke arbeidstakernes vern og innflytelse på egen arbeidshverdag.

Unge, lærlinger og andre som nylig har kommet inn i arbeidslivet, er i en særlig utsatt situasjon for ikke å få sine rettigheter sikret. Det er derfor viktig at arbeidslivets parter får bidra inn i skolen, slik at elevene får førstehånds kjennskap til hvordan arbeidslivet er organisert, til frontfagsmodellen og hvordan tariffavtaler fungerer.

Arbeiderpartiet vil:

- stimulere til økt organisasjonsgrad blant både arbeidstakerne og arbeidsgiverne, blant annet ved å øke fagforeningsfradraget generelt, og for dem under 30 år spesielt
- forhindre at lønns- og arbeidsvilkår svekkes ved anbudsprosesser, oppsplitting av selskaper og andre endringer i selskapsstruktur
- forhindre at man kan omgå arbeidsgiveransvaret ved å organisere ansatte i egne selskaper, slik som enkeltpersonforetak eller ulike driftsformer som plattformøkonomi og franchise
- jobbe for at selvstendig næringsdrivende og frilansere skal få bedre tilgang til sosiale rettigheter
- som en del av trepartssamarbeidet, gjennomgå og styrke kravene til forsvarlig arbeidsmiljø ved bruk av hjemmekontor, og oppdatere regelverket for det digitale arbeidslivet
- styrke reglene om yrkesskadeforsikring, slik at de omfatter alle som av arbeidsgiver tidvis blir pålagt å ha hjemmekontor
- sammen med partene i arbeidslivet, styrke kompetansen for å forebygge og bekjempe rasisme og diskriminering i arbeidslivet
- at alle ansatte får dekket kostnadene til egnet og nødvendig arbeidstøy
- innføre regler som sikrer at yrkesgrupper som er særlig utsatt for vold og trusler på jobb, gis et bedre vern
- at det i offentlige anbud stilles krav om faste ansettelser, fagarbeidere, lærlinger, ryddige lønns- og arbeidsvilkår og maksimalt antall kontraktsledd
- at anbud ved bygging av samferdselsprosjekter utformes slik at lokale, regionale og nasjonale aktører kan delta, med krav om at leverandører må være tilknyttet en lærlingordning, og at lærlinger deltar i arbeidet med å oppfylle kontrakten
- sammen med partene, styrke innsatsen i bransjer som er spesielt utsatt for arbeidslivskriminalitet, sosial dumping og utrygge forhold

Nulltoleranse for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet

Vi trenger kraftige tiltak i deler av arbeidslivet for å hindre at mennesker blir utnyttet. Sammen med sterke fagforeninger og ved hjelp av et godt trepartssamarbeid vil Arbeiderpartiet jobbe for at alle arbeidstakere i Norge skal ha en trygg og helsefremmende arbeidshverdag.

Arbeiderpartiet vil:

- videreutvikle Norgesmodellen for alle offentlige anskaffelser for å sikre et seriøst arbeidsliv
- opprettholde og styrke dagens regelverk vedrørende bemanningsbyrå og innleie

- 447 • øke samarbeidet og informasjonsdelingen mellom de viktigste etatene på
- 448 arbeidslivskriminalitetsområdet og gi dem utvidet myndighet, blant annet til inndragning,
- 449 å beslaglegge utbytte og sikre et mer effektivt vern mot seriekonkurser
- 450 • øke Arbeidstilsynets tilsynsaktivitet
- 451 • overføre flere reaksjonshjemler fra politiet til utøvende etater, for eksempel
- 452 Arbeidstilsynet, Skatteetaten, NAV og Tollvesenet
- 453 • gjennomgå regler for deling av personopplysninger mellom selskap, for å gjøre det mulig
- 454 å ivareta påseplikten for oppdragsgivere
- 455 • stille krav om at arbeidskontrakt skal foreligge senest samme dag som arbeidsforholdet
- 456 starter i alle ansettelsesforhold, og at den skriftlige arbeidskontrakten skal inneholde
- 457 informasjon om pensjon, herunder prosentsats på Obligatorisk tjenestepensjon (OTP)
- 458 • utrede muligheter for å gi fagbevegelsen økt myndighet og flere verktøy for å bekjempe
- 459 arbeidskriminalitet
- 460 • senke terskelen for varsling internt eller til tilsynsmyndighetene
- 461 • sørge for at relevant etat har nødvendige hjemler for å føre tilsyn på om obligatorisk
- 462 tjenestepensjon faktisk er betalt inn

463 Et arbeidsliv i endring: økt produktivitet og mer kompetanse til arbeidsfolk

464 Arbeidslivet, som samfunnet, er i stadig endring. Digitalisering og introduksjonen av kunstig
 465 intelligens (KI) har allerede endret mye på kort tid. Endringene som skal til for å nå klimamålene,
 466 vil også kreve mye av samfunnet og arbeidsfolk.

467
 468 Den norske modellen sikrer at vi klarer å omstille oss raskt og ta i bruk ny og
 469 produktivitetsfremmende teknologi, uten at ansattes rettigheter eller velferd reduseres. Det er
 470 viktig for Arbeiderpartiet at vi også fremover klarer å balansere ny teknologi og nødvendig
 471 omstilling med rettigheter i arbeidslivet.

472
 473 Utdanning, og kompetansepåfyll i arbeidslivet, vil bli enda viktigere fremover. Teknologi gjør det
 474 enklere enn før å jobbe desentralisert, samtidig som sentraliseringsprosessene i arbeidslivet
 475 fortsetter.

476 477 Arbeiderpartiet vil:

- 478 • skjerpe arbeidsgivers plikt til å sikre et helsefremmende arbeidsliv, noe som også vil gjøre det
- 479 mulig for å flere å stå lenger i jobb
- 480 • arbeide for å utvikle samarbeidsarenaer for helse, arbeidsmiljø og sikkerhet mellom
- 481 partene i arbeidslivet og myndighetene
- 482 • sikre at ansatte som må bruke arbeidsklær, får rett til klær som er tilpasset
- 483 arbeidsoppgavene, årstider og vær
- 484 • fjerne tidsavgrensningen i pendlerfradraget
- 485 • øke mangfoldet i offentlige styrer og ledelsesposisjoner, og gi privat næringsliv insentiver
- 486 til å øke mangfoldet i styrer og ledelse
- 487 • sikre retten til etter- og videreutdanning, og at det organiseres gjennom et
- 488 trepartssamarbeid. Dette for å møte det nye arbeidslivets kompetansekrav og bidra til at
- 489 det utvikles tilbud som er tilpasset arbeidslivet og kan kombineres med å stå i jobb.

Pensjon, trygd og ytelser

En universell velferdsstat: sikkerhetsnettet for oss alle

Arbeiderpartiets mål er et samfunn uten fattigdom. Da er arbeid til alle det aller viktigste. Samtidig må de som ikke er i stand til å arbeide, enten det skyldes sykdom, nedsatt funksjonsevne eller alder, sikres en inntekt som muliggjør et godt liv.

Universelle velferdsordninger danner grunnlaget for et trygt og likestilt samfunn. Det er avgjørende å bygge opp og utvikle velferdsstaten i takt med at samfunnet utvikler seg og endrer seg. Brede, kollektive ordninger som er enkle å forholde seg til, samtidig som de gir tryggheten folk trenger, er kjernen i den norske velferdsstaten. Systemet må innrettes slik at mottakere av trygd får støtte til å bidra i arbeidslivet.

Arbeiderpartiet vil:

- gjennomgå dagens trygdeordninger med mål om å forenkle systemet, og unngå at personer er avhengige av å motta flere ulike ytelser
- fortsette arbeidet med tillitsreformen og sørge for at NAV har ressursene og verktøyene de trenger for å hjelpe brukerne på en god måte
- prioritere universelle ordninger fremfor behovsprøvde ytelser. Dette gjelder også for velferdstilbud. Billigere barnehager og helsetilbud, som reduserer utgiftene til folk, er en like viktig del av velferdsstaten som utbetaling av økonomiske ytelser og stønader.
- gjøre overgang fra trygd til arbeid enklere for dem som kan jobbe, blant annet gjennom å øke beløpsgrensen for avkortning av uføretrygden
- at nivået på trygdeytelser og andre ytelser sikrer at folk kan leve anstendige liv. Vi vil sørge for dette gjennom regulering av trygdene, og øke de laveste ytelsene og andre ordninger for dem som har minst.
- gjennomgå satser for livsopphold for å sikre at de gir et grunnlag å leve av
- at utbetaling av ulike ytelser samordnes bedre, med mål om bedre oversikt og forutsigbarhet for mottakerne

Pensjon: trygt, rettferdig og godt å leve av

Pensjonssystemet må hvile på kollektive ordninger som gir en god minstesikring for alle, samtidig som folk får uttelling for arbeidet de har utført gjennom yrkeslivet. I takt med at vi lever lenger, må vi sikre at folk kan stå lenger i jobb. Samtidig må de som ikke kan stå i arbeid, sikres en anstendig inntekt. Arbeiderpartiet støtter opp om pensjonsforliket som ble inngått i 2024.

Arbeiderpartiet vil:

- støtte opp under AFP-ordningen i samarbeid med partene i arbeidslivet
- skjerme uføre mot levealdersjusteringen, slik at de ikke får en svakere utvikling i pensjonsnivåene enn arbeidsføre
- at minstenivåene for pensjon følger utviklingen i samfunnet for øvrig, og sikre at minstepensjonene ikke blir hengende etter
- skape et arbeidsliv der alle, uavhengig av yrke, klarer å stå lenger i jobb i takt med at vi lever lenger
- gjennomgå reglene for Obligatorisk tjenestepensjon. Det bør legges til rette for livsvarige ordninger og heving av pensjonssparingen for de lavtlønnede. Det bør utredes tiltak som

- 534 sikrer at arbeidsgivere får større ansvar for å ivareta egne ansatte som på grunn av
535 arbeidsskade starter tidlig uttak av pensjon.
- 536 • lage en plan for gradvis opptrapping av minstesatsen i obligatorisk tjenstepensjon i
537 samarbeid med partene i arbeidslivet

538 Bolig: En bolig for alle

539 Vi skal fortsette gjenreisningen av boligpolitikken

540 En trygg boligsituasjon er grunnlaget for et godt liv. For Arbeiderpartiet er det et mål at flere skal
541 få mulighet til å eie sin egen bolig, og at boligpolitikken bidrar til å utjevne økonomiske, sosiale
542 og geografiske forskjeller. Arbeiderpartiet ønsker en boligpolitikk som gjør det enklere å komme
543 inn på boligmarkedet.

544 Det er behov for å fortsette gjenreisningen av Husbanken. Boligmarkedet trenger en tydelig og
545 ambisiøs politikk. Boligpolitikken kan ikke overlates til å styres av markedet alene, og det kan
546 ikke ses isolert fra andre deler av samfunnsutviklingen. Arbeiderpartiet har utvidet Husbankens
547 mandat, ansvar og finansiering. Fremover må vi bruke de virkemidlene vi har, og skape nye. Stat
548 og kommune må ta et større ansvar for å ivareta en helhetlig boligpolitikk for å sikre folk et
549 anstendig sted å bo.

550 Når vi skal gjenreise boligpolitikken, er det for å nå en hovedsatsing: å bygge flere boliger. Vi skal
551 også: 1) utvikle trygge, varierte og gode bomiljø, 2) styrke leietakers rettigheter, 3) legge til rette
552 for en mer klima- og naturvennlig byggenæring.

553 Bygge mer

554 Norge er ikke ett boligmarked. Vi har mange. I distriktene opplever mange at det ikke er gunstig å
555 bygge nye boliger, fordi salgsprisen ofte er lavere enn byggekostnadene. I pressområdene har det
556 blitt bygd for få boliger, noe som har presset prisene svært kraftig opp. Begge områder krever en
557 aktiv boligpolitikk for å sikre at det bygges mange nok boliger til en fornuftig pris.

558 Tilliten mellom utbygger, stat og kommune er flere steder tynnslett. Arbeiderpartiet vil ha et
559 tydeligere rammeverk for disse aktørene, slik at tilstrekkelig boligbygging sikres. Plan- og
560 bygningsloven må til enhver tid være anvendelig og tilpasset den tiden den skal fungere i.
561 Arbeiderpartiet vil redusere boligunderskuddet slik at boligprisveksten dempes i pressområder.
562 Arbeiderpartiet ønsker et ambisiøst mål for bygging av nye boliger de neste fire årene.

563 Arbeiderpartiet vil:

- 564 • fastsette et mål om å få bygd 130 000 boliger de neste fire årene. Dette for at flere skal
565 kunne eie sin egen bolig.
- 566 • sammen med kommunene med høyest press på å bygge nok boliger, ta aktivt grep for å
567 bygge mer, raskere og få flere unge inn i boligmarkedet
- 568 • forenkle regelverket og digitalisere mer slik at det blir enklere og rimeligere å bygge bolig,
569 og for å fjerne flaskehalser og tidstyver
- 570 • digitalisere mer, og styrke samarbeidet på tvers av mindre kommuner, for å bedre
571 utnyttelsen av kompetansen og ressursene. Husbanken må bidra til dette.
- 572 • utrede insentiver og sanksjoner som gjør at lønnsomme boligprosjekter realiseres raskt
- 573 • styrke kommunenes regulerings- og byggesaksarbeid for å tilrettelegge for økt
574 boligbygging og forutsigbare rammer for utbygger

- 575 • utrede en innføring av levetid på reguleringsplaner så det kan sikres at det er mer
- 576 lønnsomt å igangsette boligbygging enn å vente
- 577 • bedre samarbeidet mellom stat og kommune for å styrke kommunal boligbygging og
- 578 vedlikehold
- 579 • utvikle en ordning hvor Husbanken, kommuner og kommersielle i fellesskap kan bidra til
- 580 å forløse gode prosjekter som får opp andelen eldreboliger sentrumsnært i
- 581 distriktskommuner (sentralitetsklasse 4 til 6)

582 Eie egen bolig

583 Grunnsteinen i norsk boligpolitikk er at mange eier sin egen bolig. Eierlinja bidrar til frihet,

584 trygghet og forutsigbarhet for enkeltmennesket. Det er avgjørende at eierlinja ligger fast, og at

585 målet er at flest mulig skal eie sin egen bolig.

586 Over tid har økende forskjeller gjort at de som ikke eier, kommer stadig lenger unna

587 boligdrømmen. Norge har den største andelen unge boligeiere i Europa, men også her ser vi at

588 andelen unge som kjøper bolig, går noe ned. Særlig i pressområder øker boligformuen til dem

589 som eier, og det skapes en mur mot dem som skal kjøpe sin første bolig. I distriktene ser vi

590 motsatt utvikling, hvor du kan tape penger på å bygge bolig. Dette utfordrer eierlinja og øker de

591 økonomiske forskjellene.

592 Arbeiderpartiet vil fremme en boligpolitikk som bidrar til bedre fordeling av verdiene i

593 boligmarkedet, med et særlig fokus på å hjelpe dem som i dag har vanskeligst for å komme inn.

594 Regjeringens kraftfulle satsing på Husbanken må fortsette. Husbankens virkemidler må styrkes,

595 slik at både vanskeligstilte på boligmarkedet, førstegangsetablerere og personer med

596 funksjonsnedsettelse gis mulighet til å få en stabil og god bostatus. Terskelen for å kjøpe

597 egen bolig bør senkes. Arbeidet for vanskeligstilte på boligmarkedet må forsterkes.

598 Arbeiderpartiet vil:

- 599 • gi Husbanken flere og sterkere virkemidler overfor førstegangsetablerere og utvikle
- 600 løsninger som gir flere unge råd til å kjøpe egen bolig, blant annet ved å:
 - 601 ○ åpne Husbankens startlån for unge uten oppspart egenkapital, men med gode
 - 602 nok inntekter til å betjene boliglån, samt vurdere om flere grupper skal inkluderes
 - 603 og gjøre bankens ordninger mer kjent
 - 604 ○ styrke bruken av ulike boligkjøpsmodeller
 - 605 ○ styrke Husbankens arbeid med å spre kunnskap til kommuner om hvordan få fart
 - 606 på boligbyggingen i distriktene
- 607 • vurdere endringer i utlånsforskriften slik at flere får mulighet til å kjøpe primærbolig,
- 608 balansert mot hensynet til at folk ikke tar opp lån de ikke kan betjene
- 609 • benytte seg av muligheten for endringer i utlånsforskriften og krav til sekundærbolig i
- 610 områder med stort prispress når det er stor markedsusikkerhet. Dette for å bidra til
- 611 rettferdig fordeling og at flere får mulighet til å kjøpe primærbolig.
- 612 • sikre bedre innløsningsrett for tomtefestere slik at flest mulig kan eie grunn til eget hus
- 613 eller egen hytte

614 Trygge og stabile bomiljø

615 Trygge nabolag skaper trygge barn. Gode nabolag skapes ved at ulike generasjoner kan bo og

616 leve på samme sted over tid, der andelen som leier midlertidig, ikke blir for høy.

617 Det er et mål for Arbeiderpartiet å sikre høyere bostabilitet i områder med levekårsutfordringer.
618 Spesielt i byområder er trangboddheten et økende problem. Levekårsutfordringer har en tendens
619 til å hope seg opp i samme områder og kan føre til segregering. I enkelte områder skaper fremleie
620 og hyblifisering utfordringer. Leietakere må sikres gode, trygge boforhold og sterke rettigheter. Vi
621 trenger nok utleieboliger, en storstilt satsing på studentboliger og en forbrukervennlig husleielov,
622 slik at vi får flere trygge og stabile bomiljøer over hele landet.

623 **Arbeiderpartiet vil:**

- 624 • bygge minst 3000 studentboliger hvert år, særlig i pressområder. Det er et mål å bygge så
625 mange studentboliger at ventelistene reduseres vesentlig, og fjerne flaskehalser som
626 hindrer økt bygging.
- 627 • sikre at ideelle stiftelser også kan finansiere flere studentboliger gjennom Husbanken,
628 og vurdere om kommersielle utbyggere kan få lån via Husbanken for å bygge
629 studentboliger prisregulert på linje med studentsamskipnadens portefølje
- 630 • gi kommunene mulighet til å kreve at en viss andel av alle boligprosjekter blir boliger som
631 flere har råd til eller har en bestemt eierform, gjennom endring i plan- og bygningsloven
- 632 • utrede et tilsynsorgan for det private utleiemarkedet og støtte opp om løsninger som
633 sertifiserer utleiende og styrker seriøsiteten
- 634 • at statens politikk for lokalisering av statlige arbeidsplasser skal bidra til bedre utvikling
635 av nabolag og byområder enn i dag, herunder i større grad bidra til stedsutvikling i
636 levekårsutsatte områder
- 637 • styrke husleietvistutvalgene og husleieloven som en forbrukerlov, for eksempel ved å
638 innføre tidsbegrensede leiekontrakter som hovedregel i det private markedet, med
639 færre muligheter for utleier til å fravike dette
- 640 • skalere opp verktøyene og Husbankens innsats for boliginnovasjon, særlig knyttet til
641 boligsammensetning, prosjekter med alternative boligtyper/boformer og innovative
642 fellesskapsarealer og gode nabolag
- 643 • jobbe for at byene våre vokser på en måte som sikrer gode oppvekstvilkår for barn og
644 unge
- 645 • gi kommunene verktøy som hindrer uønsket hyblifisering og seksjonering av store boliger,
646 noe som gir dårlige bomiljø, samtidig som vi ser på forenklinger i lovverket som bidrar til
647 at flere ønsker å leie ut deler av egen bolig
- 648 • vurdere om kommunene skal kunne stille krav om bidrag til idrettsanlegg i større
649 boligprosjekter
- 650 • sikre bostøtten som et viktig virkemiddel for å hjelpe dem med lave inntekter og høye
651 bostgifter
- 652 • vurdere hvilke verktøy kommunene bør ha for å regulere kortidsutleie av boliger som
653 skaper dårlige bomiljø, for eksempel forbud i enkelte områder og krav til dokumentasjon
654 til utleieplattformer
- 655 • ta initiativ til et samarbeid med kommuner, næringsliv, ideelle- og boligbyggerlagene til å
656 gjennomføre en kraftfull satsing for å bygge flere rimelige leieboliger særlig for de som
657 sliter i boligmarkedet. Leietakere skal få bedre rettigheter og mer forutsigbarhet i sin
658 bosituasjon.

659 **Mer natur- og klimavennlig byggenæring**

660 Vi må bygge smartere, ta vare på det vi har og gjenbruke mer. Byggenæringen er landets største
661 fastlandsnæring og skaper viktige arbeidsplasser over hele landet. Samtidig står byggenæringen

for mye av klimagassutslippene i Norge. Å prioritere hva og hvor vi bygger, er en sentral del av det å stanse tapet av natur og sikre allemannsretten.

Arbeiderpartiet vil lede an i å gi byggenæringen virkemidler og forutsigbarhet for å kunne gå foran i omstillingen av Norge. Det vil sikre viktige arbeidsplasser, samtidig som vi bygger de boligene vi trenger. Vi vil jobbe for at all arealplanlegging og utbyggingspolitikk er i tråd med målet om lavutslippssamfunnet i 2050, og bidrar til å redusere naturtap, tap av matjord, sikre nærnatur og redusere mobilitetsbehov.

Arbeiderpartiet vil:

- gi kommunene mulighet til å stille flere klimakrav i planarbeidet, for eksempel til byggeplasser
- i dialog med partene i byggenæringen, innføre strengere, men forutsigbare og konkrete utslippskrav til bygg, inkludert materialer, og utarbeide en plan for hvordan kravsnivåene årlig skal strammes inn mot 2030
- bruke offentlig innkjøpsmakt til å stille høye miljøkrav, og utfordre byggebransjen til å utvikle nye, smarte rehabiliterings- eller nybygg-løsninger
- oppdatere regelverk og forskrifter slik at det blir enklere å rehabilitere bygg og unngå riving, samt at gjenbruk av eksisterende bygningsmasse og byggematerialer øker
- utvikle ordning hvor fylkeskommunen forvalter en «arealbank» for kommunene, der kommuner med mål om arealnøytralitet kan operasjonalisere dette gjennom «arealtransaksjoner» kommunene imellom
- forbedre systemet for uavhengige konsekvensutredninger slik at tilliten til utredninger av naturinngrep mv. styrkes

*Les mer om naturpolitikk i *Ta vare på naturen* i kapitlet «Energi, klima og natur»

Næring

Verdier må skapes før de kan deles. Sterk næringsutvikling kombinert med rettferdig fordeling er og har alltid vært en rettesnor for Arbeiderpartiet. I en tid preget av uro skal vi gi folk fremtidshåp og optimisme. Vi skal ta vare på eksisterende arbeidsplasser samtidig som vi legger til rette for nye, grønne næringer. Arbeiderpartiet skal derfor føre en forutsigbar næringspolitikk.

Gjennom koronakrisen, strømkrisen, uro i verdensøkonomien og krigsutbrudd har næringslivet direkte og indirekte vært gjennom noen krevende år. Samtidig går det svært godt i store deler av norsk næringsliv. Det er satt rekorder i sysselsetting, investeringer, eksport og overskudd.

Norge er avhengig av et solid, lønnsomt og omstillingsdyktig næringsliv, og norske bedrifter sitter på et enormt eksportpotensial. Handelsavtaler skaper forpliktende samarbeid som gagnar norsk næringsliv, og EØS-avtalen er vår viktigste. Den ligger fast.

Den norske modellen og trepartssamarbeidet sikrer at vi har høy tillit, produktivitet og omstillingsevne, samt stor verdiskaping og arbeidsfolk i verdensklasse. Kravene til kunnskap og formell kompetanse vil bare bli større i årene som kommer. Kompetansetiltak må møte både de ansattes og virksomhetenes behov, og derfor er det avgjørende at politikken gjennomføres i tett dialog med partene i arbeidslivet.

Ny digital teknologi endrer arbeidslivet og gir vekstmuligheter for nye næringer. I fremtiden er de tryggeste arbeidsplassene de som er bærekraftige og raskt tar i bruk ny teknologi.

Arbeiderpartiet vil øke verdiskapingen, og være på lag med næringslivet om store omstillinger. Privat kapital skal lede an i investeringene, men fellesskapet skal bidra til en raskere omstilling. Vi vil føre en aktiv næringspolitikk med stabile rammevilkår som trygger arbeidsplasser, hvor det skal lønne seg å satse og skape nye jobber over hele landet. I en tid preget av uro skal vi gi folk fremtidshåp og optimisme ved å møte utfordringene sammen. Vi skal nå våre klima- og naturmål på en rettferdig måte som trygger arbeidsplasser og velferden.

Arbeiderpartiet vil:

- gi norske bedrifter gode og stabile rammebetingelser ved å holde orden i norsk økonomi og føre en ansvarlig skattepolitikk
- garantere for EØS-avtalen og bruke mulighetene som ligger i den til å ivareta Norges interesser på best mulig måte
- fornye og forsterke trepartssamarbeidet
- ta i bruk ressurser og kompetanse over hele landet for å skape arbeidsplasser
- øke insentivene for arbeidsgivere til å ta inn studenter og nyutdannede
- formalisere en kompetansereform i samråd med partene i arbeidslivet, som skal muliggjøre den grønne omstillingen i særlig utsatte næringer
- utvikle og forsterke det aktive statlige eierskapet
- bidra til at bedriftene klarer å gjennomføre den grønne omstillingen og energieffektivisering
- fortsette å vri virkemiddelapparatet i grønn retning for å skape flere jobber

Industri: omstilling og ny industri til det beste for alle

Norsk industri går godt, og Norge er en stolt industrinasjon med kompetanse og industrimiljø som evner å omstille og utvikle seg for fremtiden. Vårt mål i industripolitikken er å utvikle lønnsomme, grønne arbeidsplasser i lokalsamfunn over hele landet. Fornybar kraft, verdensledende fagarbeidere og teknologisk utvikling har gjort at industrien i Norge allerede produserer noen av de grønneste varene i verden. Dette er konkurransefortrinn vi skal utnytte og forsterke.

Vi skal ta tak i utfordringene og mulighetene som norsk industri står overfor, for å sikre industriarbeidsplasser og verdiskaping over hele landet også i fremtiden. I denne omstillingen skal vi ta vare på eksisterende industriarbeidsplasser og den kompetansen vi allerede har, bygge ny industri og bidra til en mer sirkulær industri.

Arbeiderpartiet vil bidra til industribygging, utbygging av mer fornybar kraft og bidra til nye teknologiske løsninger i møte med klimaendringene og økende tap av natur og biologisk mangfold. Sammen med bedrifter og arbeidslivets parter skal vi sikre arbeidsplassene, styrke investeringene, øke eksporten og redusere klimautslippene og naturtapene. Naturressursene våre skal bearbeides og gi bærekraftige arbeidsplasser i hele landet.

Eksisterende eksportnæringer må utvikles videre, og Norge trenger nye store eksportvirksomheter. Samarbeid med Europa blir bare enda viktigere hvis vi skal bygge helhetlige industrikjeder. EØS-avtalen gir et stort mulighetsrom vi kan bruke for å nå målet om 50 prosent økning i fastlandseksporten innen 2030.

753

754 **Arbeiderpartiet vil:**

- 755 • øke norsk eksport utenom olje og gass med 50 prosent innen 2030, og sammen med
- 756 partene i arbeidslivet peke på hva som skal være de neste store eksportsatsingene
- 757 • sikre at forsvarlig bruk av naturressursene bidrar til industriarbeidsplasser og kommer
- 758 vertskommuner og fellesskapet til gode
- 759 • at Norge skal ha lave og internasjonalt konkurransedyktige strømpriser for bedrifter, og
- 760 forhindre at industri flytter ut av Norge
- 761 • videreføre den omforente løsningen for CO2-kompensasjonsordningen, med krav om
- 762 klimagassreduksjon, i samhandling med industrien
- 763 • utvikle nye og grønne næringer med lokal forankring
- 764 • gjøre det mer attraktivt å investere i grønne næringer som havvind, karbonfangst, -bruk
- 765 og -lagring
- 766 • Legge til rette for romindustrien, med en særlig vekt på aksene Andøy–Narvik–Tromsø–
- 767 Svalbard, gjennom å:
 - 768 ○ etablere et nasjonalt senter for jordobservasjon og et nasjonalt
 - 769 innovasjonssenter for rombasert virksomhet
 - 770 ○ åpne en oppskytningsbase for satellitter på norsk jord, som gir muligheter for
 - 771 høyteknologisk næringsutvikling
 - 772 ○ skape en helhetlig verdikjede gjennom utvikling, oppskytning, styring og
 - 773 nedlesing fra satellitter

774 **Grønn omstilling: styrket konkurransekraft og trygge jobber**

775 Arbeiderpartiet vil styrke konkurransekraften til norsk næringsliv. For at vi skal nå våre klimamål,
776 kreves det et stort, grønt industriløft. For å lykkes med dette må vi bygge på våre fortrinn. Vi må
777 forberede oss på at etterspørselen etter olje og gass på sikt vil gå ned, og derfor må vi klare å
778 bygge nye næringer og gi folk oppdatert kompetanse. Arbeiderpartiet skal sikre folk,
779 arbeidsplasser og konkurransekraft gjennom denne omstillingen.

780

781 Det vil bli dyrere å forurense, og det kan få konsekvenser for bedrifter som ikke evner å tilpasse
782 seg økte klima- og miljøkrav. For arbeidstakere kan det bety forventninger om
783 kompetanseheving, omskolering eller nye arbeidsoppgaver. Samtidig sliter mange bedrifter med
784 å rekruttere den kompetansen de trenger. Vi må sikre at den grønne omstillingen skjer på en
785 rettferdig måte, både overfor arbeidstakere og bedriftseiere, men også når nye bedrifter skal
786 etableres. Vi skal trygge arbeidsplasser samtidig som vi kutter utslipp.

787

788 Omstillingen skal ikke gå på bekostning av folks velferd og trygghet. For å lykkes trenger norske
789 bedrifter og arbeidstakere forutsigbare rammevilkår. Vi må spille på lag med nye og gamle
790 næringer – fra gründere i idéfasen til industriarbeidere på oljeplattformen og i smelteverkene.

791

792 Klimapolitikk handler om å bidra til å redde klimaet, men også om norsk konkurransekraft.

793 Mange av løsningene på klimautfordringene ligger i industrien – det er menneskene som jobber
794 her, som skal utvikle og skape morgendagens utslippsfrie løsninger. Norge har menneskene,
795 kompetansen og økonomien som nå trengs. Vi har en industri som kan bruke ren, norsk energi,
796 og som kan resirkulere langt mer av ressursene enn i dag. Norge bør lede an i utviklingen av de
797 klimaløsningene verden trenger.

798 **Arbeiderpartiet vil:**

- 799 • videreutvikle og legge til rette for nye, grønne og sirkulære produksjonsmodeller i
- 800 industrien
- 801 • skape jobber, øke eksporten og kutte klimagassutslipp
- 802 • sikre at privat kapital leder an i omstillingen til grønne næringer. Statens rolle er å stille
- 803 med risikoavlastning, garantier og lån i utviklings- og oppstartsfasen for nye løsninger og
- 804 teknologier som næringslivet selv satser på
- 805 • forbedre utnyttelsen av kraft, areal og andre ressurser gjennom arealplaner og insentiver
- 806 som stimulerer til industriparker. Gamle og nedlagte industritomter bør utnyttes til å
- 807 skape ny aktivitet og arbeidsplasser.
- 808 • gi kommunene tilgang på kompetanse og verktøy til å skape dialog i interessekonflikter
- 809 på areal, fornybar kraft, urfolkshensyn og lokal forankring
- 810 • redusere sårbarhet i sentrale verdikjeder for det grønne skiftet, slik Støre-regjeringens
- 811 Grønt industriløft legger opp til
- 812 • i større grad forplikte sektorer og departement til utslippskutt, gjennom et stadig
- 813 forbedret klimastyringssystem som forplikter alle
- 814 • satse på nye, grønne verdikjeder gjennom sektoroverskridende satsinger på områder
- 815 som karbonfangst, -lagring og -bruk, samt produksjon, distribusjon og bruk av hydrogen
- 816 • lage en plan for hvordan Norge kan ha næringsliv og økonomi innenfor rammene satt av
- 817 norske klimamål og EUs forventning om å erstatte tilnærmet all fossil energi

818 **Gründere og oppstartsbedrifter: fremtidens arbeidsgivere**

819 Det skal være enkelt å gå fra idé til bedrift i Norge. Vi har et sikkerhetsnett og et
 820 virkemiddelapparat som i stor grad legger til rette for dette. Det kan likevel være en stor personlig
 821 risiko å ta for enkeltmennesker å satse i et ukjent marked. Da tilgang på kapital er et hinder for
 822 mange, må fellesskapet stille opp, redusere risikoen og øke tilgangen på tidlig kapital. Det er for
 823 mange bedrifter som ikke klarer overgangen fra oppstartsfase til vekstfase. Virkemiddelapparatet
 824 må være relevant også for vekstbedrifter.

825

826 **Arbeiderpartiet vil:**

- 827 • forenkle og digitalisere regelverk og offentlige tjenester som skal bidra til å øke
- 828 næringslivets konkurranseevne
- 829 • fortsette arbeidet med å forbedre sosiale ordninger for selvstendig næringsdrivende,
- 830 frilansere og personer med kombinasjonsinntekter
- 831 • tilrettelegge for betydelig økning av risiko- og venturekapital for norske
- 832 oppstartsbedrifter, gjennom blant annet Investinor og andre fond i fond-modeller.
- 833 • legge til rette for flere kvinnelige gründere
- 834 • forenkle virkemiddelapparat slik at det blir enklere å forstå, grønnere, og treffer alle typer
- 835 næringer, også de kreative
- 836 • gi bedrifter rask tilgang til utenlandsk kompetanse ved å redusere tiden for
- 837 godkjenningssprosessen av arbeidstillatelser til tre dager
- 838 • fremme og støtte oppstartsbedrifter ved å etablere akseleratorprogrammer og andre
- 839 ordninger i offentlig-privat regi, som gir tilgang til finansieringsløsninger, ressurser,
- 840 nettverk og veiledning for å sikre vekst og innovasjon
- 841 • sørge for raskere behandlingstid og enkel tilgang på rådgivning hos Finanstilsynet for
- 842 oppstartsbedrifter

843 Mer aktivt statlig eierskap

844 Statens selskaper har en viktig rolle som forvalter på vegne av fellesskapet. Gjennom statlig
845 eierskap sikrer vi kontroll over viktige naturressurser og infrastruktur. Staten skal være en aktiv
846 eier. Det er viktig for å sikre et sterkt, norsk eierskap over helt sentrale naturressurser, verdikjeder
847 og fysiske områder. Staten skal være en tydelig eier, både blant de selskapene hvor staten har
848 sektorpolitiske mål og hvor målet er høyest mulig avkastning over tid, innenfor bærekraftige
849 rammer.

850 Selskapene skal sikres autonomi til å ta beslutninger som er i tråd med statens
851 eierskapspolitikk. Vi skal sikre det statlige eierskapet, og vi vil utvikle dette i dialog med
852 næringslivet, selskapene og selskapenes aksjonærer.

853 Arbeiderpartiet vil:

- 854 • at statens eierskap skal bidra til høyest mulig avkastning og gode tjenester, innenfor
855 bærekraftige rammer
- 856 • at selskapene staten eier, går foran for å akselerere det grønne skiftet
- 857 • sikre statlig eierskap i selskaper som forvalter verdifulle naturressurser og verdikjeder
- 858 • forsterke moderasjonslinjen for lønnsnivået til lederstillinger i statlig eide selskaper
- 859 • være garantist for allmenhetens tilgang til skog- og utmarksområder som forvaltes av
860 selskap som staten eier
- 861 • at selskaper med statlig eierskap skal være foregangsbedrifter på arbeidsmiljø,
862 personalpolitikk og inkluderende arbeidsliv

863 Havbruk: mer verdiskaping, mer bærekraft og større ringvirkninger

864 Norge er verdens ledende sjømat- og havnasjon. Vi har en langstrakt kyst, rike naturressurser i
865 havet, dyktige arbeidsfolk og sterke fagmiljøer innen forskning og forvaltning. Arbeiderpartiet har
866 store ambisjoner for verdiskaping, arbeidsplasser og lokale ringvirkninger langs kysten.

867
868 Dødeligheten for fisk i norsk havbruk er for høy, og setter næringens internasjonale rykte på spill.
869 Vi skal fortsette å sikre gode rammevilkår for havbrukssektoren ved fremdeles å stille strenge
870 krav til bærekraft og fiskehelse, mindre rømming og utslipp.

871
872 Havbruksnæringen har stor betydning for arbeidsplasser og verdiskaping i lokalsamfunn over
873 hele landet. Det er fellesskapet som skal eie ressursene i havet, og det skal lønne seg å legge til
874 rette for slik næringsutvikling lokalt.

875

876 Arbeiderpartiet vil:

- 877 • øke verdiskapingen i havbruksnæringen
- 878 • legge til rette for varierte produksjonsmetoder innen havbruk
- 879 • stimulere til oppdrett av flere arter
- 880 • få ned behandlingstiden på akvakulturtillatelser
- 881 • stimulere til innovasjon, bærekraft, mindre utslipp og bedre dyrevelferd gjennom
882 tillatelsessystemet og virkemiddelbruk
- 883 • videreutvikle miljøfleksibilitetsordningen og trafikklyssystemet med flere miljøindikatorer
- 884 • øke norsk produksjon av bærekraftig fôr, med mål om at alt fôr til havbruksnæringen skal
885 være fra bærekraftige kilder innen 2034. Og stimulere til utvikling av kommersielt lønnsomt
886 marked for fôr produsert med hjelp av fangst av klimagasser.

- 887 • etablere et helhetlig system med forutsigbare rammevilkår for havbruk til havs, som sikrer
888 sameksistens mellom ulike næringer og stimulerer til økt innovasjon for
889 leverandørindustrien
890 • sikre stabile og forutsigbare inntekter til kommuner som stiller areal til disposisjon for
891 oppdrett

892 Fiskeri: arbeidsplassene langs kysten som metter verden

893 Fiskeriressursene skal tilhøre fellesskapet og komme kystsamfunn til gode gjennom økt aktivitet
894 og arbeidsplasser langs kysten. De tradisjonelle fiskeriene er en viktig del av vår historie og en
895 bærebjelke i mange kyst- og distriktssamfunn.

896
897 De siste tiårene har vi sett en utvikling i norsk kvotepolitikk hvor lønnsomheten har økt, samtidig
898 som kystsamfunn har opplevd nedgang i aktivitet på mottakene. Fartøyene har blitt større, og
899 kvotene har blitt fordelt på færre hender. Klimaendringene påvirker fiskeriene ved at havet blir
900 varmere, og flere arter flytter seg stadig lenger nord.

901
902 Nå er det nedgang i bestanden av torsk, sei og hyse. Det fører til en drastisk nedgang i kvotene,
903 noe som skaper usikkerhet i mange fiskeriavhengige kystsamfunn. Samtidig har vi i Norge lang
904 tradisjon for bærekraftig fiskeriforvaltning, og forskernes kvoteråd må lyttes til. Det handler om å
905 sikre at bestandene kan beskattes i overskuelig fremtid.

906
907 Vi må sikre en fortsatt helhetlig og bærekraftig forvaltning av fiskeressursene, samtidig som vi
908 gjennom internasjonale avtaler sikrer norsk kontroll over viktige bestander som vi forvalter
909 sammen med andre land.

910
911 Arbeiderpartiet skal være garantisten for en differensiert flåte. Vi skal styrke grunnlaget for den
912 mindre flåten i tråd med kvotemeldingen. Arbeiderpartiet skal jobbe videre for å styrke
913 samfunnskontrakten mellom sjø og land, ved å ta ut ressursrenten i fiskeriene gjennom aktivitet
914 og verdiskaping langs kysten.

915 916 **Arbeiderpartiet vil:**

- 917 • at havressursloven, fiskesalgslagsloven og deltakerloven forblir viktige pilarer i norsk
918 fiskeripolitikk
919 • opprettholde og forsterke leverings-, bearbeidings- og aktivitetsplikten knyttet til
920 trålkonsesjoner i torskefiskeriene
921 • stimulere til nye arbeidsplasser med bedre utnyttelse av restråstoff
922 • si nei til evigvarende kvoter
923 • videreutvikle en differensiert, spredt og fiskereid flåte som kan sikre en lønnsom næring
924 • sikre at ressursrenten i fiskeriene kommer kysten til gode gjennom videreforedling,
925 bearbeiding og andre fiskerirelaterte arbeidsplasser, og videreutvikle ordninger som
926 belønner leveranser av fisk til lokale landanlegg
927 • forsterke tiltakene mot pukkellaks gjennom aktivt å involvere de tradisjonelle
928 sjølaksefiskerne i nedfisking av denne bestanden
929 • legge til rette for å etablere et visningssenter for kongekrabbe
930 • fortsette satsingen på fiskerihavnetiltak, inkludert kommunale fiskerihavner, for at mer
931 fisk kan tas i land i lokalsamfunn langs kysten
932 • ha gode rammevilkår for en lønnsom utvikling av flåten under elleve meter

- 933 • at retten til fiske for alle sjøsamiske områder skal være reell
- 934 • øke antall kontroller og slå ned på fiskerikriminalitet
- 935 • stimulere til reduserte klimautslipp fra fiskeriene gjennom fornyelse av fiskeflåten
- 936 • øke bearbeidingen på land og styrke videreforedlingsindustrien
- 937 • sikre at det utdannes flere fagarbeidere innen næringsmiddelindustri og styrke arbeidet
- 938 til opplæringskontorene for å forsterke satsingen på fagarbeidere særlig i fiskeindustrien
- 939 • forbedre kjønnsbalanse i næringen og sikre rekrutteringen

940 Maritim sektor: verdens grønneste havnasjon

941 Norge er en stor havnasjon, og har bygd opp viktige næringer langs kysten med utgangspunkt i
 942 nærheten til havet. Forvaltningen av disse skal basere seg på prinsippet om at bruken av felles
 943 eide naturressurser alltid skal komme fellesskapet til gode. Maritim sektor, verftsarbeidere,
 944 sjøfolk, offshorenæringen og annen havrelatert industri utgjør en viktig del av det havnære
 945 næringslivet.

946
 947 Den grønne omstillingen på havet er avgjørende for å sikre norsk konkurransekraft, verdiskaping,
 948 eksport og arbeidsplasser langs kysten, og den er et løft som næringsliv og myndigheter må ta
 949 sammen. Norsk havteknologisenter, som er under bygging, og andre kompetanse- og
 950 forskningsmiljøer er viktige arenaer for å videreutvikle Norge som en maritim stormakt, og helt i
 951 front på grønn omstilling.

952 953 Arbeiderpartiet vil:

- 954 • at norske lønns- og arbeidsvilkår skal gjelde arbeid på norsk sokkel og i norske farvann
- 955 • ta internasjonalt lederskap og gjennom havneinfrastruktur, krav, anskaffelser og andre
- 956 virkemidler forsere omstillingen til grønn skipsfart
- 957 • føre en aktiv verftspolitik og legge til rette for at en større andel av nybygg og
- 958 vedlikeholdsprosjekter gjennomføres hos norske aktører
- 959 • utvikle forskuddsgarantien til norske skipsverft
- 960 • sikre koordinert samhandling om havpolitikken
- 961 • sikre en sterk nettolønnsordning
- 962 • styrke likestillingen i maritim sektor og ta en internasjonal lederrolle i dette arbeidet

963 Mineralnæringen: nøkkelen til grønn omstilling

964 Norge har store mineralressurser på land og til havs. Vi skal realisere prosjekter raskere, samtidig som
 965 de skal være bærekraftige og bidra til sirkulærøkonomien. Privat kapital må sikres, og gjennom dialog
 966 og lokale forankringsprosesser skal vi se til at næringen får utnyttet sitt potensial og blir en stabil
 967 leverandør til grønne verdikjeder.

968
 969 Det globale mineralbehovet vil fortsette å øke som følge av den grønne omstillingen. Produksjonen av
 970 en rekke kritiske mineraler kontrolleres i dag av en håndfull land som Norge ikke er alliert med. Det
 971 skaper en sikkerhetsrisiko som kun kan reduseres ved at flere land starter produksjon av kritiske
 972 mineraler.

973
 974 Forutsetningen for eventuell utvinning havbunnsmineraler er at det baseres på føre var-prinsippet, en
 975 forsiktig tilnærming og tilstrekkelig kunnskap om det aktuelle området. Arbeiderpartiet har mål om å
 976 redusere omfanget av deponerte masser, en bedre ressursutnyttelse og mindre naturbelastning.

977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998

Arbeiderpartiet vil:

- utvikle hurtigsporet for å få fortgang på norsk mineralsatsing
- stille krav om at nye mineralprosjekter skal legge frem en sirkulær forretningsplan
- legge til rette for tidlig dialog i mineralprosjekter
- redusere behandlingstiden og legge til rette for raskere tillatelsesprosesser for mineralprosjekter, gjennom bedre koordinerte og parallelle prosesser for offentlige tillatelser
- at staten skal spille en aktiv rolle i etablering av nye mineralprosjekter ved å etablere et statlig mineralselskap eller mineralfond
- at lokalsamfunn som stiller areal til rådighet for mineralnæringen, får ta del i verdiskapingen
- videreutvikle ordninger for å støtte kommunene i planarbeidet i forbindelse med viktige mineralprosjekter
- gjennom leting og kartlegging av havbunnsmineraler skal det innhentes tilstrekkelig kunnskap som sikrer at vi har et faglig godt grunnlag for å gi utvinningskonsesjoner. Dette for å sikre en bærekraftig ressursforvaltning, hvor miljøhensyn ivaretas og miljøet ikke skades. Arbeidsprogram for utvinning av havbunnsmineraler kan ikke gis før slik kunnskap foreligger.
- eventuelle planer om utvinning av havbunnsmineraler skal godkjennes av både departementet og av Stortinget, og vil kun bli godkjent dersom utvinning kan skje på en bærekraftig og forsvarlig måte

999 **Reiseliv: en helårsnæring som skaper arbeidsplasser over hele landet**

1000 Norge har natur, kultur og destinasjoner som bare vil bli mer attraktive for folk i årene som
1001 kommer. Norsk reiseliv bidrar til verdiskaping og sysselsetting over hele landet, men har et
1002 enormt, uforløst potensial. Arbeiderpartiet vil utvikle næringen slik at det blir flere
1003 helårsarbeidsplasser. Norsk reiseliv skal bli mer lønnsomt, grønnere, mer bærekraftig, og sørge
1004 for positive ringvirkninger i store og små lokalsamfunn over hele landet. Det er viktig at turister og
1005 lokalbefolkning kan sameksistere, og at turister bidrar til å betale for fellesgoder.

1006
1007
1008
1009
1010
1011
1012
1013
1014
1015
1016
1017

Arbeiderpartiet vil:

- styrke Norge som mat- og kulturdestinasjon
- innføre en frivillig guidesertifisering for å redusere antallet ulykker med turister i naturen
- følge opp en eksportsatsing på reiseliv
- utvikle måltidsturisme gjennom satsninger på gårdsutsalg og matopplevelser
- knytte tettere bånd mellom kulturliv, matprodusenter og reiseliv gjennom kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid om destinasjoner
- bidra til at samisk reiseliv skal være en global veiviser for urfolksturisme
- innføre en registreringsordning for korttidsutleie av overnattingssteder
- styrke Innovasjon Norges reiselivssatsing i samråd med reiselivsnæringen
- innføre en ordning med besøksbidrag, som bidrar til å finansiere fellesgodene lokalt

1018 **Handels- og tjenestenæring: Norges største arbeidsplass**

1019 Handelsstanden er den største private arbeidsgiveren i Norge. Over hele landet representerer
1020 disse virksomhetene viktige arbeidsplasser og møteplasser. Handels- og tjenesteytende
1021 næringer spiller en vesentlig rolle i å nå våre klimamål gjennom bærekraftig produksjon og

1022 forbruk. Å stille klima- og miljøkrav til produsenter og leverandører i hele verdikjeden har en
1023 positiv effekt og kan bidra til å redusere utslipp, spare naturen og skape vekst i lokalmiljøet.
1024 Mange steder representerer nærbutikken den viktigste arenaen for inkludering i
1025 arbeidsmarkedet. Å videreutvikle medarbeidernes kompetanse kan ytterligere bidra til viktig
1026 verdiskaping og omlegging til et mer bærekraftig forbruk. Arbeiderpartiet vil satse på
1027 fagarbeiderne i tjenestenæringen.
1028

1029 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1030 • ha gode ordninger for omstilling og videreutdanning av ansatte i handelsnæringen som
- 1031 sikrer fagutdanning med miljøfaglig og annen relevant kompetanse
- 1032 • bidra til at det knyttes tettere bånd mellom kulturliv, matprodusenter og reiseliv gjennom
- 1033 kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid om destinasjoner
- 1034 • videreutvikle Merkur-programmet for å sikre at alle har tilgang til nærbutikk
- 1035 • sikre at det er gode rammebetingelser for gjenbruk, ombruk og sirkulære løsninger for
- 1036 handelsnæringen
- 1037 • støtte opp under utvikling av dele-løsninger og leieordninger som erstatter forbruk
- 1038 • ikke utvide adgangen til å holde butikker åpne på søndager

1039 **Landbruk og næringsmiddelindustrien: svært viktige distriktsnæringer**

1040 Landbruket er en bærebjelke for bosetting og arbeidsplasser i hele landet. Arbeiderpartiets
1041 landbruks- og matpolitikk bygger på målene om selvforsyning av mat og byggingen av
1042 totalberedskap. Jordbrukets samfunnsoppdrag er å produsere nok, naturlig og trygg mat på
1043 norske naturressurser og dermed gi arbeid, god ernæring og helse.

1044 Landbruket står foran store utfordringer knyttet til for lav lønnsomhet, samtidig som det er stort
1045 investeringsbehov som følge av nye krav til dyrevelferd, klimakutt og ny teknologi.
1046 Klimaendringer med stadig mer ekstremvær gjør det også mer krevende å produsere mat. Vi skal
1047 nå målet om 50 % selvforsyning innen 2030. Det er behov for å sikre grunnlaget for fremtidig
1048 matproduksjon gjennom et sterkt jordvern og konsesjonslovgivning som sikrer
1049 produksjonsgrunnlaget for fremtiden.

1050 Arbeiderpartiet og regjeringen har fått på plass en forpliktende opptrappingsplan for å tette
1051 inntektsgapet mellom landbruket og andre aktører innen 2027. Opptrappingsplanen danner
1052 grunnlaget for videre utvikling av landbruket.

1053 Vi må sikre gode velferdsordninger i landbruket, noe som er viktig for rekrutteringen. Vi må jobbe
1054 for en helhetlig matpolitikk som setter bonden først, bidrar til et aktivt jordbruk og
1055 foredlingsindustri over hele landet, med konkurransevilkår som bidrar til å holde prisen hos
1056 forbruker på et tålelig nivå. Dette gjelder særlig i dagligvaremarkedet, hvor konkurransen i dag er
1057 svak, noe som bidrar til høye matpriser.

1058 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1059 • følge opp planen for å tette inntektsgapet for landbruket innen 2027
- 1060 • ivareta og videreutvikle pilarene i norsk landbruk: jordbruksforhandlinger, et fungerende
- 1061 tollvern, eiendomspolitikken og samvirkemodellen med markedsregulering
- 1062 • utvikle en helhetlig matpolitikk som stimulerer til reduserte klimautslipp uten at det
- 1063 rammer norsk matproduksjon eller gir karbonlekkasje i form av økt matimport
- 1064 • forene interessene for en rettferdig og lønnsom verdikjede for å sikre at Norge har et
- 1065 bærekraftig matsystem

- 1066 • sikre gode rammebetingelser for næringsmiddelindustrien og styrke konkurransekraften
- 1067 til norsk matproduksjon, herunder konkurransekraften for norske råvarer
- 1068 • videreutvikle grønn norsk produksjon av kunstgjødsel som et bidrag til global
- 1069 matsikkerhet
- 1070 • ta ressurser over hele landet i bruk til norsk matproduksjon, også i fjellområdene
- 1071 • fornye og forsterke kanaliseringspolitikken, blant annet ved å stimulere til mer bruk av
- 1072 beiteområder og utmark
- 1073 • legge til rette for digitalisering, bærekraftig teknologi, presisjonsjordbruk og økt forskning
- 1074 og utvikling i norsk landbruk
- 1075 • styrke Mattilsynet, slik at det kan ivareta sine viktige samfunnsoppgaver knyttet til
- 1076 trygg mat, eksportsertifikater og dyrevelferd
- 1077 • jobbe for å øke selvforsyningsgraden for landbruksmatvarer til 50 % korrigert for import
- 1078 innen 2030
- 1079 • styrke avløserordningen i landbruket slik at bønder på lik linje med andre kan ha ferie, ta
- 1080 foreldrepermisjon og få hjelp ved sykdom
- 1081 • ha gode veterinærtjenester og vaktordninger over hele landet
- 1082 • sikre rammebetingelser for næringsmiddelindustrien og konkurransekraften til norsk
- 1083 matproduksjon, herunder konkurransekraften for norske råvarer
- 1084 • øke lokalmatproduksjon, småskalaproduksjon og bærekraftig og naturvennlig landbruk
- 1085 • stimulere til at offentlige innkjøpere, herunder Forsvaret, kjøper mer norsk og lokal mat
- 1086 • ta grep for at kjedemakten ikke går på bekostning av norsk matproduksjon, mindre
- 1087 produsenter og landbrukssamvirke
- 1088 • åpne for salg av lokalprodusert øl, vin og brennevin fra produksjonslokalene til
- 1089 småprodusenter, uten at det i volum skal utfordre Vinmonopolets stilling og funksjon
- 1090 • legge til rette for fortsatt konkurranse i meierisektoren
- 1091 • bedre konkurransesituasjonen i dagligvarebransjen for å sikre bedre fordeling av
- 1092 avkastningen i verdikjeden, og få ned matprisene
- 1093 • at Konkurransetilsynet raskt skal kunne gripe inn i markeder hvor konkurransen er dårlig

1094 Skognæring og bioøkonomi

1095 Skogen er viktig for rekreasjon og friluftsliv, for arts mangfold, for klimakampen, men også for
 1096 verdiskaping og lokale arbeidsplasser i store deler av landet vårt. Vi vil sikre en ansvarlig og
 1097 langsiktig forvaltning av skogen, med god balanse mellom bruk og vern. Et aktivt og bærekraftig
 1098 skogbruk skal bidra til arbeidsplasser og økt verdiskaping, samtidig som vi ivaretar naturverdier
 1099 og arts mangfoldet i skogen. I dag eksporteres om lag en tredjedel av hogstvolumet, noe som gir
 1100 potensial for økt skogbasert industriell verdiskaping i Norge, ved lønnsom bearbeiding. Gjennom
 1101 næringspolitikken vil vi stimulere til økt aktivitet og økt verdiskaping for skog- og trenæringen og
 1102 den «grønne» bioøkonomien. Ambisjonen vår er at Norge skal ha verdens mest bærekraftige
 1103 skogbruk.

1104 Arbeiderpartiet vil:

- 1105 • følge opp Grønt Industriløft, og videreutvikle hele verdikjeden knyttet til skog- og
- 1106 trenæringen for å utvikle industriarbeidsplasser over hele landet
- 1107 • stimulere til mer effektiv utnyttelse av råstoffer fra skogen til blant annet dyrefôr, for å
- 1108 redusere fôrimporten. Følge opp Stortingets mål om 10 prosent vern av skogen, samtidig
- 1109 som vi stimulerer til økt aktivitet og verdiskaping basert på bioressurser fra skogen
- 1110 • stimulere til økt bruk av norsk trevare

- 1111 • sikre norsk og lokalt eierskap og kontroll med skogen gjennom konsesjons- og eiendomslovgivningen
- 1112
- 1113 • sikre Statskog som en stor og viktig aktør, og som et verktøy for industribygging og næringsutvikling i områder der Statskog har eiendommer
- 1114
- 1115 • overføre forvaltningen av skog- og utmarkseiendommene som ligger i Allstad (tidligere
- 1116 Opplysningsvesenets fond) til Statskog

1117 Helsenæring

1118 Helseindustrien har et stort vekstpotensial og vil være en viktig brikke for at Norge skal nå målet
 1119 om å øke fastlandseksporten med 50 % innen 2030. Samtidig spiller industrien en viktig rolle i
 1120 forskning og utvikling av teknologi, utstyr og medisiner som er sentrale i det norske
 1121 helsevesenet. Arbeiderpartiet ønsker å bygge en helseindustri i verdensklasse gjennom å
 1122 videreutvikle hele verdikjeden, fra grunnforskning til ferdig produkt.

1123 Arbeiderpartiet vil:

- 1124 • fortsette å løfte helsenæring som eksportsatsing
- 1125 • bygge en helseindustri i verdensklasse gjennom å videreutvikle hele verdikjeden, fra
- 1126 grunnforskning til ferdig produkt
- 1127 • gjøre det enklere og raskere å hente nødvendig kompetanse fra utlandet
- 1128 • følge opp utredningen av klyngestrukturen og sørge for at helseklyngene får forutsigbare
- 1129 rammevilkår
- 1130 • opprette en helsekatapult for å gjøre det enklere å gå fra idé til salg i markedet
- 1131 • styrke utviklingen og produksjonen av legemidler i Norge
- 1132 • gjøre helsedata lettere tilgjengelig for forskning, utviklingsarbeid og innovasjon, samtidig
- 1133 som personvernet ivaretas gjennom sikre infrastrukturløsninger

1134 Vekst i kreative næringer

1135 Kreative næringer er i særlig sterk vekst internasjonalt og har potensial til å bli en betydelig
 1136 næring også i Norge. Med et rikt kulturliv og sterke teknologiske miljøer har vi gode forutsetninger
 1137 for økt verdiskaping fra disse næringene. Kreativ næring spiller også en sentral rolle i grønn og
 1138 digital omstilling, og er viktig for identitetsbygging, stedsutvikling og som innholdsleverandør til
 1139 andre næringer. Norsk kulturliv er viktig for mange arbeidsplasser, og det er avgjørende for et
 1140 sterkt og fritt kulturliv at utøvende kunstnere og andre som jobber i kultursektoren, har en jobb å
 1141 leve av.

1142 Dette er bransjer hvor fremveksten av globale plattformer har endret spillereglene, og hvor
 1143 konkurransedyktige rammevilkår er avgjørende for at norske aktører skal hevde seg i et globalt
 1144 marked. Den norske dataspillbransjen er i kraftig vekst, samtidig som norske dataspill har et
 1145 betydelig og uforløst potensial for vekst og kulturelt gjennomslag. Rammevilkårene for
 1146 investeringer og vekst må styrkes for kulturnæringene.

1147 Arbeiderpartiet vil:

- 1148 • at virkemiddelapparatet legger til rette for økt verdiskaping og sysselsetting også i
- 1149 kreative næringer
- 1150 • videreutvikle insentivordningen for film- og serieproduksjon som del av
- 1151 virkemiddelapparatet, slik at denne blir internasjonalt konkurransedyktig

- 1152 • innføre en medfinansieringsordning for strømmeaktører for å styrke norsk produksjon av
- 1153 innhold
- 1154 • regulere bruken av generativ KI for å balansere åndsverkhavernes enerett og mulighetene
- 1155 som ligger i teknologien
- 1156 • fortsette forenklingsarbeidet og fjerne hindringer for å etablere aksjeselskap
- 1157

1158

Del 2: Bedre velferd i hele landet

1159

En skole der alle kan lykkes og lik rett til utdanning

1160

Arbeiderpartiet er et kunnskapsparti. Vårt mål er en skole der alle barn opplever tilhørighet,

1161

mestring og læring. Lik rett til utdanning er en forutsetning for et samfunn med like muligheter for

1162

alle.

1163

Mye er bra i skolen, og dyktige ansatte gjør en svært god jobb. Likevel går for mange ut av skolen

1164

uten den kunnskapen de trenger for å klare seg på neste nivå eller i livet generelt. I tillegg faller

1165

motivasjonen og trivselen gjennom skoleløpet. Det er en utvikling vi må snu.

1166

Arbeiderpartiet mener at en praktisk og variert skolehverdag øker læring og kunnskap for alle

1167

elevener. For å lykkes trengs en kraftfull satsing på å tilpasse skolebygg og skolegårder til mer

1168

praktisk læring. Alle skoler må ha utstyr til praktisk læring i alle fag.

1169

Vi skal stille krav til elevene, gjenreise respekten for læreren og gi læreren friheten og de

1170

pedagogiske rammene for å være klasserommets leder. Vi skal styrke laget rundt elevene og

1171

legge til rette for at flere gjennomfører skoleløpet. Vi vil bedre balansen mellom skjerm og bok

1172

ved å gi elevene flere fysiske skolebøker.

1173

Vår regjering har gjennomført flere av vår tids store velferdsreformer: billigere barnehage og

1174

gratis kjernetid i SFO for 1.-3. klassingene. Det bidrar til at alle kan delta i fellesskapene hvor lek,

1175

språklæring og sosialisering står sentralt. Vi skal bygge videre på dette, og etablere en helhetlig

1176

skolehverdag i 1.- 4. klasse, slik at elevene får den beste kombinasjonen av lek, aktivitet, næring

1177

og læring gjennom dagen.

1178

Dagens norske grunnskoleelever har i praksis to år mer undervisning enn barn som begynte på

1179

skole i 1996, og flere undervisningstimer enn i mange sammenlignbare land. Samtidig har

1180

læringsresultatene falt. Arbeiderpartiet mener det er viktigere å øke læringsmotivasjonen i de

1181

ulike fagene og bruke ressursene i skolen best mulig, enn å møte umotiverte elever med enda

1182

flere undervisningstimer.

1183

Manglende rekruttering til læreryrket, behov for flere ansatte i laget rundt eleven, utfordringer

1184

med å tilby nødvendig spesialundervisning og ressursbehovet på en rekke andre

1185

samfunnsområder, underbygger behovet for å se på hvordan vi bruker ressursene i skolen best

1186

mulig.

1187

Derfor ønsker vi en grundig gjennomgang av hele undervisningsløpet, der timetall, oppbygning

1188

og fordeling av fag, tid til lek, fysisk aktivitet og trivsel vurderes, for å sikre best mulig

1189

ressursbruk, trivsel og læring. Arbeiderpartiet mener det er avgjørende å løfte elever som sliter

1190

med læringsmotivasjon tidlig i skoleløpet.

1191

Gode barnehager til alle barn

1192

Alle barnehagebarn skal oppleve gode barnehager med trygge og kompetente voksne som har

1193

tid og tillit til å følge opp hver enkelt. Det gir trygghet og stimulerer til lek, læring og utvikling.

1194

Mange barnehager har i dag for få ansatte til stede når barna trenger det, og sykefraværet er for

1195

høyt. Det gjør foreldre utrygge og går ut over barnas hverdag. For Arbeiderpartiet er det viktig at

1196

barnehagen er et godt sted å jobbe. Vi vil at halvparten som jobber med barna skal være

1197

barnehagelærere, og ansette flere fagarbeidere.

1198 For oss er det et mål at alle skal få plass i barnehagen, uavhengig av når på året man er født. Vi vil
1199 sikre forutsigbarhet for ideelle, kommunale og private barnehager. Pengene private barnehager
1200 mottar i offentlig tilskudd og foreldrebetaling, skal brukes på å gi barna et best mulig
1201 barnehagetilbud.

1202 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1203 • holde barnehageprisen lav
- 1204 • prioritere tiltak som bedrer rekruttering til barnehagene og sikrer at de ansatte ønsker å
- 1205 bli værende i yrket
- 1206 • sikre bemanningsnormen
- 1207 • gi flere som vil jobbe i barnehage mulighet til å ta fagarbeiderutdanning og
- 1208 barnehagelærerutdanning mens de er i jobb
- 1209 • jobbe for sunn og variert mat i barnehagen
- 1210 • øke kvaliteten gjennom bedre mulighet for kompetanseutvikling for de ansatte
- 1211 • jobbe for at kommunene tilbyr barnehageplass til barn som er født i desember
- 1212 • satse på gratis kjernetid i områder med integrerings-, språk- og levekårsutfordringer
- 1213 • ta grep for å få ned sykefraværet i barnehagen
- 1214 • utvide reglene for sletting av studiegjeld for grunnskolelærere trinn 1-7 til også å omfatte
- 1215 barnehagelærere

1216 **En fellesskole der alle barn hører til og lærer godt**

1217 Arbeiderpartiet vil ha en inkluderende skole som ser hver elev og utjevner forskjeller. I
1218 fellesskolen skal alle elever oppleve trivsel, mestring og læring med både hode og hender. De
1219 skal føle tilhørighet i et trygt fellesskap, og erfare å bli stilt krav og forventninger til.

1220

1221 Det er større forskjeller blant folk enn før, både økonomisk, sosialt og kulturelt. Barn og unge har
1222 færre felles referanser, opplevelser og erfaringer. I skolen skal barn og unge oppleve at de er del
1223 av det norske fellesskapet. Kunnskap om vår felles historie, kulturarv, verdier og tradisjoner er
1224 viktig for å bygge tillit, trygghet og inkludering. Det legger grunnlaget for å reflektere over hva det
1225 betyr å være del av det norske fellesskapet i dag, og for å delta aktivt i samfunnet.

1226

1227 Det trengs et godt lag rundt elevene, som sammen med lærerne ser til at alle elever inkluderes
1228 og lærer på en god måte. Vi skal legge til rette for gode overganger mellom barnehage,
1229 barneskole, ungdomsskole og videregående.

1230

1231 Vår felles skole suppleres av alternativer som gir foreldre mulighet til å velge andre rammer rundt
1232 opplæringen. Arbeiderpartiet vil ivareta dette mangfoldet, uten å øke innslaget av private skoler.
1233 Fellesskolen er og skal være ryggraden i norsk utdanningssystem.

1234

1235 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1236 • styrke laget rundt elevene med ressurser og fagfolk for bedre å kunne løse sosiale
- 1237 utfordringer og sikre mer tid til læring og elevoppfølging
- 1238 • vurdere hvordan vi kan knytte andre av kommunens tjenester til skolen, slik at tilbudet til
- 1239 elevene og deres foresatte blir best mulig
- 1240 • fortsette gjennomføringen av tillitsreformen i skolen for å frigjøre mer tid til læring og
- 1241 styrke tilliten til de ansatte og deres faglige handlingsrom

- 1242 • sørge for at pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) har god kompetanse og bemanning,
- 1243 og at flere av fagfolkene med spesialpedagogisk kompetanse arbeider forebyggende ute i
- 1244 skolen, med oppfølging av elever
- 1245 • styrke kommuneøkonomien for å gi skolene mulighet til å ansette flere yrkesgrupper i
- 1246 laget rundt elevene, slik at læringsmiljøet bedres
- 1247 • sikre fortsatt kunnskap om elevenes faglige utvikling over tid
- 1248 • fortsatt si nei til etablering av nye kommersielle privatskoler
- 1249 • styrke skole-hjem-samarbeid med veiledning om godt samarbeid om vanskelige temaer
- 1250 • at alle skoler har tilbud om et daglig gratis skolemåltid
- 1251 • endre læreplanene og rammene rundt opplæring slik at de ivaretar behovet for felles
- 1252 referanser og inkludering i fellesskapet
- 1253

1254 Skolereform: Innføre heldagsskole for de yngste

1255 De fleste elever på småtrinnet benytter seg i dag av skolefritidsordningen (SFO) etter
 1256 skoledagen. De yngste tilbringer nesten like mye tid der som i klasserommet. Dette gjør SFO til
 1257 en viktig del av hverdagen for barna. I mange kommuner gir SFO de yngste elevene en mer aktiv
 1258 og variert dag med lek, fysisk aktivitet og andre aktiviteter. Det er likevel store forskjeller i
 1259 tilbudet. Noen steder samarbeides det med lokale idrettslag, kulturskole, korps eller andre deler
 1260 av frivilligheten om aktivitet i SFO-tiden, mens det andre steder er lite av det.

1261
 1262 Arbeiderpartiet vil innføre heldagsskole for de yngste elevene, for en bedre ramme rundt
 1263 skoledagen. Heldagsskolen skal ikke innebære flere undervisningstimer, men være et helhetlig
 1264 tilbud hvor skole og SFO-kjernetiden i større grad knyttes sammen, og tilpasses barnas behov for
 1265 både læring, lek og gode måltidsstunder gjennom skoledagen.

1266
 1267 Ved å styrke samarbeidet mellom skolen, Kulturskolen, idretten og lokal frivillighet kan flere få
 1268 mulighet til å delta i fritidsaktiviteter innenfor skoletiden. Dette kan gjøre småbarnsfamiliers
 1269 hverdag enklere, bidra til å styrke den lokale frivilligheten og øke rekrutteringen av ansatte i
 1270 skolen.

1272 Arbeiderpartiet vil:

- 1273 • jobbe for et mer helhetlig tilbud til det enkelte barn, hvor skole og SFO ses tydeligere i
- 1274 sammenheng. Heldagsskolen skal være gratis.
- 1275 • tilrettelegge for økt samarbeid mellom skole, Kulturskole, idrett og lokal frivillighet
- 1276 • at deltakeravgiften i kulturskolen ikke er så høy at noen ekskluderes

1277 Mer og bedre læring

1278 Skolen skal gi elever kunnskap og ferdigheter til å kunne skape seg gode, trygge og frie liv som
 1279 voksne, og til å forstå samfunnet rundt seg.

1280 De siste ti årene har det vært en nedgang i læring i norsk skole. Gutter har gjennomsnittlig lavere
 1281 resultater enn jenter, særlig i lesing og skriving. For å snu trenden må vi også snu fallet i
 1282 motivasjon. Barn og unge må få lære mer ved å teste, bygge, skape og oppleve hvordan ting
 1283 henger sammen. Arbeiderpartiet vil gjøre det lett for lærerne å prøve ut praktiske, utforskende og

1284 aktive måter å lære på, med gode skolebygg, utstyr, tilgang til kunnskap og gode ressurser. Vi
1285 skal øke innsatsen for å hindre systematiske kjønnsforskjeller i skolen.

1286 Alle elever må få utfordringer tilpasset sine forutsetninger, også faglig sterke elever. I dag er det
1287 elever som presterer på høyt nivå i matematikk og naturfag som får tilbud om deltakelse på
1288 høyere nivå (forsering). Arbeiderpartiet vil se på muligheten for slik forsering også for elever som
1289 presterer på høyt nivå i øvrige fag, inkludert yrkesfag. Arbeidslivet bør inviteres mer inn i skolen,
1290 og vi må gi ungdomsskoleelever bedre muligheter til å forberede seg til et yrkesfaglig løp.

1291 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1292 • styrke lese-, skrive- og regneferdigheter i hele skoleløpet
- 1293 • styrke praktisk læring i alle fag
- 1294 • beholde minstenormen for lærertetthet
- 1295 • sørge for at elever lærer om personlig økonomi i skolen
- 1296 • lage systemer for å dele praktiske og aktive læringsmetoder i alle fag
- 1297 • jobbe for at alle skoler har tilgang til verksteder og spesialrom
- 1298 • styrke og forbedre rammene rundt praktiske og estetiske fag i skolen
- 1299 • jobbe for tettere samarbeid mellom skole og arbeidsliv, og satse på entreprenørskap i
- 1300 skolen
- 1301 • legge til rette for mer intensiv opplæring i skolen, og at det oftere tas i bruk alternative
- 1302 opplæringsarenaer for elever som har havnet bakpå faglig og sosialt
- 1303 • at faglig sterke elever også får faglige utfordringer tilpasset evner og behov, herunder tilby
- 1304 forsering i flere fag enn matematikk og naturfag
- 1305 • sikre at lærerutdanningen gir kompetanse til å undervise i og på nynorsk
- 1306

1307 **En bedre balanse mellom bok og skjerm**

1308 Dagens barn og unge vokser opp i en gjennomdigitalisert hverdag. Mange utvikler tidlig høy
1309 digital kompetanse, og kan leve mye av sitt sosiale liv på nett gjennom spill og sosiale medier.
1310 Digitaliseringen bidrar til stor informasjonstilgang, underholdning, sosiale muligheter og læring.

1311
1312 Samtidig fører den digitale hverdagen til nye former for ekskludering, mobbing og utestengelse
1313 på sosiale medier. Personopplysninger samles inn og brukes til å tilpasse innhold og reklame, og
1314 barn blir utsatt for påvirkning og uønsket innhold som foreldrene har liten kontroll over. Ulik
1315 tilgang til digitale verktøy og ulik digital kompetanse kan også føre til økte forskjeller.

1316
1317 Barn og unge er særlig sårbare og har krav på beskyttelse, også på nett. Arbeiderpartiet vil styrke
1318 innsatsen for å gjøre barn og unge trygge i den digitale hverdagen, gjennom å ivareta
1319 personvernet og gi bedre beskyttelse mot skadelig innhold og uønsket reklame.

1320

1321 Arbeiderpartiet har startet en gjennomgang av eksamensordningen for å sikre at
1322 vurderingssystemet er rettferdig og passer til en moderne skole som fremmer læring. Bruk av
1323 kunstig intelligens og andre digitale verktøy gjør at det må tenkes nytt om vurderingssituasjoner
1324 og eksamen.

1325 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1326 • sikre fysiske skolebøker, satse på skolebibliotekene og begrense skjermbruk som er uten
- 1327 pedagogisk begrunnelse
- 1328 • ha en føre var-holdning til bruk av ny teknologi i skolen
- 1329 • lovfeste retten til fysiske lærebøker i grunnskolen
- 1330 • sikre at alle elever skal ha tilgang til gode skolebibliotek med bredt utvalg av bøker, og
- 1331 bøker på både bokmål og nynorsk
- 1332 • gi flere lærere og andre ansatte i skoler og barnehager mer kompetanseheving i digitale
- 1333 ferdigheter, særlig rettet mot regelverk, regler for personvern og nasjonale anbefalinger
- 1334 • sikre at elevene lærer å forholde seg til kunstig intelligens (KI) på en trygg måte ut fra
- 1335 alder og modenhet
- 1336 • sikre at foresatte ikke må betale for skader på, eller ødelagte digitale enheter som
- 1337 elevene får utdelt i skole- og opplæringssammenheng
- 1338 • kreve at skoleeierne sikrer at maskinvare er beskyttet mot tilgang til uønsket innhold før
- 1339 utdeling

1340 Stille krav og stille opp for elevene

1341 Et trygt skolemiljø er bunnplanken for læring og mestring. Barn og unge skal oppleve klassen og
 1342 skolen som et trygt fellesskap de selv er viktige deler av.

1343 For å lære godt, må man være til stede på skolen. Økt fravær bekymrer. Arbeiderpartiet vil ha
 1344 tydelige krav og forventninger til at elevene møter på skolen, med rask og tett oppfølging når
 1345 noen uteblir.

1346 Alle elever har rett til å ha det trygt og godt på skolen. De som utsetter andre for mobbing, trusler
 1347 eller vold, må følges opp og oppleve at det får konsekvenser, for å hindre gjentakelse. De som
 1348 utsettes for det, skal få god og trygg oppfølging.

1349 Samarbeidet mellom skole og hjem er viktig for læring og skolemiljø. Skolen skal legge til rette
 1350 for godt samarbeid med informasjon og veiledning, særlig for nye skoleforeldre og ved
 1351 overganger. Foreldre må samtidig ha forståelse for at ansattes tid må fordeles på elevene, og
 1352 etter behov.

1353 Arbeiderpartiet vil:

- 1354 • ha tydelige forventninger og regler for elevers tilstedeværelse på skolen
- 1355 • at fravær skal tas tak i raskt, og at tverrfaglige team kobles på tidlig ved behov
- 1356 • gi skolene flere verktøy for å håndtere brudd på ordensreglementet
- 1357 • styrke kommunenes arbeid med oppfølging av alvorlige skolemiljøsaker, og vri
- 1358 støtteressursene fra formell saksbehandling til veiledning og forebygging
- 1359 • satse på flere alternative tilbud til de elevene som utøver mobbing og vold
- 1360 • styrke hjem-skole-samarbeidet, og særlig samarbeid om vanskelige temaer som høyt
- 1361 fravær, vold og mobbing

1362 Trygge og tydelige lærere

1363 Arbeiderpartiet vil gjenreise respekten for læreren. Dyktige lærere er avgjørende for god læring
 1364 og godt skolemiljø. Lærere må ha tid og tillit til god undervisning, til å bygge relasjoner og være
 1365 den gode, trygge lederen i klasserommet.

1366 Mange lærere opplever å bruke unødvendig tid på skjemaer, rapportering og dokumentasjon
 1367 som ikke kreves etter loven, eller som ikke lenger er hensiktsmessig. Arbeiderpartiet vil sørge for

1368 at læreren heller får bruke all sin fagkunnskap på best mulig opplæring. Rektorer og skoleledere
1369 må få bedre rom for å drive pedagogisk utvikling og være tett på det som skjer på skolen.

1370 Vi trenger at flere velger å bli lærer. For å rekruttere flere må lærerutdanningene være gode, yrket
1371 attraktivt og skolen en god arbeidsplass. Utdanningene må følge med i tiden, og sikre at
1372 studentene får med seg verktøy til å håndtere det formelle og sosiale rundt elevene, i tillegg til
1373 det faglige.

1374 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1375 • arbeide for økt søkning til lærer- og barnehagelærerutdanningene over hele landet
- 1376 • satse på lærerutdanningene, gjøre dem mer praksisnære og vurdere hvordan
- 1377 utdanningene kan gi lærere mulighet til å komme tidligere i jobb som lærer
- 1378 • gi rom for forsøk med alternative innretninger, som arbeidsplassbasert lærerutdanning
- 1379 og nye former for PPU-utdanninger
- 1380 • at kommunene har rutiner som sørger for at lærerne ikke bruker mer tid på rapportering
- 1381 enn nødvendig
- 1382 • beholde kravene for opptak til lærerutdanningene, men gi utdanningsinstitusjonene
- 1383 mulighet til alternative opptaksordninger av minst like høy kvalitet
- 1384 • garantere fortsatt storsatsing på kompetanseutvikling for lærere og ansatte i skole og
- 1385 barnehage
- 1386 • tilrettelegge for flere karriereveier for ansatte
- 1387 • satse på skoleledelse, utdanning innen skoleledelse og bedre rammene for rektorer og
- 1388 skoleledere
- 1389 • styrke arbeidet med oppfølgingsordninger for kommuner med vedvarende svake
- 1390 resultater
- 1391 • gjennomføre et kompetanseløft for dem som underviser uten formalkompetanse
- 1392 • se på hvordan kontaktlærerrollen kan styrkes, i tett dialog med lærerorganisasjonene
- 1393 • videreføre arbeidet med tillitsbasert styring og ledelse

1394 **Videregående opplæring som forbereder på arbeidsliv og videre utdanning**

1395 I dag velger rundt halvparten av elevene studieforberedende, og den andre halvparten yrkesfag.
1396 Arbeiderpartiet vil at alle utdanningsprogram skal ha høy kvalitet, og være oppdatert i tråd med
1397 arbeidslivets og akademias behov. Fag- og timefordelingen bør gjennomgås og oppdateres for å
1398 gjøre det mer attraktivt og relevant for elevene, og gjøre dem bedre faglig forberedt enn i dag. Vi
1399 vil starte et arbeid for nye studieforberedende program som er bedre tilpasset fremtidens
1400 arbeidsliv, for eksempel rettet inn mot helsefag og teknologiske fag.

1401 Nærings- og arbeidslivet trenger flere fagarbeidere for å bygge den moderne velferdsstaten og en
1402 industri i verdenstoppen. I dagens samfunn er fagbrev eller studiekompetanse avgjørende for å
1403 få varig og tett tilknytning til arbeidslivet. Derfor trenger vi å motivere flere elever til å velge
1404 yrkesfag, og vi trenger at flere fullfører og består fagprøven.

1405 Arbeiderpartiet vil fortsette storsatsingen på yrkesfag, og sikre at utdanningene har høy kvalitet
1406 og arbeidslivsrelevans. Tilbudene skal oppdateres og endres løpende i tråd med arbeidslivets
1407 behov. Vi vil sørge for at fylkeskommunen har gode økonomiske rammer, og at det er nok
1408 fleksibilitet i videregående til å lage skreddersydde løp for dem som trenger mer tid og
1409 oppfølging. Flere skal få mulighet til å komme ut i læretid, gjennom målrettede løsninger i tett
1410 samarbeid med partene i arbeidslivet.

1411 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1412 • satse på en fremtidsrettet videregående opplæring med høy faglig relevans som
- 1413 forbereder på arbeidsliv og videre utdanning
- 1414 • sammen med arbeidslivets parter sørge for godt oppdaterte læreplaner, og jobbe for
- 1415 best mulig samsvar mellom hvilke studieretninger som tilbys og arbeidslivets behov
- 1416 • forbedre oppfølging av elever med høyt og bekymringsfullt fravær
- 1417 • beholde fylkenes rett til å bestemme inntaksordning til videregående skole
- 1418 • satse mer på fremragende yrkesfag
- 1419 • sikre at kvalifiserte elever får læreplass gjennom et forpliktende samarbeid mellom
- 1420 staten, fylkeskommunen og arbeidslivet
- 1421 • ha flere fleksible utdanningsløp som veksler mellom skole og arbeidsliv
- 1422 • sikre at gratisprinsippet gjelder for yrkesfag
- 1423 • sikre gode modeller for tilgang på oppdatert og relevant utstyr i yrkesfaglig utdanning
- 1424 • gjøre det mer attraktivt å være lærebedrift gjennom styrkede krav til seriøsitet og bruk av
- 1425 læringer ved offentlige innkjøp og anbud
- 1426 • utvide og styrke ordninger som «Fagbrev på jobb» og videreutvikle «Læreplass-sjansen»
- 1427 • sikre bedre oppfølging fra skole til læretid
- 1428 • forbedre språkopplæringen for minoritetsspråklige elever
- 1429 • innføre et lærlingbevis som kan gi læringer bedre fordeler og rabatter
- 1430 • forsterke lære kandidatordningen og utvikle støtteressurser som kan bidra til å heve
- 1431 kvaliteten på ordningen
- 1432 • styrke y-veiordningen med mål om å utvide denne til flere yrker og bransjer
- 1433 • bedre vilkårene for borteboere
- 1434 • samarbeide med fylkeskommunene om å sikre flere trygge og gode elevboliger for
- 1435 videregående elever
- 1436 • få flere voksne til å ta fagbrev gjennom modulbasert opplæring
- 1437 • forsterke innsatsen med å sikre gode økonomiske rammer for voksne som skal ta
- 1438 utdanning
- 1439 • senke terskelen for voksne inn i arbeidslivet gjennom effektiv realkompetansevurdering

1440 **Russetiden**

1441 Det å ha fullført videregående fortjener en skikkelig feiring. Samtidig ser vi at russefeiringen

1442 mange steder har utviklet seg til å bli noe som forverrer lærings- og skolemiljøet med

1443 utestenging, ekskludering og stort innslag av kommersielle aktører. Arbeiderpartiet vil ha en ny

1444 russefeiring som er mer inkluderende, og som tar langt mindre plass i barn og unges liv. I dag

1445 påvirker den elever helt ned i ungdomsskolen, og varer i flere år før elevene faktisk har fullført.

1446 Skolen skal være et trygt fellesskap for alle elever. Vi vil stramme inn tiden elevene bruker på

1447 russetiden, og ta et oppgjør med kommersielle selskaper som tjener store penger på

1448 ungdommene.

1449 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1450 • at russetiden skal være inkluderende og trygg for alle som vil delta, og at reglene for trygt
- 1451 og godt skolemiljø håndheves også i russetiden
- 1452 • legge russetiden etter at eksamen er gjennomført
- 1453 • at skolens ordensreglement brukes aktivt til å legge begrensninger på russefeiringen,
- 1454 for eksempel gjennom forbud mot ekskluderende russeplagg og effekter

- 1455 • sikre at kommunene jobber opp mot elever og foreldre allerede på ungdomsskolen for en
1456 mer inkluderende russetid
1457 • at fylkene i samarbeid med russen aktivt skal legge til rette for en trygg og inkluderende
1458 feiring
1459 • at alle får tilgang på vaksine mot hjernehinnebetennelse, og eventuelle andre
1460 smittsomme sykdommer etter fylkeslegens anbefaling

1461 Høyere yrkesfaglig utdanning

1462 Arbeiderpartiet vil løfte høyere yrkesfaglig utdanning, i samarbeid med arbeidslivet. Fagskolene
1463 er viktige for at Norge skal klare seg godt gjennom de store omstillingene vi står overfor. Vi vil at
1464 disse skal være et likeverdig yrkesfaglig alternativ til universitets- og høyskoleutdanning.

1465 Fagskolene gir kvalifikasjoner som raskt kan tas i bruk i arbeidslivet, og kan bli bedriftenes
1466 ramme for å gjennomføre kollektiv kompetanseheving på arbeidsplassen. Vi vil styrke kvaliteten
1467 og bygge opp kapasitet, slik at flere får mulighet til å ta slike utdanninger. Alle som begynner på
1468 yrkesfag, skal vite at de har gode muligheter til å utvikle sin kompetanse gjennom arbeidslivet,
1469 tilpasset bedriftene og virksomhetenes behov.

1470 1471 Arbeiderpartiet vil:

- 1472 • sikre et tilstrekkelig antall fagskoleplasser til å møte arbeidslivets kompetansebehov
1473 • at fagskoletilbudene er tilgjengelige, relevante og har høy kvalitet
1474 • bidra til at fagskolene blir en naturlig karrierevei for de mange med yrkesfaglig bakgrunn,
1475 og styrke deres betydning i utdanningssystemet
1476 • utvikle fagskolene som arena for kollektiv kompetanseheving på tvers av virksomhet,
1477 stillingstittel og praktisk/akademisk utdanningsbakgrunn
1478 • legge til rette for flere desentraliserte fagskoletilbud som kan kombineres med jobb
1479 • gi fagskolene en viktigere rolle i livslang læring, og ha flere bransjeprogrammer som tar i
1480 bruk fagskolenes kompetanse, i samarbeid med partene
1481 • gjøre fagskoler til en mer attraktiv karrierevei ved å øke kunnskapen på ungdomsskolen
1482 og i videregående opplæring

1483 Høyere utdanning, forskning og kompetanse for fremtiden

1484 Høyere utdanning

1485 Høyere utdanning gir frihet, innsikt og kvalifiserer for arbeid. For Arbeiderpartiet er lik rett til
1486 utdanning et grunnleggende mål. Utdanning skal være et offentlig ansvar, og tilgjengelig for alle.
1487 Vi vil hegne om den akademiske friheten og kunnskapens egenverdi.

1488 Detaljstyring og målrapportering tar verdifull tid fra utdanning og forskning. Vi vil ha en mer
1489 overordnet og langsiktig styring av sektoren, og vise mer tillit til fagmiljøene.

1490 Arbeiderpartiet vil:

- 1491 • løfte studiekvaliteten gjennom bedre veiledning og oppfølging, mer praksis, bedre
1492 digitale løsninger og ha som mål å øke timene studentene bruker på studier
1493 • styrke ordninger og prosjekter som stimulerer til god utdanningskvalitet
1494 • trappe opp antall nye studieplasser på områder som er viktige for arbeidslivet

- 1495 • sikre at mindre og sårbare språk- og kulturfag innen humaniora og samfunnsvitenskap
- 1496 kan opprettholdes for å sikre nasjonal kunnskapsberedskap
- 1497 • videreføre en tillitsbasert styring for universitets- og høyskolesektoren med færre og
- 1498 overordnede mål, og fjerne unødvendig byråkrati
- 1499 • gjøre universiteter og høyskoler til en mer attraktiv arbeidsplass ved å bedre
- 1500 kjønnsbalansen, stramme inn regelverket for bruk av midlertidige stillinger og sørge for at
- 1501 midlertidigheten kommer ned på nivå med arbeidslivet for øvrig
- 1502 • iverksette en bred handlingsplan for økt rekruttering og studentgjennomføring, i
- 1503 samarbeid med representanter for de ansatte, studentene og forskere
- 1504 • legge til rette for at høyere utdanning møter arbeidslivets behov, samtidig som de ulike
- 1505 fagfeltenes egenart og selvstendige bidrag til samfunnet ivaretas
- 1506 • satse på utvikling av norske KI-verktøy for utdanning og forskning, og etablere nasjonale
- 1507 retningslinjer for KI i høyere utdanning
- 1508 • gjøre Norge til et mer attraktivt land for internasjonale forskere og studenter

1509 **Forskning som grunnlag for fremtidens løsninger**

1510 Arbeiderpartiet mener forskning er avgjørende for å møte samfunnets utfordringer, skape
1511 fremtidens næringsliv og utvikle velferdsstaten videre.

1512 Norge trenger forskning og teknologiutvikling tett på både offentlig og privat sektor for å styrke
1513 produktiviteten og konkurranseevnen i en krevende global økonomi. Forskningen må bidra til å
1514 løse utfordringer som klimakrisen, energiomstillingen, ulikhet, utenforskap, sikkerhet og
1515 beredskap. Fri og uavhengig forskning av høy kvalitet er avgjørende for legitimitet og tillit i et
1516 samfunn preget av økende polarisering.

1517
1518 Arbeiderpartiet er opptatt av helheten i forskningssystemet, og vil mobilisere til mer og bedre
1519 forskning ved universiteter og høyskoler, i næringslivet, i helseforetakene og i
1520 forskningsinstituttene. Vi vil legge til rette for mer samarbeid mellom forskningsmiljøer,
1521 myndigheter og næringsliv, nasjonalt og internasjonalt. De teknisk-industrielle
1522 forskningsinstituttene spiller en nøkkelrolle for nødvendig omstilling i både næringsliv og
1523 offentlige virksomheter.

1524 Norge skal være en drivkraft i internasjonal kunnskapsutvikling, og ha verdensledende miljøer på
1525 områder hvor vi har særlige fortrinn. Grunnforskning av høy kvalitet er viktig for å få frem
1526 kunnskap og ideer vi på forhånd ikke vet at vi trenger, og for grensesprengende forskning på tvers
1527 av fagfelt som kan gi oss løsninger på de store utfordringene i vår tid.

1528 Arbeiderpartiet vil videreføre treprosentmålet i forskningspolitikken, og jobbe for å hente hjem
1529 enda mer av forskningsmidlene i EUs rammeprogrammer.

1530 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1531 • mobilisere flere miljøer og bedrifter til å høste fra Horisont EU-programmene
- 1532 • styrke satsingen på fremragende forsknings- og utdanningsmiljøer, og se på nye, varige
- 1533 finansieringsmåter for miljøer av ekstraordinær internasjonal kvalitet
- 1534 • jobbe for nye, norske forskningsmiljøer i internasjonal toppklasse på områder som bidrar
- 1535 til å løse fremtidens utfordringer
- 1536 • prioritere mer av fellesskapets forskningsmidler der samfunnet har størst behov, og
- 1537 innføre et forskningsløft for klima og grønn omstilling

- 1538 • legge til rette for at næringslivet kan styrke sin forskningskompetanse gjennom
- 1539 tilrettelagte forskerløp, i samarbeid med høyskoler og universiteter
- 1540 • dreie virkemiddelapparatet for å gjøre det mer attraktivt for næringslivet å investere i
- 1541 forskning, herunder vurdere muligheten for opprettelse av et forskningsfond, og starte
- 1542 med statseide selskaper gjennom krav i eierskapsmeldingen
- 1543 • satse mer på langsiktig forskning gjennom ordninger som Sentre for fremragende
- 1544 forskning (SFF), Sentre for forskningsdrevet innovasjon (SFI) og Forskningscentre for
- 1545 miljøvennlig energi (FME)
- 1546 • at offentlig finansiert forskning er offentlig tilgjengelig, og sikre at alle høyere
- 1547 utdanningsinstitusjoner har gode ordninger for publisering med åpen tilgang
- 1548 • heve departementenes forskningsandel og sikre bedre samordning av
- 1549 forskningspolitikken på tvers av staten, organisasjonene og næringslivet

1550 Studentpolitikk: lik rett til utdanning og bedre studentøkonomi

1551 Et godt studiested, en trygg økonomi og et godt sted å bo mens man studerer, er viktig for
 1552 studentenes læring og livskvalitet. I regjering har vi økt studiestøtten med over 40 000 kroner i
 1553 året per student, og sørget for at det bygges flere tusen nye studentboliger. Arbeiderpartiet vil
 1554 fortsette å bygge flere studentboliger og styrke studentøkonomien for å sikre lik rett til utdanning
 1555 for alle, uavhengig av bakgrunn. Vi vil jobbe for at studentene får god faglig oppfølging og
 1556 veiledning, og at studiestedene gir sosial trygghet for alle.

1557 Arbeiderpartiet vil:

- 1558 • fortsette å øke studiestøtten, og knytte studiestøtten til G-systemet
- 1559 • bygge minst 3000 studentboliger hvert år, særlig i pressområder, slik at ventelistene
- 1560 reduseres vesentlig. Flaskehalser som hindrer økt bygging, må fjernes
- 1561 • styrke det psykiske velferdstilbudet sammen med studentsamskipnadene
- 1562 • innføre 12 måneders studiestøtte for heltidsstudenter med barn under 16 år
- 1563 • sikre gode rettigheter for studentforeldre, med finansiering og rettighet til permisjon
- 1564 • gjennomgå studiestøtteordningen og forbedre studiefinansieringen for deltidsstudenter
- 1565 • jobbe for at alle studenter gis mulighet til å dra på et utvekslingsopphold i løpet av
- 1566 utdanningen

1567 Mer læring gjennom hele livet

1568 Arbeiderpartiet vil gi den enkelte mulighet til å oppdatere sin kunnskap gjennom livet.

1569 Fremover blir det færre arbeidstakere til å utføre flere oppgaver. Vi trenger at flere kommer i
 1570 arbeid og forblir i arbeid, og at vi er i stand til å møte omstillingene som kreves. Da må vi
 1571 planlegge for å bruke folkene våre best mulig, og vi må investere i kompetansen til arbeidsfolk.

1572 Arbeiderpartiet vil i samarbeid med arbeidslivets parter sikre at alle arbeidstakere får mulighet til
 1573 å delta i etter- og videreutdanning. Universiteter, høyskoler og fagskolars rolle i
 1574 kompetansepolitikken må styrkes, og flere voksne må få mulighet til å fullføre videregående
 1575 opplæring.

1576 Folkehøgskolene tilbyr et stort spenn i fag- og kurstilbud over hele landet, og gir mange elever ny
 1577 lærelyst og motivasjon, allmenndanning og ferdigheter for livet.

1578 Arbeiderpartiet vil:

- 1580 • jobbe tett sammen med partene, for å få på plass en kompetansereform for arbeidslivet
- 1581 som sikrer at alle ansatte har mulighet for deltakelse i livslang læring
- 1582 • bidra til å opprette et kompetansefond for å gjøre kompetanseheving mulig for den
- 1583 enkelte arbeidstaker
- 1584 • legge frem en langtidsplan for livslang læring som jevnlig revideres av Stortinget, på
- 1585 samme måte som Langtidsplan for høyere utdanning og forskning
- 1586 • styrke studie- og utdanningssentrene som regionale samlingspunkt for desentralisert
- 1587 utdanning, basert på lokale kompetansebehov
- 1588 • dimensjonere studietilbudet på universiteter, høyskoler og fagskoler i tråd med
- 1589 arbeidslivets behov
- 1590 • kreve at universiteter og høyskoler tar hensyn til regionale kompetansebehov når de
- 1591 planlegger studietilbud, gjennom oppdragsbrev og utviklingsavtaler
- 1592 • jobbe for effektive og mindre byråkratiske godkjenningsordninger for kompetanse fra
- 1593 utlandet, for raskere å ta dokumentert kompetanse i bruk i det norske arbeidslivet
- 1594 • utrede og etablere et system for realkompetansevurderinger som kobler sammen og
- 1595 verdsetter læring i utdanning og arbeidsliv
- 1596 • sikre bedre gjennomføring av kompetansetiltak ved arbeidsavklaring og ledighet slik at
- 1597 flere kommer i arbeid, og stimulere til å se kompetansetiltak som en del av jobben
- 1598 • sikre folkehøgskolene forutsigbare rammer
- 1599 • jobbe sammen med folkehøgskolesektoren for å øke mangfoldet blant elevene

1600 Én felles helsetjeneste

1601 Vi skal ha en helsetjeneste i verdensklasse. Når du blir syk eller opplever helseplager, er det
 1602 viktigste at du får riktig hjelp til rett tid. Helsetjenesten skal være styrt og finansiert av
 1603 fellesskapet.

1604 For mange opplever at hjelpen kommer stykkevis og delt, der hverken kommune eller sykehus
 1605 klarer å gi helhetlige tjenester. Pasienter og pårørende skal få hjelp når de trenger det fra vår
 1606 felles helsetjeneste. Vi setter mennesket foran systemet og vil bygge én felles helsetjeneste med
 1607 god kvalitet og korte ventetider. Vi vil derfor gjennomføre juridiske, organisatoriske og
 1608 økonomiske endringer som gir pasientene den beste behandlingen i en felles helsetjeneste.

1609 Helsepersonellkommisjonen er tydelig på at den største utfordringen vi har, er å sikre nok
 1610 kvalifisert helsepersonell. Det vil være behov for nye yrkesgrupper i helsetjenestene samtidig
 1611 som fagarbeiderne vil måtte få flere oppgaver og mer ansvar. Arbeidet med å utdanne, rekruttere
 1612 og beholde fagfolk blir det viktigste i helsetjenestene i årene som kommer. I dag konkurrerer de
 1613 offentlige og de private helsetjenestene om den samme arbeidskraften. Vår felles helsetjeneste
 1614 skal være de ansattes førstevalg.

1615 En sterk og tilgjengelig offentlig helsetjeneste med høy kvalitet er den beste måten å sikre hele
 1616 befolkningen et godt og likeverdig helsetilbud på. Samarbeid med ideelle og private aktører kan
 1617 supplere det offentlige gjennom forpliktende samarbeid og hensiktsmessig oppgavedeling, så
 1618 lenge det er det offentlige som har ansvaret for finansiering og prioritering. Gjennom fritt
 1619 sykehusvalg kan innbyggerne i Norge velge mellom ulike offentlige sykehus og private sykehus
 1620 som har avtale med det offentlige. Arbeiderpartiet ønsker å videreføre denne rettigheten. Vi
 1621 innfører også nye verktøy for å ha bedre oversikt over fremveksten av private tilbud, herunder en
 1622 godkjenningsordning og at disse aktørene skal rapportere til helseregistrene på lik linje med de
 1623 offentlige sykehusene.

1624 Å levere spesialiserte og strømlinjeformede tjenester i helsevesenet er ikke det vanskelige, men
1625 folks helse er ikke strømlinjeformet. En av kjerneoppgavene til de offentlige sykehusene er å
1626 utdanne nytt helsepersonell, og dette samfunnsoppdraget er ufravikelig. Vi må derfor regulere
1627 private helsetilbud for å sikre at hele befolkningen får likeverdige helsetjenester over hele landet
1628 også i fremtiden. Folk skal ikke måtte være avhengig av private forsikringer eller private
1629 innsamlingsaksjoner for å få dette.

1630 Helsepersonell: gullet i helsetjenesten

1631 Rett bemanning på rett sted til rett tid er avgjørende for en trygg helsetjeneste. Derfor må
1632 arbeidsdagen for fagfolkene utformes slik at de har tid og kapasitet til å bruke kompetansen på
1633 sine kjerneoppgaver i møte med pasientene. Vår felles helsetjeneste skal være en attraktiv
1634 arbeidsplass gjennom hele arbeidslivet. Vi skal fortsette innsatsen for heltidsstillinger, for
1635 helsefremmende arbeidstidsordninger, for en reduksjon av sykefravær og for livsløpstilpasninger.
1636 Fagfolkene skal ha gode, trygge og forutsigbare arbeidsforhold. I vår felles helsetjeneste skal
1637 fagfolkene ha et godt arbeidsmiljø og trives på jobb.

1638 For å utdanne, rekruttere og sikre nok kvalifisert helsepersonell vil Arbeiderpartiet:

- 1639 • utdanne, rekruttere og beholde helsepersonell gjennom å sikre jobbmuligheter, styrke
- 1640 muligheten for etter- og videreutdanning og sørge for støtte og oppfølging av ansatte
- 1641 • kraftig redusere bruken av vikarbyråer i helsetjenesten
- 1642 • gi mer frihet, ansvar og faglig autonomi til fagfolkene, gjennom å fjerne tidstyver som
- 1643 unødvendige rapporteringskrav og avbyråkratisere arbeidshverdagen
- 1644 • satse på god involvering og god ledelse, blant annet gjennom å øke lederkompetansen og
- 1645 redusere leder- og kontrollspennet
- 1646 • tilrettelegge hverdagen for fagfolkene bedre, blant annet gjennom systematisk oppfølging og
- 1647 bruk av ønsketurnuser, fleksible vaktplaner og nye arbeidstidsordninger, der dette er
- 1648 etterspurt av de ansatte
- 1649 • innføre en Norgesmodell for helse som sikrer arbeidstakernes rettigheter, utdanning av
- 1650 helsepersonell og en bærekraftig utvikling av tjenestene
- 1651 • gjennomføre et fagarbeiderløft for hele helsetjenesten
- 1652 • sikre en bedre oppgavefordeling mellom helsepersonell, slik at riktig kompetanse brukes på
- 1653 riktig måte
- 1654 • utdanne flere med generalistkompetanse for å sikre bemanningen på lokalsykehusene og i
- 1655 primærhelsetjenesten
- 1656 • innføre ny teknologi som frigjør tid slik at de ansatte får rom til å gi bedre pleie og omsorg
- 1657 • øke helsetjenestens kompetanse innen samisk kultur og språk

1658 Pårørende

1659 Pårørende er viktig. Både for sine nærmeste og for helse- og omsorgstjenesten kan de være helt
1660 avgjørende. Det viktigste for oss er at de pårørende ikke står alene. Skal pårørende kunne hjelpe
1661 sine nærmeste over tid, må de bli tilbudt avlastning, opplæring og støtte. De må involveres,
1662 informeres og inkluderes. Pårørende og frivillige som ønsker å gjøre en innsats, skal anerkjennes,
1663 respekteres, gis forutsigbarhet og gode rammer.

1664 En stor andel av omsorgsinnsatsen for syke og eldre utføres av pårørende. Når helsetjenestene
1665 ikke henger godt nok sammen, fører det ofte til at pårørende må trå til. De er ofte
1666 informasjonsbærere og limet mellom tjenestene. Mange ønsker å være der for sine nærmeste,

1667 men mangel på støtte gjør at pårørende må gi opp jobb, og mange blir selv syke av belastningen.
1668 Kvinner utøver den største andelen pårørendeoppgaver, og ulønnet omsorgsarbeid utgjør et
1669 likestillingsproblem.

1670 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1671 • gjøre hverdagen som pårørende bedre ved å øke bruken av pårørendeavtaler, mer
1672 avlastning, mer opplæring og bedre støtte for de pårørende
- 1673 • sikre at helsepersonell har støtte og kompetanse til å ta de vanskelige samtale med
1674 pasienter og pårørende
- 1675 • gi opplæring om godt pårørendesamarbeid både i tjenesten og i utdanningene, og ta i
1676 bruk metodikken «bedre pårørendesamarbeid»
- 1677 • gi pårørende en større mulighet til å gi systematiske tilbakemeldinger til helse og
1678 omsorgstjenesten
- 1679 • inkludere pårørende når det gjennomføres forebyggende hjemmebesøk
- 1680 • sette et mål om at pårørendes omsorgsinnsats er likt fordelt mellom kjønnene
- 1681 • innføre en prøveordning med korttidspermisjon for pårørende, etter modell for
1682 omsorgspenger for barn under 12 år

1683 **Folkehelse: fellesskapets ansvar**

1684 Behandling av sykdom koster, både psykisk og fysisk for den enkelte pasient og økonomisk for
1685 samfunnet. Det beste bidraget til god helse i befolkningen er å gi alle mulighet til å leve trygge,
1686 aktive og meningsfulle liv. Det er en jobb for alle samfunnssektorer. Arbeiderpartiet vil jobbe
1687 aktivt for å motvirke sosiale, økonomiske og geografiske helseforskjeller. De viktigste årsakene til
1688 sykdom og for tidlig død er relatert til livsstilsfaktorer. Grep for å endre kostholdet er viktig for å
1689 bedre folkehelsen.

1690 De sosiale helseforskjellene krever en helhetlig tilnærming og universelle løsninger rettet mot
1691 hele befolkningen. Selv om løsningene skal være universelle, skal de rettes inn slik at de treffer
1692 best for dem som trenger det mest. Folkehelsearbeidet skal være både rettferdig og
1693 kunnskapsbasert – og levere gode fellesskapsløsninger. Derfor vil Arbeiderpartiet jobbe
1694 målrettet for å forhindre, utsette, og forebygge sykdommer på befolkningsnivå ved hjelp av
1695 forskning, kunnskap og effektive folkehelseiltak.

1696 **For å fremme god folkehelse vil Arbeiderpartiet:**

- 1697 • føre en folkehelsepolitikk på tvers av alle sektorer, og styrke universelle velferdsordninger
1698 som reduserer sosiale ulikheter i befolkningen
- 1699 • sørge for at helsetjenesten er innrettet mot å forebygge helseproblemer og hjelpe folk til
1700 å bedre og mestre egen helse
- 1701 • rulle ut folkehelsekampanjer for god psykisk helse, slik som ABC-kampanjen, i alle
1702 landets kommuner
- 1703 • sørge for at forbrukerperspektivet står sterkt i folkehelsepolitikken, og gjøre sunne valg
1704 lettere tilgjengelig enn usunne valg
- 1705 • gjøre sunt kosthold og livsstil mer attraktivt gjennom økonomiske insentiver, bedre
1706 tilgjengelighet eller informasjonskampanjer
- 1707 • beskytte barn og unge bedre mot helseskadelige produkter og tjenester, særlig nikotin,
1708 rusmidler og usunn mat og drikke
- 1709 • styrke det forebyggende arbeidet rettet mot den samiske befolkningen

- 1710 • tilrettelegge for gang- og sykkelveier for å gi flere muligheter for aktiv transport i
- 1711 hverdagen, og bidra til at flere voksne kan drive med lagidrett og fysisk aktivitet på
- 1712 fellesskapsarenaer
- 1713 • øke helsekompetansen i befolkningen, med særlig innsats rettet mot utsatte grupper og
- 1714 minoriteter
- 1715 • føre en restriktiv alkoholpolitikk og opprettholde Vinmonopolets samfunnsrolle
- 1716 • innføre en påminnelsesordning for oppfriskningsvaksiner i tilknytning til
- 1717 voksevakinasjonsprogrammet

1718 Sykehus: rask behandling og høy kvalitet

1719 Vår felles helsetjeneste skal være til stede over hele landet med god kvalitet og moderne
 1720 behandlingstilbud. Arbeiderpartiet vil derfor ta grep som sikrer, videreutvikler og styrker
 1721 sykehusene for fremtiden, slik at alle som bor i Norge, kan være trygge på å få den hjelpen de
 1722 trenger. Vi har et mål om korte ventetider, slik at vår felles helsetjeneste forblir den beste
 1723 helseforsikringen.

1724 Det er behov for å modernisere hvordan sykehusene styres og styrke samhandlingen mellom
 1725 kommuner og sykehus. Sykehusene må ta en aktiv rolle i å planlegge, styre og samarbeide med
 1726 andre helseaktører i sin region; dette omfatter også private tilbud. Målet er at pasientene skal
 1727 møte én felles helsetjeneste som tilbyr den behandlingen de trenger, uansett sykdom, bosted
 1728 eller økonomi.

1729 Arbeiderpartiet vil:

- 1730 • sikre korte ventetider og høy kvalitet i vår felles helsetjeneste
- 1731 • styrke sykehusøkonomien gjennom forutsigbare rammebevilgninger som bidrar til god
- 1732 drift, tilstrekkelig kapasitet og nødvendige investeringer i ny teknologi og
- 1733 medisinskteknisk utstyr
- 1734 • bygge sykehus som dekker både dagens og fremtidens helsebehov
- 1735 • sikre innføringen av en godkjenningsordning for privatfinansierte helsetjenester for å sikre
- 1736 kvalitet, faglighet og tilgang på helsepersonell og beredskapsfunksjoner i våre felles
- 1737 helsetjenester
- 1738 • få ned overbehandling i helsetjenesten, særlig behandling med liten forventet helseeffekt
- 1739 og som også kan vise seg å ha uheldige bivirkninger
- 1740 • sikre et godt og desentralisert behandlingstilbud for transpersoner
- 1741 • legge til rette for at flere pasienter får delta i kliniske studier i hele landet
- 1742 • legge til rette for at de ideelle sykehusene med evigvarende avtaler kan utvikle seg i tråd
- 1743 med pasientenes behov

1744 Tillit og styring

1745 Tillitsreformen er ett av flere grep for å utvikle og fornye offentlig sektor. Målet er å gi mer faglig
 1746 frihet til førstelinjen i sykehusene og i kommunene, slik at tjenestene utvikles i et reelt samspill
 1747 med innbyggerne. Unødig rapportering stjeler dyrebare tid fra velferdstjenestene våre, og det går
 1748 bort for mye tid på arbeid om pasienten, uten pasienten. Arbeiderpartiet vil at medarbeidere i
 1749 hele helse- og omsorgstjenesten skal bruke mer tid sammen med pasienten. Det gir mer nytte for
 1750 alle.

1751 Et godt arbeidsmiljø i helsetjenestene er avgjørende for at de ansatte skal kunne gjøre en god
1752 jobb. Arbeiderpartiet vil derfor styrke de ansattes medvirkning i driften av tjenestene. Vi må også
1753 sikre at de ansatte får god oppfølging i etterkant av små og store hendelser.

1754 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1755 • ha pasientenes behov som utgangspunkt og blant annet redusere markedsstyringen i alle
- 1756 deler av helsetjenestene
- 1757 • styrke helsepersonells mulighet til å styre og prioritere i egen arbeidshverdag
- 1758 • fjerne unødvendig rapportering i helsesektoren sammen med partene i arbeidslivet, og
- 1759 redusere mål- og resultatstyringen
- 1760 • etablere som hovedregel at alle norske sykehus skal ha stedlig ledelse
- 1761 • sikre demokratisering av sykehusene ved å gi de ansatte reell medbestemmelse i viktige
- 1762 beslutninger
- 1763 • opprettholde reglene mot lukrative etterlønn- og sluttavtaler i helsesektoren
- 1764 • styrke arbeidsmiljøet i vår felles helsetjeneste slik at tjenesten er den foretrukne
- 1765 arbeidsgiveren for helsepersonell
- 1766 • prøve ut alternative arbeidstidsordninger i samarbeid med partene i arbeidslivet
- 1767 • samarbeide med ideelle aktører om drift av helsetjenester
- 1768 • gjennomgå anbudssystemet i helsetjenestene
- 1769 • jobbe for å redusere sykefraværet, øke heltidsgraden og sikre bedre partsarbeid i
- 1770 helsetjenestene

1771 **Samhandling: samarbeid, tillit og en helhetlig helsehjelp**

1772 Pasienter skal oppleve å få riktig behandling til rett tid i alle ledd i helsetjenesten. Samarbeidet
1773 mellom store og små sykehus må bli bedre; det samme må samarbeidet mellom sykehus og
1774 kommuner. Vi trenger sterke regionsykehus, lokalsykehus og distriktsmedisinske sentre som
1775 jobber tett med kommunehelsetjenestene.

1776 Pasienter med store og sammensatte behov, og deres pårørende, er de som merker det mest når
1777 tjenestene våre ikke henger godt nok sammen. Vi må sørge for at de ulike delene av
1778 helsetjenesten spiller hverandre gode, slik at tjenestetilbudet dekker innbyggernes behov. 25 år
1779 etter innføringen av helseforetaksmodellen er det behov for en ny helsereform for å sikre at
1780 ansvaret, oppgavene og den demokratiske styringen av helsetjenesten blir mer
1781 sammenhengende og gir pasientene det beste tilbudet. Skal vi fortsatt ha en helsetjeneste i
1782 verdensklasse, må vi endre og tilpasse oss tiden vi lever i. Bedre samhandling vil gjøre at vi sikrer
1783 en bedre helseberedskap. Pandemien avdekket sårbarheter i helsetjenesten, og vi skal være
1784 bedre rustet til neste gang ved å styrke beredskapen, øke kapasiteten for rask respons, god
1785 koordinering og effektiv krisehåndtering. De ulike delene av tjenesten må enkelt kunne finne
1786 hverandre, fordele ressurser og avlaste hverandre, i hverdagen og ved kriser. Det må øves mer på
1787 helsekriser og helsetjenestenes rolle i andre store kriser.

1788 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1789 • starte et arbeid med en helsereform for en mer helhetlig helse- og omsorgstjeneste med god
- 1790 fordeling av ansvar og oppgaver mellom primær- og spesialisthelsetjenesten for å gi
- 1791 pasienter et kvalitativt bedre tilbud og bedre arbeidsforhold for fagfolk. Det innebærer å
- 1792 utrede juridiske, organisatoriske og økonomiske virkemidler for å gi pasienter én felles
- 1793 helsetjeneste der ingen blir kasteballer mellom ulike nivåer eller institusjoner med høy

- 1794 kvalitet og en sammenhengende helsetjeneste til det beste for innbyggerne. for pasienter
 1795 viske ut skillene mellom kommunehelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten slik at
 1796 organisering, økonomi, krav til kvalitet og frister kobles til hele pasientløpet, ikke bare til tiden
 1797 pasienter ligger på sykehus
- 1798 • sikre at bruk av private helseaktører som har avtale med det offentlige, styres av det
 - 1799 offentlige for å sørge for at de bidrar til en god, effektiv og helhetlig pasientbehandling
 - 1800 • gjøre det enklere for helsepersonell å kombinere jobber i spesialisthelsetjenesten og
 - 1801 kommunehelsetjenesten, såkalte «hus og hytte-stillinger»
 - 1802 • tydeliggjøre rutiner og reglene for utskrivningsklare pasienter, og sikre at pasienter får rett
 - 1803 behandling uavhengig av hvilken del av tjenesten som har ansvaret
 - 1804 • styrke samarbeidet med ideelle aktører
 - 1805 • videreutvikle samhandlingstilskuddet slik at sykehusene og kommunene kan finne nye og
 - 1806 bedre måter å samarbeide på
 - 1807 • investere i forskning og utvikling for raskt å kunne respondere på nye trusler, og sikre tilgang
 - 1808 til nødvendige ressurser som vaksiner, medisiner og medisinsk utstyr

1809 Psykisk helse – rask, trygg og sammenhengende hjelp

1810 God psykisk helse er en forutsetning for et godt liv. Sterke fellesskap der vi blir sett, hørt og får
 1811 brukt kvalitetene våre, er avgjørende for å fremme god psykisk helse. Flere opplever ensomhet,
 1812 som svekker den psykiske helsen. Ensomhet kan være med på å forlenge sykdom. Fellesskap,
 1813 det å være i kontakt med andre og ha gode og meningsfulle relasjoner, er viktig for tilfriskning når
 1814 man først er blitt syk.

1815 Godt helsefremmende arbeid og forebygging er viktig for å unngå at mennesker i alle aldre
 1816 utvikler psykiske plager. Et forebyggende tilbud som er sammenhengende og forutsigbart, er
 1817 vesentlig for at mennesker med psykiske helseplager skal få det bedre. Psykiske plager har blitt
 1818 mer normalt å snakke om, samtidig er det nå en lavere terskel for hva som anses som psykiske
 1819 plager». Støtte og hjelp vil for mange med lette plager være til større nytte enn store utredninger
 1820 for å stille en diagnose. Gjennom gode lavterskeltilbud og skolehelsetjenesten kan vi hjelpe flere
 1821 med lette plager og samtidig sikre at de som har større plager, får hjelp og diagnoser i en
 1822 spesialisthelsetjeneste med tid til å behandle dem.

1823 Utfordringer med samhandling mellom spesialisthelsetjeneste og kommuner fører til dårligere
 1824 sammenheng i tilbudet til mennesker med psykiske lidelser. Dette går hardest ut over personer
 1825 med langvarige og sammensatte behov innen psykisk helse og rus. Arbeiderpartiets mål er at
 1826 mennesker med psykiske lidelser skal møte én sammenhengende felles helsetjeneste. Det gir
 1827 trygghet og forutsigbarhet for dem som trenger det.

1828 En god bolig er avgjørende for å oppleve trygghet og stabilitet. Det er mangel på differensierte og
 1829 samlokaliserte boliger i flere av landets kommuner. Arbeiderpartiet vil derfor gjennomføre en
 1830 større satsing for å sette kommuner og spesialisthelsetjeneste i stand til å samarbeide om
 1831 utvikling av et differensiert botilbud til mennesker med rus- og psykiske lidelser som trenger
 1832 støtte til å bo og leve.

1833 For å sikre sømløse behandlinger vil Arbeiderpartiet:

- 1834 • fortsette utbyggingen av lavterskeltilbud på psykisk helse-feltet i kommunene, og på sikt
- 1835 lovfastet tilbudet
- 1836 • videreutvikle samarbeidet med ideelle aktører som tilbyr lavterskeltilbud på psykisk
- 1837 helse-feltet

- 1838 • utvikle tjenestetilbud som driftes i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og
- 1839 kommunehelsetjenesten, slik at pasientene får et sammenhengende behandlingsforløp
- 1840 og et helhetlig og forutsigbart tilbud
- 1841 • innføre nasjonale behandlingsretningslinjer for psykisk helse og rus
- 1842 • gjennomføre en boligsatsing slik at kommuner og spesialisthelsetjenesten sammen kan
- 1843 utvikle differensierte botilbud til personer med langvarige og sammensatte behov innen
- 1844 psykisk helse og rus

1845 **For å hindre at mennesker får psykiske plager vil Arbeiderpartiet:**

- 1846 • satse på fellesskapsarenaer og sosiale møteplasser gjennom tett samarbeid med og
- 1847 mellom kommuner, frivilligheten, idretten, kulturlivet og skolene
- 1848 • opprette ordninger med oppsøkende lavterskeltilbud innen psykisk helse
- 1849 • at skolehelsetjenesten skal være tilgjengelig for alle elever i grunnskolen og i
- 1850 videregående skoler
- 1851 • styrke helsestasjonene og skolehelsetjenesten gjennom samarbeid med kommunene,
- 1852 og opptrappingsplanen for psykisk helse
- 1853 • sikre at alle innbyggere i landets kommuner har tilgang på kunnskapsbaserte
- 1854 lavterskeltilbud
- 1855 • sette skolene i stand til å styrke laget rundt eleven, blant annet gjennom
- 1856 skolehelsetjenesten og etablering av psykososiale team
- 1857 • styrke samhandlingen med frivillige og ideelle organisasjoners innsats i det forebyggende
- 1858 arbeidet
- 1859 • sikre gode samarbeids- og samordningsløsninger mellom helsetjenestene,
- 1860 utdanningssektoren og NAV, for å hjelpe mennesker som står utenfor jobb og utdanning
- 1861 tilbake i meningsfull aktivitet
- 1862 • styrke arbeidet med selvmordsforebygging, med spesielt fokus på kommunenes evne til
- 1863 å ta imot selvmordsnære pasienter og deres pårørende

1864 **For å gi et bedre hjelpetilbud i psykisk helsevern vil Arbeiderpartiet:**

- 1865 • fortsette å redusere egenandeler for unge og grupper med store hjelpebehov
- 1866 • etablere felles henvisningsmottak i alle helseregioner
- 1867 • etablere inntaksteam i psykisk helsevern
- 1868 • styrke forebygging, tidlig oppdagelse, tidlig intervensjon og behandling av
- 1869 spiseforstyrrelser
- 1870 • øke antallet døgnplasser til et nivå som møter behovet
- 1871 • bygge ut team som leverer helhetlige tjenester til mennesker med psykiske lidelser og
- 1872 rusproblemer (ACT- og FACT-team) over hele landet
- 1873 • gjennomføre en satsing på integrert ettervern innen rus og psykiatri med arbeid,
- 1874 fritidstilbud og bolig, i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen

1875 **Ruspolitikk: tidlig innsats, hjelp og behandling**

1876 Mennesker med rusmiddelproblemer dør 15 år før den øvrige befolkningen. Stigmatisering og
 1877 forutinntatte holdninger har i for lang tid stått i veien for riktig og viktig hjelp. Bruken av legale og
 1878 illegale rusmidler er i endring, nye syntetiske stoffer dukker oftere opp. Selv om rusbruken i
 1879 Norge har vært stabilt lav, er det nå en økning i bruken av flere illegale rusmidler som kokain.
 1880 Fellesskapet skal stille opp slik at færre utvikler problematisk rusmiddelbruk og -avhengighet.
 1881 Målet er å forebygge og hjelpe dem som har et avhengighetsproblem, og hindre at flere utvikler

1882 avhengighet. Derfor må innsatsen rettes mot å bygge oppsøkende tilbud og gode hjelpeapparat i
1883 kommunene, med evne og kapasitet til å ta imot dem som trenger det.

1884 Rusmiddelavhengighet er en sykdom, og skal møtes med tverrfaglig helsehjelp. Arbeiderpartiet
1885 ønsker en omlegging av de helse- og strafferettslige sidene av dagens ruspolitikk, der personer
1886 med rusproblemer skal møtes med helsehjelp fremfor straffereaksjoner. Politiets virkemidler i
1887 møte med mennesker som bruker ulovlige rusmidler, skal være forholdsmessige og i tråd med
1888 menneskerettighetene. Arbeiderpartiet mener det ikke kan være egne
1889 forholdsmessighetsvurderinger for besittelse av rusmidler, og vil derfor ikke endre disse
1890 vurderingene. Politiet er en viktig aktør i det forebyggende arbeidet, og tillit er grunnleggende.
1891 Derfor må det være et tydelig skille mellom forebyggende arbeid og politiets arbeid med
1892 etterforskning. Samtidig bør man øke innsatsen for at folk kan komme seg ut av et rusproblem.

1893 Det må sikres mer ressurser til behandling av rusavhengighet og ettervern. Flere må få tilgang til
1894 LAR-behandling. Rehabiliteringen i LAR må styrkes, slik at vi sikrer at folk er i stand til å skaffe
1895 seg bolig og komme seg ut i arbeid. Alle med alvorlig avhengighet bør få tilbud om substitusjon.
1896 Et godt eksempel på tiltak som gir mange mulighet til å komme seg ut av avhengighet, har vært
1897 heroinassistert behandling. Denne ordningen er Arbeiderpartiet positiv til at gjøres permanent.

1898 Vi må sikre korte ventetider til hjelp og behandling og at det finnes et variert behandlingstilbud
1899 inkludert døgnbehandling. Behandling av rusavhengighet må inkludere ettervern med tilbud om
1900 aktivitet, arbeid, et verdig sted å bo og en oppfølging som gir lavere sannsynlighet for tilbakefall.

1901 Forebygging og skadereduserende tiltak må utvides og styrkes, og være en integrert del av
1902 arbeidet med rusmidler. Utdelingen av nalokson har økt under denne regjeringen, og denne
1903 utviklingen skal fortsette.

1904 **For å forebygge vil Arbeiderpartiet:**

- 1905 ● iverksette et nasjonalt rusforebyggende program for barn og unge, samt et
- 1906 foreldrestøtteprogram
- 1907 ● gjennomføre en storsatsing på oppsøkende team og sørge for at flere får hjelp i
- 1908 kommunene
- 1909 ● øke antall kommuner som har SLT-koordinatorer og miljøarbeidere
- 1910 ● styrke samhandlingen med frivillige og ideelle organisasjoners innsats i det forebyggende
- 1911 arbeidet
- 1912 ● innføre strengere regulering for salg av lystgass for å unngå at lystgass brukes som
- 1913 rusmiddel
- 1914 ● gjennomføre en målrettet innsats for forebygging av rusmisbruk og salg av rusmidler
- 1915 blant unge
- 1916

1917 **For å sikre at alle med rusproblemer får hjelp vil Arbeiderpartiet:**

- 1918 ● sikre et mangfold av behandlingstilbud i rusomsorgen som tar høyde for at rusavhengige
- 1919 kan være i svært ulike livssituasjoner og dermed trenge ulike typer behandling og
- 1920 forskjellige former for hjelp
- 1921 ● etablere lavterskelklinikk for behandling for personer med sammensatte, krevende
- 1922 tjenestebehov og multiavhengighetsproblematikk
- 1923 ● gjøre heroinassistert behandling til en permanent ordning i alle helseforetak
- 1924 ● bistå kommunene med å etablere flere brukerrom og videreutvikle Nalokson-prosjektet,
- 1925 der målet er gratis og tilgjengelig nalokson
- 1926 ● innlemme rusmiddelanalyse i den offentlige helsetjenesten

- 1927 • sørge for basistjenester innen TSB i alle helseregioner, herunder tilgang til brukerstyrte
- 1928 plasser
- 1929 • utvikle tjenestetilbud som driftes i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og
- 1930 kommunehelsetjenesten, slik at pasientene får sammenhengende behandlingsforløp og
- 1931 et helhetlig og forutsigbart tilbud
- 1932 • gjennomføre en boligsatsing der det stimuleres til at kommuner og
- 1933 spesialisthelsetjeneste sammen kan utvikle differensierte botilbud
- 1934 • gjennomføre en nasjonal satsing på integrert ettervern innen rus og psykiatri, med
- 1935 arbeid, fritidstilbud og bolig i samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen
- 1936 • sikre at alle kommuner har en oppsøkende tjeneste og rådgivningstjeneste for
- 1937 mennesker som vil stoppe sitt rusmisbruk

1938 Fremtidens akuttmedisin: hjelp når du trenger den

1939 Trygghet avhenger av at hjelpen kommer når vi trenger den. Både befolkningen og medisinfaget
 1940 er i endring. Vi blir flere eldre og færre i arbeidsfør alder. Samtidig kommer nye medisiner og
 1941 behandlingsmetoder til, og den teknologiske utviklingen gir oss flere muligheter. Det
 1942 akuttmedisinske tilbudet må speile denne virkeligheten.

1943 Fremtidens akuttmedisin krever at vi bruker ressursene vi har til rådighet på en klokere måte. De
 1944 akuttmedisinske tjenestene må henge sammen. Bedre samarbeid i kommunene, mellom
 1945 kommuner og mellom kommuner og sykehus, er avgjørende for å sikre en akuttberedskap som
 1946 møter vårt behov for trygghet.

1947 For å ruste de akuttmedisinske tjenestene for fremtiden vil Arbeiderpartiet:

- 1948 • øke bruken av lokallmedisinske sentre, distriktsmedisinske sentre og helsehus, og sørge
- 1949 for at samhandlingen med kommunene er god
- 1950 • videreutvikle det desentraliserte utdanningstilbudet i relevante og kritiske helseyrker
- 1951 • gjennomføre en statlig overtakelse av luftambulansen i samarbeid med ideelle aktører
- 1952 • øke bruken av video og annen teknologi i ambulansebiler og ambulansebåter
- 1953 • styrke legevakttjenesten og redusere vaktbelastningen for fastleger
- 1954 • samlokalisere ambulansebaser og legevakt der det gir mulighet til å bygge sterkere
- 1955 fagmiljø, uten å svekke beredskapen eller øke reisetiden for pasientene

1956 Fødetilbud: trygt å føde i hele landet

1957 Norge er ett av de tryggeste landene i verden å føde i. Samtidig har fødende kvinner og fagmiljø
 1958 over flere år vært bekymret for utviklingen i fødetilbudet. Flere kvinner opplever
 1959 risikosvangerskap, blant annet fordi de er eldre når de føder. Arbeiderpartiet vil styrke
 1960 fødetilbudet ved å styrke bemanningen, satse på følgetjenesten og bedre finansieringen. I dag er
 1961 det for lite sammenheng mellom svangerskapsomsorgen, fødetilbudet og barselomsorgen. Vårt
 1962 mål er at disse tjenestene skal fungere og oppleves som én tjeneste.

1963 Arbeiderpartiet vil:

- 1964 • at kvinner gjennom graviditet, fødsel og barsel skal oppleve å møte én tjeneste
- 1965 • sikre en finansieringsordning som styrker kvaliteten i tjenesten
- 1966 • øke forskningen på og i føde- og barseltilbudet
- 1967 • utdanne flere jordmødre og øke antallet utdanningsstillinger for jordmødre
- 1968 • styrke barselstilbudet og oppfølgingen i barselstiden, inkludert amnehjelp

- 1969
- videreutvikle det differensierte fødetilbudet i Norge

1970 Kvinnehelse: fjerne kjønnsforskjeller i helsetjenesten

1971 Kjønnene har ulik biologi, og dette har betydning for hvordan vi yter gode helsetjenester. Det har
1972 ikke blitt tatt tilstrekkelig hensyn til ulikheter mellom kjønnene, noe som har gitt et dårligere
1973 tilbud for mange kvinner. Det er behov for et helhetlig løft for å sikre at helse- og
1974 omsorgstjenestene får bedre forskning på, og bedre utredning av, behandling og oppfølging av
1975 kvinners helse.

1976 Arbeiderpartiet vil sikre god familieplanlegging og hindre uønskede svangerskap gjennom god
1977 seksualopplysning, tilgjengelig langtidsvirkende prevensjon og en abortlov som sikrer kvinner
1978 retten til å bestemme over egen kropp og eget liv.

1979 Arbeiderpartiet vil:

- 1980
- sikre at ulikhetene mellom kjønn blir vektlagt i all videreutvikling av helsetjenestene
- 1981
- styrke tilgangen på prevensjon, slik at færre opplever uønskede graviditeter
- 1982
- gi bedre behandlingstilbud til kvinner med endometriose og adenomyose, gjennom
- 1983
- faglige anbefalinger til tjenesteutøvere
- 1984
- øke bevilgningen til kvinnehelseforskning og sikre at kjønnsperspektivene ivaretas i all
- 1985
- relevant medisinsk forskning
- 1986
- styrke kompetansen i sykehusene om vulvalidelser, slik som for eksempel PCOS
- 1987
- tilgjengeliggjøre flere behandlingsformer for plager knyttet til overgangsalderen
- 1988
- utvikle nasjonale behandlingsretningslinjer for lipødem og lymfødem
- 1989
- forsvare utvidelsen av selvbestemmelsen i abortloven og styrke oppfølgingen av kvinner
- 1990
- som ønsker oppfølging etter abort
- 1991
- sikre at tilgangen til oppfølging etter selvbestemt abort og spontanabort er likeverdig
- 1992
- utrydde livmorhalskreft som sykdom i Norge
- 1993
- øke helsepersonells kompetanse om migrene for på et tidlig stadium å forebygge
- 1994
- utvikling av kronisk migrene, og øke kunnskap om migrene i befolkningen
- 1995
- utvide mammografitilbudet i tråd med EUs nye retningslinjer
- 1996
- styrke minoritetskvinnens helse ved å forbedre tilgangen til helsetjenester, øke
- 1997
- helsekompetansen, sikre tilgang til godkjent tolk og sikre tilpassede helsetilbud

1998 Menns helse

1999 Menn lever i gjennomsnitt kortere enn kvinner. De går sjeldnere til legen enn kvinner og oppsøker
2000 i mindre grad lavterskeltilbud og annen helsehjelp. Selv om medisinsk forskning har vært basert
2001 på menn, har ikke helsetjenestene klart å nå ut til menn. Et helse- og omsorgstilbud som senker
2002 terskelen for å ta kontakt, øker mulighetene for at menn får det tilbudet de trenger.

2003 Arbeiderpartiet vil bekjempe de store sosiale og økonomiske helseskilleene som finnes blant
2004 menn.

2005 Arbeiderpartiet vil:

- 2006
- gjøre helsetjenester mer tilgjengelige for gutter og menn
- 2007
- redusere dødeligheten av kreft for menn gjennom tidlig diagnostisering, rett behandling
- 2008
- og mer forskning
- 2009
- øke helsepersonells kunnskap om menns helseutfordringer
- 2010
- styrke tilbudene for menn i psykisk helsevern og rusbehandling

- 2011
- sette inn målrettede tiltak for å redusere den høyere selvmordsraten blant menn

2012 Tannhelse: en likeverdig del av vår felles helsetjeneste

2013 Arbeiderpartiets mål er å gjøre tannhelse til en likeverdig del av vår felles helsetjeneste.

2014 Befolkningens tannhelse blir stadig bedre. Samtidig påvirker både økonomi og geografi hvem

2015 som bruker tannhelsetjenesten. Vi vet at dårlig tannhelse koster mye. Derfor vil vi redusere

2016 sosiale og geografiske forskjeller i tilgang til tannhelsetjenester. I dag er den private delen av

2017 tannhelsetjenesten den absolutt største. Samme tannhelseproblem kan ofte behandles på ulike

2018 måter og til ulik pris. Universell tilgang til nødvendig tannhelsehjelp skal innføres trinnvis på en

2019 økonomisk bærekraftig måte for samfunnet og slik at man tar hensyn til at ulike

2020 behandlingsoalternativer kan ha ulikt omfang og ulik kostnad.

2021 Arbeiderpartiet har en plan for gradvis å utvide det offentlige ansvaret for tannhelse. De siste fire

2022 årene har Arbeiderpartiet i regjering kuttet prisen på tannhelse for unge opp til 28 år med 75 %. I

2023 den kommende perioden skal vi prioritere det akutte tannhelsetilbudet, nødvendig

2024 tannregulering for barna våre og god oppfølging for våre eldre.

2025 Arbeiderpartiet vil:

- 2026
- ha som mål å sikre universell tannhelsehjelp for alle og trinnvis utvide det offentlige ansvaret for tannhelsetjenester
- 2027

- 2028
- prioritere å inkludere akutt tannhelsehjelp i den offentlig finansierte helsetjenesten.
- 2029

- 2030
- styrke det forebyggende tannhelsearbeidet – herunder tiltak som adresserer sammenhengen mellom dårlig munn- og tannhelse og generelt dårlig helse, økonomi og levekår
- 2031

- 2032
- styrke og forenkle ordningene for refusjon av tannhelseutgifter gjennom folketrygden til personer med diagnoser som gir dårlig tannhelse
- 2033

- 2034
- styrke samarbeidet og oppgavefordelingen for helsepersonell, særlig av tannpleiere, overfor barn og unge, eldre og andre grupper med særskilt behov
- 2035

- 2036
- integrere tannhelsetjenester i pasientforløp og andre offentlige helsetilbud, herunder folkehelsearbeid, akutt- og lavterskeltjenester og spesialisthelsetjenester
- 2037

2038 En fremtidsrettet fastlegeordning

2039 Fastlegeordningen er grunnmuren i vår felles helsetjeneste. Arbeiderpartiet skal sørge for en

2040 bærekraftig fastlegeordning som er der for alle, uavhengig av bosted og betalingsevne. Vi vil

2041 styrke ordningen slik at det sikres rekruttering til yrket og stabil legedekning i hele landet.

2042 Fastlegene må få mer tid til dem som trenger dem mest.

2043 For første gang siden 2017 har tallet på personer uten en fast lege gått ned. Det er likevel

2044 nødvendig med flere strukturelle endringer i ordningen. Vi skal sikre gode og stabile

2045 finansieringsordninger, sørge for at flere nyutdannede leger velger allmennlegetjenesten som

2046 karrierevei, og legge til rette for at fastlegene får bruke mer tid på kjerneoppgaver og mindre tid

2047 på administrasjon.

2048 Arbeiderpartiet skal gjennomføre en fastlegereform som ruster allmennlegetjenesten for

2049 fremtiden. Alle skal være sikret én fast lege som kjenner deg som pasient, og som kan følge deg

2050 opp over tid.

2051 Arbeiderpartiet vil:

- 2052 • sørge for bedre oppgavedeling, slik at fastlegenes kompetanse og kapasitet utnyttes
- 2053 bedre enn i dag
- 2054 • bidra til tverrfaglige fastlegekontor, der flere profesjoner jobber side om side. Det vil
- 2055 kunne bidra til å fremme kvalitet, effektivitet, rett bruk av kompetanse, arbeidsdeling og
- 2056 innovasjon.
- 2057 • sørge for god finansiering, og blant annet innføre profesjonsnøytrale takster
- 2058 • redusere byråkrati og rapportering. Fastlegene skal ha mer tid til kjerneoppgaver og bruke
- 2059 mindre tid på drift og administrasjon.
- 2060 • øke rekrutteringen av leger til fastlegeyrket. Vi vil legge til rette for faste
- 2061 rekrutteringsstillinger og muligheter for ansettelse i kommunene, og samtidig gi rom for
- 2062 at fastleger kan drive etter næringsmodellen.
- 2063 • styrke fastlegenes rolle i veiledning og forebygging slik at færre pasienter får behov for
- 2064 spesialiserte helsetjenester, og styrke samarbeidet mellom fastleger, NAV og
- 2065 arbeidsgivere for å forebygge utenforskap i arbeidslivet
- 2066 • gjøre tiltak for at fastlegene i større grad vurderer alternativer til sykemelding
- 2067 • sørge for at alle får tilgang til en digital allmennlegetjeneste
- 2068 • integrere fastlegene bedre i den øvrige kommunale helsetjenesten

2069 Habilitering/rehabilitering

2070 Vi har alt å vinne på at mennesker som er behandlet for alvorlig sykdom, raskt kommer tilbake i
 2071 hverdag og arbeid. Målrettede og kunnskapsbaserte rehabiliteringstilbud kan også redusere
 2072 trykket i andre deler av helse- og omsorgstjenestene våre. Det ligger derfor mye god forebygging i
 2073 gode rehabiliteringstilbud.

2074 Det er en utfordring at vi vet for lite om hva slags rehabiliteringstilbud som gir god effekt for ulike
 2075 pasientgrupper. Derfor må vi øke kunnskapen om både innhold i tilbud, hvem som bruker dem
 2076 og hvilke tilbud som gir best effekt for ulike pasientgrupper.

2077 Å være i arbeid er i seg selv helsefremmende. Det er et mål for Arbeiderpartiet å inkludere flere
 2078 med helseutfordringer i arbeid og styrke den arbeidsrettede rehabiliteringen.

2079 Arbeiderpartiet vil:

- 2080 • sørge for kunnskapsbaserte habiliterings- og rehabiliteringstilbud
- 2081 • inkludere flere med helseutfordringer i arbeid, styrke arbeidsrettet rehabilitering og bidra
- 2082 til et bedre arbeidsmiljø gjennom et forsterket samarbeid mellom helsesektoren og
- 2083 arbeids- og velferdssektoren
- 2084 • etablere en ny modell for tettere samhandling mellom personell fra helsesektoren og
- 2085 NAV om felles pasientgrupper
- 2086 • sikre gode og forutsigbare overganger mellom rehabilitering på sykehus og hjemme-
- 2087 habilitering
- 2088 • opprettholde desentraliserte rehabiliteringstilbud gjennom samarbeid mellom store og
- 2089 små sykehus, mellom spesialisthelsetjenesten og kommunene og ved bruk av digitale
- 2090 løsninger
- 2091 • gjøre det mulig for helseregionene å innrette sine fremtidige anbudsprosesser slik at
- 2092 desentraliserte tilbud kan opprettholdes
- 2093 • styrke den arbeidsrettede rehabiliteringen, slik at flere kan stå i jobb og leve gode liv

2094 Digitalisering, innovasjon og teknologi

2095 Ny teknologi gir enorme muligheter for vår felles helsetjeneste. Helse- og omsorgstjenestene må
2096 gjennom store endringer for å sikre et bærekraftig tilbud i årene som kommer. Det blir flere eldre
2097 og pleietrengende, samtidig som veksten i helse- og omsorgspersonell ikke vil øke like mye. For å
2098 sikre at vi fremdeles har en helsetjeneste i verdensklasse, må vi benytte mulighetene som ny
2099 teknologi, innovasjon og digitalisering gir oss.

2100 Digitalisering som gir økt kvalitet i tjenestene, gode brukeropplevelser og er
2101 personellbesparende, gjør vår felles helsetjeneste bedre. Vi vet at store, overgripende prosjekter
2102 utviklet langt fra fagmiljøene ikke er veien å gå. Vi må jobbe stegvis, og løsningene vi velger, må ta
2103 utgangspunkt i helsepersonellens og pasientenes behov. Gode vurderinger av sikkerhet og
2104 personvern skal alltid ligge til grunn når nye løsninger utvikles, tas i bruk og når data skal deles.

2105 Arbeiderpartiet vil:

- 2106 • gjøre det mer attraktivt for norske og internasjonale helsebedrifter å skape
2107 arbeidsplasser, og utvikle og produsere helseteknologi, legemidler og medisinsk teknisk
2108 utstyr i Norge
- 2109 • at Norge skal bli ledende innen utvikling, produksjon og eksport av banebrytende
2110 helseteknologi
- 2111 • styrke partnerskapene mellom næringslivet og offentlig sektor gjennom
2112 innovasjonspartnerskap
- 2113 • styrke forskningen på vaksiner, antibiotika og legemidler i Norge
- 2114 • legge til rette for at helsenæringene og sykehusene øker produksjonen av legemidler i
2115 Norge
- 2116 • dele opp digitaliseringsprosjekter til mindre prosjekter for å redusere risiko og få en
2117 raskere overgang fra prosjekt til drift
- 2118 • bruke norske helsedata til å utvikle nye tjenester, behandlinger og medisinske produkter

2119 Eldre og seniorer

2120 Å være sjef i eget liv er grunnlaget for å føle verdighet og mestring. Alderdommen skal være en tid
2121 preget av livskvalitet og nye muligheter for å utfolde seg i samfunnet og i nærmiljøet.

2122 Arbeiderpartiet vil at flere eldre skal kunne bo og trives hjemme, med hjelp fra flinke fagfolk,
2123 trygghetsteknologi og gode omsorgstilbud.

2124 Det blir flere eldre i Norge. Vi har passert en million alderspensjonister, og for første gang er det
2125 to generasjoner som er pensjonister samtidig. Mange eldre holder seg friske og i god form lenge.
2126 Eldre er ulike, og alderdommen har ulike faser. Arbeiderpartiet skal sikre alle en god og trygg
2127 alderdom. Vi skal legge til rette for seniorer i arbeidslivet, for aktivitet og frihetsteknologi, for en
2128 aldersvennlig boligsektor og helhetlige hjemmetjenester. Alle skal være sikre på å få god pleie og
2129 omsorg når behovet melder seg.

2130 Kvalitet i eldreomsorgen

2131 Det er mye som tyder på at det er for store kvalitetsforskjeller i eldreomsorgen mellom
2132 kommuner i Norge. Arbeiderpartiet mener at alle innbyggere fortjener en trygg alderdom,
2133 uavhengig av bosted og økonomi. Vi vil derfor ta initiativ til et kvalitetsløft i eldreomsorgen over
2134 hele landet.

2135 Arbeiderpartiet vil:

- 2136 • gjennomføre et kvalitetsløft i norsk eldreomsorg for å sikre alle en trygg alderdom og
- 2137 velferdstjenester av høy kvalitet
- 2138 • forenkle og forbedre de nasjonale kvalitetsindikatorene i et samarbeid med arbeidslivets
- 2139 parter og gjennom bruk av teknologi som samlet bidrar til å redusere byråkratiet
- 2140 • vurdere nye virkemidler for å støtte og følge opp kommuner som sliter med å ha god
- 2141 kvalitet i eldreomsorgen

2142 Aldersvennlige og levende lokalsamfunn

2143 Levende og aldersvennlige lokalsamfunn støtter opp under aktivitet, deltakelse og møte mellom
 2144 generasjoner. Tilgang til kulturopplevelser, naturområder og et godt fysisk og sosialt
 2145 inkluderende nærmiljø er viktig i et levende lokalsamfunn.

2146
 2147 Universell utforming er avgjørende om en skal kunne skape et mer aldersvennlig samfunn og
 2148 demensvennlig samfunn. Gjennom universell utforming får alle samme mulighet til å delta fysisk
 2149 og sosialt. På denne måten forebygger vi ensomhet og bidrar til god folkehelse og livskvalitet.
 2150 Arbeidet må være tverrsektorielt, der innovasjon, kunnskap og erfaringsdeling står sentralt.

2151 2152 Arbeiderpartiet vil:

- 2153 • innføre en nasjonal aktivitetsgaranti for eldre
- 2154 • sikre at alle lokalsamfunn er aldersvennlige og demensvennlige
- 2155 • styrke arbeidet med universell utforming
- 2156 • utvikle lavterskeltjenester for mennesker med demens og deres pårørende
- 2157 • bidra til å utvikle gå- og aktivitetsvennlige nærmiljø
- 2158 • bygge ned digitale barrierer og digitalt utenforskap
- 2159 • styrke eldres muligheter til aktivt å bidra i samfunnet
- 2160 • utvikle og sikre lavterskel møteplasser for sosiale, kulturelle og fysiske aktiviteter
- 2161 • motivere og engasjere eldre til i enda større grad å delta i idretten, kulturlivet og
- 2162 frivilligheten, både som deltakere og som ressurspersoner
- 2163 • gjeninnføre og videreutvikle Den kulturelle spaserstokken som et nasjonalt prosjekt
- 2164 • styrke samskaping og innovasjon for en mer aldersvennlig samfunnsutvikling
- 2165 • bygge opp om den lokale frivilligheten og legge til rette for et godt samarbeid med
- 2166 frivillige og ideelle aktører
- 2167 • sikre at alle kommuner har tiltak for å motvirke ensomhet blant eldre

2168 Sykehjem – gode hjem

2169 Sykehjem er både hjem og avgjørende helsetilbud for eldre. Sykehjem skal skape trygghet i
 2170 hverdagen for både eldre og pårørende, samtidig som det er gode arbeidsplasser. Kvaliteten i
 2171 norske sykehjem skal opp, og det skal jobbes systematisk med både kompetanseheving og
 2172 ledelse. Å oppleve valgfrihet i hverdagen krever et bredt tilbud av aktiviteter for eldre. Vi skal
 2173 sørge for at nærmiljøet, studiesteder, skoler og barnehager blir en integrert del av sykehjem og
 2174 andre botilbud til eldre. Pårørende skal være trygge på tilbudene og involveres i hjelpen som gis,
 2175 og de skal ha mulighetene til å gi systematiske tilbakemeldinger. Arbeiderpartiet mener
 2176 sykehjem skal være en arena for arbeidsinkludering og et viktig samlingspunkt for nærmiljøet.
 2177 Når helse- og omsorgstjenesten står overfor store bemanningsutfordringer, må vi bruke
 2178 mulighetene som finnes. Derfor vil vi at flere rekrutteres inn i arbeidslivet gjennom sykehjem og
 2179 botilbud til eldre.

2180 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2181 • innføre et systematisk kvalitetsløft i sykehjem
- 2182 • bruke TØRN-metodikken for å løse bemanningsutfordringene i omsorgstjenesten
- 2183 gjennom mer heltid, lavere sykefravær, bedre turnuser og systematisk oppgavedeling i
- 2184 omsorgstjenestene
- 2185 • innføre en aktivitetsgaranti på sykehjem, i samarbeid med frivilligheten og
- 2186 lokalsamfunnet
- 2187 • bredde ut dagens botilbud, slik at helsetilbudet og aktivitetene blir differensiert og
- 2188 tilpasset den enkeltes behov og funksjon
- 2189 • sørge for egne skjermingstilbud for særlig utagerende demenssyke
- 2190 • sikre at eldre med minoritetsbakgrunn får en trygg og inkluderende eldreomsorg som
- 2191 ivaretar kulturelle og språklige behov, spesielt ved demens og andre kognitive
- 2192 utfordringer
- 2193 • rekruttere flere yrkesgrupper inn i sykehjemmene som farmasøyter og vernepleiere
- 2194 • åpne for å kombinere ulike botilbud som tilbys av det offentlige, som kommunale boliger,
- 2195 sykehjem og studentboliger
- 2196 • endre investeringstilskuddet, slik at kommuner får mulighet til å bygge flere typer
- 2197 omsorgsboliger for eldre

2198 **Boliger og boligtilpasning**

2199 Vi har alle et ansvar for å planlegge egen alderdom og egen bosituasjon. Mange eldre klarer fint

2200 selv å skaffe seg egnede boliger for en trygg alderdom, mens andre ikke har de økonomiske

2201 ressursene til å gjøre det. Fellesskapet må ta ansvar for å sikre at også de som ikke har store

2202 formuer, kan bo i egnede boliger for en trygg alderdom. Det må utvikles et variert boligtilbud som

2203 inkluderer det ordinære markedet, offentlige tilbud og mellomløsninger til de to.

2204 De eldre trenger valgmuligheter på boligmarkedet ut fra sine behov. Det trengs en ny giv – fra

2205 staten, fra kommuner og boligbyggelag, fra byggenæring og arkitekter og fra eldre

2206 selv. Kommunen kan i samarbeid med byggenæringen utvikle gode løsninger som også er

2207 gunstige økonomisk.

2208 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2209 • opprette et eget eldreboligprogram i Husbanken og styrke kommunenes rolle og evne til
- 2210 å gi eldre boligrådgivning
- 2211 • bygge boliger og utvikle boformer som er tilpasset behovet for personer med demens
- 2212 • videreutvikle investeringstilskuddet for heldøgnsomsorgsplasser, slik at det kan bygges
- 2213 mer variert og i tråd med behovene i den enkelte kommune
- 2214 • gjøre det enklere for eldre å tilpasse egen bolig
- 2215 • innføre en ordning der alle eldre blir tilbudt et forebyggende hjemmebesøk fra
- 2216 omsorgstjenesten
- 2217 • gjennomføre kartlegging av omsorgsbyrden for eldre par som velger å bo hjemme lengst
- 2218 mulig
- 2219 • gjøre ordningen med startlån bedre tilpasset for også å dekke behovene til eldre med lav
- 2220 inntekt

2221 Kompetanse i tjenestene

2222 Kompetente ansatte gir gode tjenester. Derfor må det være en prioritet å utvikle kompetanse og
2223 bruke kompetansen til de ansatte i tjenestene riktig. Arbeiderpartiet vil øke kvalifiseringen av
2224 ansatte gjennom å sikre flere læreplasser, gjøre det lettere for ufaglærte å ta fagbrev på jobb,
2225 styrke fagskolene, øke omfanget av praksis i utdanningene og en rekke andre tiltak. God tilgang
2226 på generalistkompetanse blir viktig fremover. Helsepersonellet må få rom og støtte til å jobbe
2227 tverrfaglig på tvers av disipliner.

2228 Arbeiderpartiet vil:

- 2229 • øke grunnbemanningen og redusere vikarbruken
- 2230 • utvide programmene Jobbvinner og Menn i helse
- 2231 • styrke kompetansen gjennom gode utdanninger og bidra til kvalifisering av ansatte i omsorgstjenesten gjennom grunn-, videre- og etterutdanning
- 2232 • etablere flere læreplasser innen helse- og sosialfag
- 2233 • øke kvaliteten og kapasiteten på praksisplasser i kommunene
- 2234 • lansere en «verktøykasse» for personsentrert omsorg og miljøbehandling for personer med demens
- 2235 • innføre modeller for faste team i hjemmetjenesten
- 2236 • ta en internasjonal lederrolle i forskningen på Alzheimer, demens og andre nevrologiske sykdommer
- 2237 • styrke ledelseskompetansen i den kommunale helse- og omsorgstjenesten
- 2238 • styrke forskningen på og i de kommunale helse- og omsorgstjenestene
- 2239 • styrke kompetanse om særskilte utfordringer for eldre lhbt+-personer
- 2240 • styrke minoritetskompetansen i eldretjenesten, slik at eldre med minoritetsbakgrunn får likeverdig eldreomsorg
- 2241
- 2242
- 2243
- 2244
- 2245

2246 Barnevern: trygg og god omsorg for alle barn

2247 Alle barn og unge har krav på et godt oppvekstmiljø, og lokalsamfunn som forebygger. Det er
2248 samfunnets og fellesskapets oppgave å stille opp for dem som sliter ekstra, og deres familier.
2249 Enslige mindreårige asylsøkere skal motta et godt og likeverdig omsorgstilbud, uavhengig av
2250 alder.

2251 Barnevernstjenesten har stort gjennomtrekk av ansatte, og sliter med underbemanning flere
2252 steder. Det er også for mange som ikke har tillit til eller føler det er trygt å oppsøke barnevernet.

2253 Både barnevernet, helsesektoren og justissektoren kan ha ansvar for tiltak rettet mot barn med
2254 store og sammensatte behov. Ansvarsdelingen mellom de ulike sektorene kan ofte være uklar,
2255 og noen av disse barna erfarer at systemet svikter når de trenger det mest.

2256 For å lykkes med å gi hvert barn den hjelpen det trenger, må vi legge til rette for et godt
2257 samarbeid mellom kommune, barnehage, skole, helsetjeneste, politi og arbeidsliv. Ethvert barn
2258 og enhver familie som trenger hjelp fra barnevernet, er unike. Arbeiderpartiet mener at det
2259 offentlige og ideelle tilbudet i barnevernet skal styrkes

2260 Arbeiderpartiet vil:

- 2261 • utvikle og styrke et barnevern med høy tillit, og med barns beste som det førende
- 2262 prinsippet
- 2263 • fortsatt styrke det offentlige og ideelle tilbud i barnevernet, og gjøre barnevernet mer
- 2264 stabilt og forutsigbart ved å redusere bruken av anbud
- 2265 • forsterke kvaliteten i barnevernet
- 2266 • bidra til å sikre at det kommunale barnevernet er en attraktiv arbeidsplass for flere
- 2267 • overføre helseansvaret for barn som bor på barnevernsinstitusjon, fra barnevernet til
- 2268 helsevesenet
- 2269 • sikre at alle instanser som jobber med et barn, har felles informasjonsgrunnlag, og at
- 2270 taushetsplikten ikke skal hindre avvergingsplikten eller nødvendig samhandling
- 2271 mellom tjenester som barnevern, politi, helsetjenesten og skole
- 2272 • etablere tydeligere ansvars plassering og forpliktende samarbeid på tvers av sektorer,
- 2273 stat og kommune
- 2274 • sikre et institusjonstilbud med tilstrekkelig og kompetent bemanning, som er
- 2275 tilpasset det enkelte barn og i størst mulig grad hindrer at barn må flytte mellom ulike
- 2276 institusjoner
- 2277 • at ansatte i barnevernet som jobber med minoriteter, må få kompetanse i kulturen til
- 2278 gruppene de skal jobbe med
- 2279 • gradvis utvide barnevernets omsorgsansvar for enslige mindreårige asylsøkere, i
- 2280 samsvar med barnevernets kapasitet til å gi god omsorg til denne gruppen.
- 2281 • styrke etteradopsjonstilbudet for adopterte og deres familier, i både kommunal og
- 2282 statlig regi
- 2283 • styrke innsatsen for å skaffe flere fosterhjem i nærmiljø, familie og nettverk, og blant
- 2284 minoritetsmiljøer
- 2285 • gi forutsigbare, trygge rammer og styrkede rettigheter til fosterhjemmene. Dette skal
- 2286 bidra til økt stabilitet, færre flyttinger og gode oppvekstvilkår for fosterbarna.
- 2287 • styrke tilbudet om ettervern og oppfølging for ungdom som har vært under
- 2288 barnevernets omsorg, for å hjelpe dem med overgangen til voksenlivet
- 2289
- 2290

2291

Del 3: Trygghet i urolige tider

2292

Justis og beredskap: trygghet, nærhet og rettferdighet

2293

I Norge har vi en sterk rettsstat, en lang tradisjon for fellesskapsløsninger og offentlige etater

2294

som skaper trygghet og er til stede nært folk. Alle i Norge skal føle seg trygge, uansett hvor de bor

2295

og hvilken bakgrunn de har.

2296

Arbeiderpartiet vil bekjempe kriminalitet, og årsakene til kriminalitet. Vi vil gjennomføre en

2297

politikk for å forebygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabilitere bedre.

2298

Politiet: en viktig del av vår trygghet

2299

Politiet skal være til stede i folks hverdag både fysisk og på nett, for å sikre og hjelpe alle. Vi skal

2300

ha et nært og synlig politi med et sterkt sivilt preg. Tillit er grunnmuren i et motstandsdyktig

2301

samfunn. For å speile en stadig mer mangfoldig befolkning må politiet sikre mangfold i

2302

utdanning og rekruttering, blant annet i form av språklig og kulturell kompetanse.

2303

Politiet har stått i en krevende ressursituasjon over tid, og har manglet kapasitet til å håndtere

2304

alle oppgaver.

2305

For Arbeiderpartiet er det viktig at politiet har de rammebetingelsene som er nødvendige for å

2306

løse hele sitt samfunnsoppdrag, og være til stede i lokalsamfunn i hele landet. Vi vil forebygge og

2307

bekjempe kriminalitet i hele landet, ha flere operative politifolk i og rundt storbyene, og sikre

2308

fortsatt høy tillit til politiet. Politiet må ha gode digitale hjelpemidler og en god kultur for

2309

samarbeid internt og med andre, som offentlige etater og kommuner.

2310

Arbeiderpartiet vil:

2311

- dimensjonere politiutdanningen bedre etter behovene i politiet, og sørge for at nyutdannede politifolk har gode jobbmuligheter etter endt studie

2312

2313

- utvikle politiets lokale forankring, øke grunnbemanningen og styrke viktige fagmiljøer for kriminalitetsbekjempelse i hele landet

2314

2315

- sikre mangfold i utdanning og rekruttering og øke den kulturelle kompetansen i politiet for å styrke det tillitsskapende arbeidet og hindre diskriminering

2316

2317

- fortsette vår satsing på etterforskere og påtalemyndigheten i politiet

2318

- fortsette arbeidet med kultur og ledelse, og redusere detaljstyring

2319

- nedsette et nytt politiroллеutvalg for å kunne utvikle politiroлlen mer i takt med dagens og fremtidens behov

2320

2321

- forsterke den nasjonale satsingen på kriminalitetsområder som krever spisskompetanse

2322

2323

- beholde Utrykningspolitiet som særorgan i politiet

2324

- satse på digitalisering av politiet

2325

- utvide reglene for nødvendig skjerming av utsatte politifolk

2326

Barne- og ungdomskriminalitet: trygghet for barn og unge

2327

Barn og ungdom som vokser opp i Norge, skal være trygge fra vold og kriminelle handlinger, og

2328

ikke miste muligheten til et godt liv ved selv å havne i kriminelle miljøer.

2329

De siste årene har et økende antall barn og unge under 18 år begått lovbrudd. Særlig i de store

2330

byene øker problemer med ungdom som begår gjentatt eller alvorlig kriminalitet. Disse har ofte

2331 store og sammensatte utfordringer, og ansvaret for å hjelpe dem er delt mellom politi, barnevern
2332 og helsesektoren. Barnevernet skal kunne tilby omsorg og behandling på institusjon til barn og
2333 unge som begår alvorlige eller gjentatte lovbrudd. Samtidig kan det i noen tilfeller være krevende
2334 å gi unge som begår alvorlig kriminalitet som overgrep, vold og gjengkriminalitet, gode nok
2335 rammer i en barnevernsinstitusjon. Ansvarsdelingen er ofte uklar, og verktøyene de kan bruke,
2336 strekker ikke til. Slik systemet er i dag, klarer ikke storsamfunnet å gi disse god nok hjelp,
2337 oppfølging og beskyttelse.

2338 Samtidig som barn og ungdom som utøver kriminalitet skal få hjelp og oppfølging til å endre
2339 adferd, må vi også beskytte resten av samfunnet mot den utryggheten denne kriminaliteten
2340 representerer. Ingen skal føle seg utrygge fordi noen få ungdommer får dominere nærmiljøet
2341 med trusler, ran og vold.

2342 Hvis foreldrene ikke klarer å sette grenser, må samfunnet gjøre det. Vi skal hjelpe de unge
2343 lovbrysterne å bryte mønsteret. Reaksjonene som møter barn og unge som begår lovbrudd, må
2344 være raske, tydelige og rehabiliterende.

2345 Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen mot ungdomskriminalitet. Vi vil ha nye tiltak og bedre
2346 samarbeid mellom sektorer for å hindre at ungdommen havner i kriminelle miljøer.
2347 Taushetsplikten skal ikke være til hinder for avvergingsplikten eller nødvendig samhandling
2348 mellom tjenester som barnevern, politi, helsetjeneste og skole.

2349 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2350 • innføre et straffebud i straffeloven for den som bruker mindreårige til å utføre en
2351 kriminell handling
- 2352 • sammen med relevante fagmiljøer utvikle nye verktøy for å håndtere de yngste
2353 lovbrysterne, som ivaretar både hensynet til barnets beste og til å gjøre samfunnet
2354 vårt tryggere
- 2355 • etablere et program etter modell av det danske prosjektet «Aktive drenge», hvor man
2356 har personer som 24 timer i døgnet følger opp de mest sårbare ungdommene
- 2357 • følge opp unge som har sonet sin straff fra første dag med bosted, kontaktpunkt,
2358 aktiviseringstilbud og annen støtte
- 2359 • tilby Exit-programmer for å komme ut av gjenger, og gi bedre muligheter for å bryte
2360 permanent ut av det kriminelle miljøet
- 2361 • tilby familier med ungdom som begår alvorlig eller gjentatt kriminalitet, å flytte til et
2362 annet sted i landet hvis de ønsker dette
- 2363 • sikre at politiet har ressurser, og at politiets virkemidler brukes godt, for å bekjempe
2364 salg av ulovlige rusmidler, særlig på steder unge oppholder seg
- 2365 • sikre at alle instanser som jobber med et barn, har felles informasjonsgrunnlag, og at
2366 taushetsplikten ikke skal hindre avvergingsplikten eller nødvendig samhandling
2367 mellom tjenester som barnevern, politi, helsetjenesten og skole, for å forhindre at ny
2368 kriminalitet blir begått
- 2369 • sammen med barnevernet, politiet, skolene og kommunene utvikle tiltak rettet mot
2370 elever som står bak alvorlige volds- og trusselhendelser, og samtidig utgjør en
2371 betydelig sikkerhetstrussel for medelever og ansatte
- 2372 • styrke og utvide ungdomsenhetene i kriminalomsorgen med flere plasser og ansatte
- 2373 • forsterke arbeidet med hurtigdomstol for unge som begår kriminalitet
- 2374 • etablere flere mindre og tilrettelagte enheter for unge voksne mellom 18 og 24 år, for
2375 å bygge en overgang mellom ungdomsenhetene og ordinære fengsler

- 2376 • styrke tiltak overfor foresatte, både til dem som utsettes for, og til dem som utøver,
- 2377 vold, trusler og kriminalitet
- 2378 • sikre rask behandling i domstolen og rask iverksettelse av reaksjoner i saker hvor
- 2379 mindreårige har begått kriminalitet
- 2380 • styrke kapasiteten og vurdere utvidelse av ansvarsområdet for barnehusene til å
- 2381 avhøre og følge opp barn som er mistenkt for alvorlig kriminalitet

2382 Organisert kriminalitet: styrke kampen mot de kriminelle nettverkene

2383 Norge skal være et land hvor useriøse og kriminelle aktører ikke ønsker å etablere seg, og hvor

2384 sjansen for å lykkes med kriminell virksomhet er liten. Vi skal ha kontroll på våre grenser.

2385 De siste årene har kriminelle nettverk blitt stadig bedre organisert og grenseoverskridende. Den

2386 rå, organiserte kriminaliteten er en trussel mot vårt åpne samfunn. Nettverkene opererer ofte i

2387 en lang verdikjede som strekker seg fra sårbare ungdommer som rekrutteres til gjenger her i

2388 Norge, til hjernen bak nettverket som ofte styrer det hele fra utlandet. Etterforskning og

2389 straffeforfølgning av organisert kriminalitet er ressurskrevende.

2390 Arbeiderpartiet vil bekjempe organisert kriminalitet gjennom nye arbeidsmetoder og tettere

2391 samarbeid internasjonalt og nasjonalt. Vi skal legge til rette for et sømløst samarbeid mellom

2392 politi og andre aktører, slik at sjansene for å bli tatt og påført strenge straffer er store.

2393 Arbeiderpartiet vil:

- 2394 • styrke Norges internasjonale innsats mot organisert kriminalitet
- 2395 • øke politiets midler til å bekjempe organisert kriminalitet på alle nivåer
- 2396 • utarbeide nye bestemmelser om rask inndragning av økonomisk utbytte fra kriminell
- 2397 virksomhet
- 2398 • sikre at det bygges opp en permanent konsentrert innsats mot kriminelle gjenger i
- 2399 alle berørte politidistrikter
- 2400 • styrke samarbeidet mellom PST, Kripos, Økokrim og politidistrikter
- 2401 • styrke samarbeidet mellom politi, NAV, Skatteetaten og Tolletaten
- 2402 • styrke det internasjonale politisamarbeidet, spesielt i Norden og Europa
- 2403 • fortsette å styrke Tolletaten, spesielt i de største havnene og de mest trafikkerte
- 2404 grenseovergangene
- 2405 • at gjengenes våpenbruk skal få strengere konsekvenser, og at det innføres strengere
- 2406 straffer mot gjengvold
- 2407 • ha hurtigspor for utvisning av dømte gjengkriminelle
- 2408 • forsterke den nasjonale satsingen på kriminalitetsområder som krever
- 2409 spisskompetanse, som økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet
- 2410 • videreutvikle den direkte tilgangen til utveksling fra forskjellige lands politidatabaser
- 2411 med DNA- og fingeravtrykkregistre for kriminalitetsbekjempelse
- 2412 • styrke arbeidet mot menneskehandel og sikre at ofre for menneskehandel får bli i
- 2413 landet når de bistår politiet med å avdekke hallikvirksomhet og bakmenn
- 2414 • innføre kontaktforbud som hindrer dømte gjengkriminelle i å opprettholde kontakt
- 2415 med andre medlemmer av samme kriminelle nettverk
- 2416 • innføre langvarige oppholdsforbud for dømte gjengmedlemmer, slik at de ikke lenger
- 2417 kan operere i områder de har preget med kriminalitet

2418 Vold i nære relasjoner, negativ sosial kontroll og æresvold

2419 Retten til å leve et liv uten vold er en grunnleggende menneskerettighet.

2420 Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep er alvorlig kriminalitet og et stort samfunnsproblem.
2421 I tillegg er det et stort samfunns- og folkehelseproblem. Volden skaper utrygghet, kan gi
2422 helseutfordringer og begrenser den enkeltes velferd og livsutfoldelse. I ytterste konsekvens fører
2423 volden til tap av liv.

2424 Æresvold og negativ sosial kontroll er utbredt i noen miljøer. Mange unge vokser opp i et
2425 kontrollregime i egen familie som frarøver dem frihet og kontroll over eget liv. Flere vegrer seg for
2426 å ta kontakt med hjelpeapparatet, fordi de ikke ønsker at egen familie skal straffes, eller fordi de
2427 ikke er trygge på at de selv vil få god nok beskyttelse.

2428 Arbeiderpartiet vil trappe opp kampen mot alle former for vold i nære relasjoner, og sikre at alle
2429 som bor i Norge kan leve frie liv.

2430 Arbeiderpartiet vil:

- 2431 • videreutvikle opptrappingsplanen mot vold og overgrep mot barn og vold i nære
2432 relasjoner
- 2433 • styrke fagmiljøene ved barnehusene, utvide tilbudet og vurdere opprettelse av nye
2434 barnehus-satellitter.
- 2435 • sikre bedre forebygging og et godt støtteapparat for å redusere og forhindre vold og
2436 overgrep
- 2437 • vurdere å innføre en generell avvergingsplikt, etter dansk modell
- 2438 • styrke krisesentrenes rolle i kommunens forebyggende arbeid mot vold i nære relasjoner
- 2439 • fortsette å arbeide for økt bruk av omvendt voldsalarm
- 2440 • styrke kompetansemiljøer på vold i nære relasjoner generelt, og på æresvold og negativ
2441 sosial kontroll spesielt, i politiet, skoler og andre tjenester som møter personer som kan
2442 være utsatt for dette.
- 2443 • sikre at personer som har en familiegjengenforeningstillatelse i Norge, men hvor samlivet er
2444 opphørt på grunn av mishandling, får mulighet til oppholdstillatelse på selvstendig
2445 grunnlag
- 2446 • endre straffeloven for å styrke rettsvernet for personer som blir utsatt for negativ sosial
2447 kontroll og æresrelatert vold, herunder:
 - 2448 ○ at æresmotiv skal være et straffeskjerpende moment i straffeloven
 - 2449 ○ utvide personkretsen i straffelovens bestemmelse om mishandling i nære
2450 relasjoner til å gjelde gjerningspersoner i fornærmedes storfamilie
 - 2451 ○ tydeliggjøre at psykisk vold og negativ sosial kontroll kan inngå i et
2452 mishandlingsregime
 - 2453 ○ at det skal anses som skjerpende dersom mishandling er begått av flere i
2454 fellesskap
 - 2455 ○ at tvangsekteskap og barneekteskap kan anses som unyttelsesformål ved
2456 menneskehandel
 - 2457 ○ øke strafferammen for inngåelse av barneekteskap
 - 2458 ○ innføre ny straffebestemmelse om ufrivillige og skadelige utenlandsopphold for
2459 barn
- 2460 • styrke støtte- og hjelpeapparatet rundt unge som ber om hjelp, slik at de har bistand i
2461 lengre tid etter et eventuelt brudd med familien

- 2462 • gjøre det lettere for unge som er utsatt for æresrelatert vold å få hjelp og beskyttelse, selv
- 2463 om de ikke ønsker å straffeforfølge egen familie
- 2464 • ha statistikkføring i politiet på æresrelatert kriminalitet, for å få bedre oversikt over
- 2465 omfanget
- 2466 • utvikle og støtte flere foreldrerettede tiltak mot æresvold, sosial kontroll og omsorgssvikt
- 2467 • sikre bedre koordinering, informasjonsutveksling og samhandling mellom kommunale
- 2468 hjelpetjenester
- 2469 • sikre bedre oppfølging ved retur til Norge, og få på plass en permanent ordning med bo-
- 2470 og støttetilbud som ivaretar denne gruppen bedre enn i dag
- 2471 • heve kompetansen om ufrivillige utenlandsopphold i barnevern, politi, skole, NAV og
- 2472 helsetjenester, og styrke koordineringen mellom aktørene
- 2473 • styrke integreringsrådgiverordningen ved ambassadene
- 2474 • bekjempe voldtekt gjennom å blant annet sikre at straffeloven gjenspeiler at seksuell
- 2475 omgang uten samtykke er forbudt og definert som voldtekt.
- 2476 • følge opp partnerdrapsutvalget og tiltaksplanen mot vold i nære relasjoner og prioritere
- 2477 tiltak mot partnerdrap og vold i nære relasjoner

2478 Forebygging: bekjempe årsakene til kriminalitet

2479 Forebygging av kriminalitet handler om å arbeide for trygge lokalsamfunn der barn og unge er
2480 inkludert, føler tilhørighet og kjenner at de har muligheter.

2481 Årsakene til at barn og unge faller ut i kriminalitet, er sammensatte, men handler svært ofte om
2482 mangel på tilknytning til trygge inkluderende fellesskap, oppvekst og levekår. Sosial ulikhet og
2483 utenforskap skaper grobunn for kriminalitet, og kriminalitetsutfordringer reduserer mulighetene
2484 for sosial mobilitet. Politiet og kommunene er avhengig av tillit for å kunne drive forebygging
2485 blant ungdom.

2486 Forebygging av kriminalitet og hindring av rekruttering til kriminelle miljøer starter allerede i
2487 barnehagen. Følelsen av inkludering og tilhørighet er avgjørende for å beskytte barn og unge.
2488 Arbeiderpartiet vil satse på brede tiltak som utjevner sosiale og geografiske forskjeller, med
2489 særlig fokus på levekårsutsatte områder. Vi skal sikre gode barnehager, en skole med muligheter
2490 for alle, trygge nabolag, meningsfulle fritidsaktiviteter og jobbmuligheter. I tillegg skal vi prioritere
2491 målrettede forebyggende tiltak som støtter dem som trenger det.

2492 Arbeiderpartiet vil opprettholde forbud mot narkotiske stoffer for å begrense tilgjengelighet og
2493 hindre sosial aksept for bruk og salg.

2494 Arbeiderpartiet vil:

- 2495 • sikre at alle kommuner har oppsøkende forebyggende- og avdekkende tjenester rettet
- 2496 mot barn og unge
- 2497 • styrke SLT-modellen for samordning av det forebyggende arbeidet mellom politi,
- 2498 kommune, frivillighet og andre partnere
- 2499 • støtte opp under lokale initiativ som tilbyr sommerjobber og deltidsjobber til ungdom
- 2500 • styrke bruken av jobbprogram og arbeidsmarkedstiltak for å styrke det oppsøkende
- 2501 arbeidet, og bidra til at flere unge får relevant arbeidserfaring og kompetanse
- 2502 • sikre gode fritidsarenaer for barn og unge
- 2503 • at skoler i levekårsutsatte områder skal ha et miljøteam på skolen

- 2504 • sikre at flere får muligheten til å delta i idrettsaktiviteter gjennom å bygge flere
- 2505 idrettsanlegg, og sikre idrettslag gode rammebetingelser for å inkludere flere
- 2506 • styrke samarbeidet mellom skolen, foreldre, miljøteam i kommunen og politiet for tidlig
- 2507 forebygging
- 2508 • implementere et nasjonalt rusforebyggende program for barn og unge og et
- 2509 foreldrestøtteprogram
- 2510 • sikre lavterskeltilbud til foreldre som står i vanskelige situasjoner
- 2511 • sikre tidligere hjelp til barn som selv har vært utsatt for vold og omsorgssvikt
- 2512 • sikre at alle har tilgang til kunnskapsbaserte lavterskeltilbud innen psykisk helse og rus

2513 Økonomisk kriminalitet: det skal aldri lønne seg å være kriminell

2514 Et samfunn fritt for økonomisk kriminalitet fremmer økonomisk vekst, stabilitet, økt tillit og
 2515 rettferdighet. Det å bekjempe økonomisk kriminalitet kan også bidra til at andre alvorlige former
 2516 for kriminalitet forebygges, slik som organisert kriminalitet og finansiering av terror.

2517 Sammenhengen mellom økonomisk kriminalitet og annen profittmotivert og organisert
 2518 kriminalitet er sterk, og kriminelle grenseoverskridende organisasjoner bruker dette taktisk i sin
 2519 organisasjonsoppbygging. Svart arbeid og unndragelse av skatter og avgifter koster det norske
 2520 samfunnet enorme summer hvert år.

2521 Arbeiderpartiet vil ha en mer effektiv bekjempelse av økonomisk kriminalitet som bidrar til at
 2522 flere lovbyggere blir tatt, og som sikrer tillit og troverdighet til myndigheter, finansinstitusjoner og
 2523 bedrifter.

2524 Arbeiderpartiet vil:

- 2525 • styrke Økokrim og eksisterende fagmiljø i politidistriktene
- 2526 • sørge for at Økokrim får bedre forutsetninger for å håndtere mistenkelige transaksjoner
- 2527 • følge opp erfaringene med å innføre sivilrettslig inndragning av økonomiske verdier, for å
- 2528 effektivisere inndragning av utbytte fra kriminalitet
- 2529 • sørge for at politiet får bedre mulighet til å stanse pågående lovbrudd i arbeidslivet
- 2530 • øke kontrollinnsatsen på grensen og langs veiene, for å forhindre useriøse og
- 2531 trafikkfarlige transportører
- 2532 • forbedre tverretattlig samarbeid om kriminalitetsbekjempelse
- 2533 • styrke samarbeidet mellom de ulike etatene som er involvert i bekjempelsen av
- 2534 økonomisk kriminalitet, herunder fortsette styrkingen av A-krimsentrene
- 2535 • prioritere arbeidet med å avdekke lønnsstyveri
- 2536 • opprette særskilte studier innen etterforskning av økonomisk kriminalitet, herunder
- 2537 arbeidslivskriminalitet med særlig fokus på lønnsstyveri

2538 Cyberkriminalitet: nye utfordringer krever nye løsninger

2539 Kriminalitet på nett er økende, og organisert kriminalitet tar i bruk digitale virkemidler som en del
 2540 av sin virksomhet i langt større grad enn tidligere. Grenseoverskridende kriminalitet er enklere i
 2541 et digitalt samfunn. Vi trenger reguleringer og lover som sikrer at vi har kontroll.

2542 Arbeiderpartiet vil bekjempe de destruktive aktørene i det digitale rommet. Dette krever andre
 2543 former for samarbeid mellom myndigheter og etater i andre land, både når det gjelder
 2544 informasjonsutveksling, etterforskningssamarbeid, bevissikring og nye typer

2545 inndragningsmetoder. Vi skal sikre best mulig kapasitet på vår digitale sikkerhet, og følge opp
2546 med lovgivning som er tilpasset utviklingen.

2547 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2548 • sikre at politiet og aktuelle særorgan har de verktøy og den kompetansen de trenger for å
- 2549 sikre folk mot cyberkriminalitet og beskytte barn mot overgrep på nett
- 2550 • sette inn tiltak mot nye former for manipulering av den demokratiske debatten og valg i
- 2551 Norge
- 2552 • sikre ansvarlig bruk og kartlegge risikoområder der dagens teknologinøytrale lovverk ikke
- 2553 strekker til
- 2554 • initiere og inngå internasjonalt samarbeid for å påvirke global og nasjonal
- 2555 samfunnsutvikling vi ikke har virkemidler til å styre fra Norge
- 2556 • videreutvikle samarbeidet for å dele tekniske løsninger og infrastruktur for økt
- 2557 motstandsdyktighet og robusthet, på tvers av grensene mellom våre nordiske naboland
- 2558 • styrke sikkerheten innen ekom, ved å utvikle en egen langtidsplan for utbygging av den
- 2559 digitale grunnmuren

2560 **Kriminalomsorgen: veien ut av kriminalitet**

2561 Gode soningsforhold med gode muligheter for opplæring og utdanning er en forutsetning for at
2562 straffedømte kan vende tilbake til et liv uten kriminalitet.

2563 Et grunnleggende prinsipp er at straffedømte er dømt til frihetsberøvelse, ikke til dårlige
2564 soningsforhold. Store strukturendringer og omorganiseringer er ikke alene løsningen på de
2565 utfordringene kriminalomsorgen står overfor.

2566 Arbeiderpartiet vil fortsette arbeidet med å gjenreise norsk kriminalomsorg. Vi vil ha straff som
2567 virker og en kriminalomsorg som rehabiliterer, og vi vil sørge for at vi har nok ansatte til å sikre
2568 gode soningsforhold. Trygghet for de ansatte i kriminalomsorgen gir trygghet for samfunnet. Når
2569 de ansatte er godt rustet, trygge og ivaretatt, øker deres evne til å gjennomføre rehabilitering og
2570 legge til rette for et kriminalitetsfritt liv.

2571 Økt bemanning er en forutsetning for at kriminalomsorgen kan følge opp de politiske målene
2572 som er satt for innholdet i soningen, gjenreise programvirksomheten i fengslene og redusere
2573 bruken av innlåsing og isolasjon. Soning bør skje i nærheten av straffedømtes sosiale, familiære
2574 og arbeidsrelaterte nettverk.

2575
2576
2577 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2578 • styrke bemanningen i kriminalomsorgen for å sikre trygghet og stabilitet for både ansatte
- 2579 og innsatte
- 2580 • sørge for å ha tilstrekkelig soningskapasitet på både høy og lav sikkerhet
- 2581 • utvide og styrke ungdomsenhetene for å hindre at barn under 18 år fengsles i ordinære
- 2582 fengsler
- 2583 • bedre overgangen til ordinære fengsler etter fylte 18 år
- 2584 • at kvinner skal ha fullverdig og likeverdig straffegjennomføring som menn
- 2585 • styrke utdanningsmulighetene i fengslene og sørge for at innsatte tilbys relevant
- 2586 utdanning for dagens arbeidsliv
- 2587 • videreutvikle lavsikkerhetsfengsler som en viktig del av det rehabiliterende arbeidet

- 2588 • styrke friomsorgen
- 2589 • etablere flere overgangsboliger
- 2590 • styrke rusmestringstilbud og psykisk helsehjelp for innsatte, i tett samarbeid med
- 2591 helsetjenesten
- 2592 • sikre at domfelte på elektronisk kontroll gis et rehabiliterende tilbud
- 2593 • sikre og styrke ordningen med sikkerhetshjem for domfelte med alvorlige og langvarige
- 2594 psykiske lidelser. Sikkerhetshjemmene skal være et samarbeid mellom
- 2595 kriminalomsorgen og helseforetakene.
- 2596 • etablere et løp for innsatte i overgangen fra soning til frihet i et samarbeid mellom
- 2597 kriminalomsorgen, kommune, NAV og frivilligheten for å hindre tilbakefall til ny
- 2598 kriminalitet
- 2599 • sikre at soningsforholdene er i tråd med menneskerettighetene, redusere bruken av
- 2600 isolasjon og motarbeide radikaliserings av innsatte

2601 Domstolene: rettfærdig straff som virker

2602 Kriminelle handlinger skal straffes rettfærdig, raskt og effektivt. Domstolenes uavhengige rolle
 2603 som den tredje statsmakt må vernes. Domstolene skal ha en forutsigbar og bærekraftig
 2604 finansiering, slik at de settes i stand til å løse sine oppgaver med høy kvalitet og innen rimelig tid.

2605 Arbeiderpartiet vil ha en effektiv straffesakskjede som er tilgjengelig for folk, og som henger
 2606 sammen. For at dette skal bli likt for alle, må vi sørge for like god finansiering over hele landet og
 2607 ha en desentralisert domstolstruktur. Det er viktig at alle domstoler ivaretar sikkerheten til
 2608 personer som oppholder seg der, at domstolene er tilgjengelige, og at datasikkerheten til enhver
 2609 tid er ivarettatt.

2610 Arbeiderpartiet vil:

- 2611 • fortsette digitaliseringen av domstolene og legge til rette for at flere saker kan løses
- 2612 gjennom mekling
- 2613 • legge til rette for bedre samarbeid mellom domstolene
- 2614 • redusere den økonomiske risikoen det innebærer å få avgjort en sak av domstolene
- 2615 • styrke de frivillige rettshjelpstilbudene
- 2616 • etablere en ny rettshjelpsmodell som sikrer at flere utsatte grupper får rettshjelp, og tilby
- 2617 rettshjelpsveiledning til folk over hele landet i nærtjenestesentre
- 2618 • digitalisere forliksrådene, slik at møter i forliksrådene kan avholdes som fjernmøter på lik
- 2619 linje med i domstolene

2620 Samfunnssikkerhet og beredskap: vår felles trygghet

2621 Norge skal være et land hvor alle kan føle trygghet for liv og helse. Dette er og skal være statens
 2622 aller viktigste oppgave. Det norske samfunnet er preget av at vi har høy tillit både til hverandre og
 2623 til myndighetene. Sammen med en sterk offentlig sektor og gode velferdstjenester i hele landet
 2624 skaper dette et godt grunnlag for samarbeid, effektiv respons og kollektiv handling i
 2625 krisesituasjoner.

2626 Samfunnssikkerhetsutfordringene Norge står overfor, er mangfoldige og sammensatte. Det
 2627 totale trusselbildet inkluderer blant annet en mer ustabil sikkerhetspolitisk situasjon,
 2628 klimaendringer, pandemier og helsekriser, digital sårbarhet og terrorisme. Dette skaper et økt
 2629 behov for å se trusler og beredskap i sammenheng.

2630 Et sterkt forsvar og sivile beredskapsaktører som politi, brann- og redningstjeneste, Sivilforsvaret
2631 og helsetjenesten er viktig for å ha beredskap for store alvorlige hendelser, samtidig som
2632 næringsaktører og frivilligheten spiller en avgjørende rolle for den nære beredskapen rundt om i
2633 landet. Ved skogbrann, naturkatastrofer og ulykker er frivillige organisasjoner ofte først på
2634 stedet. Den frivillige redningsberedskapen frigir også kapasitet hos de ordinære
2635 beredskapsaktørene.

2636 Vårt lands evne til å brødfø oss selv med utgangspunkt i egne ressurser og produksjon er
2637 vesentlig for vår beredskap, verdiskaping og motstandskraft i ulike situasjoner. Derfor er det også
2638 viktig at vi når målet om 50 % selvforsyning innen 2030.

2639 Den beste beredskapen er å forebygge at uønskede hendelser oppstår. Arbeiderpartiet vil satse
2640 på mer og flere beredskapsressurser som fungerer i både fredstid og krig.

2641 Arbeiderpartiet mener at de ulike delene av samfunnsberedskapen må henge bedre sammen.
2642 Styrking av den sivile beredskapen bidrar til å beskytte samfunnet, øke samfunnets evne til å
2643 respondere på kriser og fremme samfunnets motstandsdyktighet og engasjement. Politiets
2644 behov bør ses på over flere år og i sammenheng med andre beredskapsetater, slik at kapasiteten
2645 er riktig dimensjonert i forhold til hverandre. Derfor vil Arbeiderpartiet starte arbeidet med en
2646 langtidsplan for den sivile beredskapen.

2647 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2648 • etablere en gjennomgående rådsstruktur, med beredskapsråd nasjonalt, regionalt og
- 2649 lokalt
- 2650 • følge opp Totalberedskapsmeldingen
- 2651 • legge til rette for flere regionale øvings- og beredskapssentere, for samtrening og
- 2652 kompetansebygging mellom nød- og beredskapsetatene og de frivillige organisasjonene
- 2653 • ha styrket beredskapskompetanse i hele samfunnet, og utvikle tydeligere råd til
- 2654 befolkningen om egenberedskap
- 2655 • at alle kommuner skal være tilknyttet et lokalt beredskapsråd, og at frivilligheten er
- 2656 representert i beredskapsrådene
- 2657 • styrke forsyningssikkerheten
- 2658 • etablere et eget råd for drikkevannsberedskap
- 2659 • tydeliggjøre hvilke forebyggende og beredskapsmessige oppgaver brann- og
- 2660 redningsvesenet skal håndtere
- 2661 • utarbeide egen risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalyse for transport og styrket
- 2662 koordinering av sikring av havner
- 2663 • jobbe for målrettet og kunnskapsbasert forebygging av brann, og ha nullvisjon om antall
- 2664 skadde i branner
- 2665 • styrke arbeidet med helserisiko og helseeffekter for ansatte i brann og redning
- 2666 • sikre at frivillige beredskapsorganisasjoner har gode og forutsigbare rammevilkår og
- 2667 støtteordninger, og styrke den frivillige redningstjenesten
- 2668 • styrke den frivillige beredskapen og vurdere å innføre avgiftsfritak for innkjøp av kjøretøy
- 2669 og utstyr som frivillige organisasjoner benytter i redningstjenesten
- 2670 • at staten på sikt skal ta kostnadene og ansvaret for drift av nødnett for alle frivillige
- 2671 organisasjoner
- 2672 • videreutvikle et felles digitalt aksjonsverktøy som kan benyttes av beredskapsaktørene

- 2673 • sikre at politi, statsforvalter og kommuner inkluderer frivillige organisasjoner i
- 2674 beredskapsplaner, samt sørge for at disse deltar på felles øvelser
- 2675 • starte arbeidet med en langtidsplan for den sivile beredskapen
- 2676 • legge planer for å øke selvforsyningsgraden basert på norske råvarer
- 2677 • sikre nødvendige lagre av matkorn og andre kritiske innsatsfaktorer til matproduksjon

2678 Innvandring og integrering

2679 En rettferdig og bærekraftig innvandringspolitikk

2680 Innvandring har gjort Norge til et mer mangfoldig samfunn. Arbeiderpartiet ser på dette
 2681 mangfoldet som en styrke, og det er bra at Norge er et land rikt på mangfold. Velferdsstaten er
 2682 vårt største fortrinn for å lykkes med å bidra i mottak av mennesker på flukt, og gi de beste
 2683 forutsetningene for god integrering. Samtidig fører innvandring også med seg noen utfordringer.
 2684 Arbeiderpartiet ønsker en kontrollert, rettferdig og bærekraftig innvandringspolitikk. Vi skal ta
 2685 vårt ansvar for mennesker på flukt, samtidig som vi bevarer velferdsstaten og sikrer god
 2686 integrering. Politikken skal bygge på våre grunnleggende sosialdemokratiske verdier og
 2687 internasjonale forpliktelser.

2688 Barn på flukt er en særlig utsatt gruppe. Norge skal være en pådriver for at rettigheter for barn på
 2689 flukt ivaretas, både nasjonalt og internasjonalt. Alle barn skal bli tatt imot på en trygg og god
 2690 måte som ivaretar deres rettigheter og behov.

2691 Siden februar 2022 har Norge tatt imot og bosatt flere flyktninger enn de siste 15 årene til
 2692 sammen. Norge har et ansvar for å hjelpe mennesker som flykter fra krig og forfølgelse. Vi skal
 2693 vise solidaritet med verdens flyktninger og samtidig bevare velferdsstaten og den norske
 2694 modellen.

2695 Innvandringstakten har betydning for evnen til en vellykket integrering av dem som kommer hit. I
 2696 nyere tid har de høye asylankomstene som følge av krigen i Ukraina, vist hvordan kapasiteten i
 2697 mottaksapparat og kommunale tjenester kan bli utfordret ved høye ankomster over tid. Dersom
 2698 vi over tid tar imot flere enn vi klarer å integrere, kan det gå ut over tillit og samhold i samfunnet
 2699 og sette den norske modellen under press.

2700
 2701 FNs kvoteflyktningssystem er den tryggeste og mest rettferdige ordningen for å sikre mottak av
 2702 mennesker som skal ha varig beskyttelse. Her kan Norge prioritere de mest sårbare flyktningene
 2703 med størst behov for beskyttelse, for eksempel barnefamilier. Anbefalingene fra FNs
 2704 høykommissær for antall kvoteflyktninger skal alltid være med i vurderingen før beslutningen tas.

2705
 2706 Arbeiderpartiet vil fortsette å utvikle «solidaritetspotten» på utviklingsbudsjettet, som går til å
 2707 bedre forholdene for mennesker på flukt, i tillegg til å hjelpe fattige land som mottar mange
 2708 flyktninger.

2709
 2710 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2711 • prioritere overføringsflyktninger gjennom FNs kvotesystem
- 2712 ○ Nivået på kvoten må sees i sammenheng med nivået på øvrige
- 2713 asylankomster.
- 2714 ○ I perioder med lave asylankomster skal UNHCRs anbefalinger om hvor
- 2715 mange kvoteflyktninger Norge bør ta imot, veie tungt.

- 2716 • gjennomgå regelverket for statsborgerskap, herunder reglene for og praktiseringen av
- 2717 tilbakekall.
- 2718 • at Norge skal være en aktiv bidragsyter for å utvikle det europeiske
- 2719 migrasjonssamarbeidet. Dette for å sikre at asylinnvandring reguleres og irregulær
- 2720 migrasjon kontrolleres bedre enn i dag.
- 2721 • at Norge skal delta i EUs solidaritetsmekanisme for å bidra til en samlet kontroll på
- 2722 innvandringen til Europa, og best mulig byrdefordeling
- 2723 • styrke samarbeidet med viktige avsender- og transittland for å sikre bedre håndtering
- 2724 av migrasjonsutfordringer
- 2725 • at Norge skal være en pådriver for at rettigheter for barn på flukt ivaretas, både
- 2726 nasjonalt og internasjonalt
- 2727 • at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i behandlingen av alle saker som
- 2728 berører barn
- 2729 • utnytte handlingsrommet for alternative sanksjonsformer til utvisning ved brudd på
- 2730 utlendingsloven, i tilfeller hvor utvisning fører til familiesplittelse
- 2731 • opprettholde tilliten til asylordningen gjennom et effektivt returarbeid:
 - 2732 ○ tilrettelegge for frivillig retur til hjemlandet ved avslag på søknad om opphold
 - 2733 ○ arbeide for flere returavtaler til områder hvor det i dag ikke er mulig å
 - 2734 tvangsreturnere personer som ikke forlater Norge frivillig
- 2735 • jobbe for å redusere saksbehandlingstiden og ventetiden på søknader om
- 2736 familiegjenforening
- 2737 • sikre at inntektskravet for familiegjenforening er på et nivå som gjør det mulig å forsørge
- 2738 familiemedlemmene som kommer hit
- 2739 • skjerpe tilknytningskravet til Norge ved familiegjenforening for flyktninger, slik at det kan
- 2740 nektes familiegjenforening i tilfeller hvor familien kan bo sammen i et annet trygt
- 2741 tredjeland som de har sterkere tilknytning til
- 2742 • innføre krav om at personen som søker om familieinnvandring og referansepersonen i
- 2743 Norge, skal inngå en integreringskontrakt med norske myndigheter ved ankomst til
- 2744 Norge, som forplikter til å delta aktivt i aktuelle opplæringstilbud
- 2745 • vurdere nye sanksjonsmuligheter dersom personer med familieinnvandringstillatelse
- 2746 ikke gjennomfører opplæringstilbud i norsk og samfunnsfag
- 2747 • sikre at alle som oppholder seg i Norge, har tilgang til nødvendig helsehjelp som ikke kan
- 2748 vente. Gravide skal ha full rett til svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg og abort.
- 2749 • alle barn som oppholder seg i Norge, skal ha full tilgang til nødvendige helse- og
- 2750 omsorgstjenester, uavhengig av sin oppholdsstatus.

2751 Stille krav og stille opp

2752 Arbeiderpartiet vil ha en integreringspolitikk hvor vi både stiller krav og stiller opp. Den skal sette

2753 mennesker i stand til å delta i det norske samfunnet gjennom utdanning, arbeid og deltagelse i

2754 de små og store fellesskapene som utgjør Norge.

2755

2756 Norge har lyktes bedre med integreringen enn mange land det er naturlig å sammenligne oss

2757 med. Likevel er det fortsatt mange innvandrere som står utenfor arbeidslivet, eller som faller ut

2758 etter kort tid. Andelen barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant barn som vokser

2759 opp i fattigdom. Arbeiderpartiet mener arbeid er den viktigste nøkkelen til god integrering.

2760

2761 Arbeidsinnvandrere tilfører Norge viktig kompetanse og arbeidskraft som vi er avhengige av.
2762 Mange arbeidsinnvandrere befinner seg imidlertid i deler av arbeidslivet med dårligere lønns- og
2763 arbeidsvilkår, lite fagorganisering og få muligheter til å bytte jobb. Altfor mange har ikke lært seg
2764 norsk, selv om de har bodd her i lengre tid. Dette gjør dem sårbare for å bli utnyttet i useriøse
2765 deler av arbeidslivet. Norge vil stå overfor en knapphet på arbeidskraft på flere viktige
2766 samfunnsområder i årene fremover. Innvandrere kan være en viktig arbeidsressurs, og bidra til å
2767 dekke etterspørsel etter arbeidskraft. For å kunne møte behovene må vi sørge for at flere
2768 innvandrere blir kvalifisert og deltar i arbeidslivet. Arbeiderpartiet vil ha en styrket politikk for
2769 integrering av arbeidsinnvandrere.

2770
2771 Som samfunn skal vi legge til rette for at flere kan lære seg norsk og organisere seg, samtidig
2772 som vi skal ha klare krav og forventninger til at de som kommer hit, selv gjør en innsats for å lære
2773 seg språket og bli en del av det norske samfunnet.

2774
2775 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2776 • jobbe for at flere starter opplæring og kvalifisering for arbeid allerede i asylmottak
- 2777 • sikre spredt bosetting av flyktninger i hele landet
- 2778 • legge større vekt på arbeid og utdanning ved bosetting, og unngå bosetting av
- 2779 nyankomne flyktninger i områder med store levekårsutfordringer
- 2780 • sørge for fortsatt økt bruk av arbeidspraksis i introduksjonsprogrammet, samtidig som de
- 2781 som trenger det, får mulighet til å oppnå formell kompetanse
- 2782 • tilby kvalifiserende tiltak for innvandrerkvinner som faller utenfor andre ordninger
- 2783 • styrke integreringen av arbeidsinnvandrere, og gi arbeidsinnvandrere og deres familie
- 2784 bedre muligheter for norskopplæring
- 2785 • jobbe for at flere med innvandrerbakgrunn organiserer seg
- 2786 • fortsette styrkingen av det seriøse og organiserte arbeidslivet, slik at personer med
- 2787 innvandrerbakgrunn møter et trygt arbeidsliv med anstendige lønns- og arbeidsvilkår
- 2788 • styrke arbeidet med å kvalitetssikre og godkjenne utdanning og kompetanse hos
- 2789 nyankomne innvandrere
- 2790 • støtte utviklingen av frivillige organisasjoners tilbud til flyktninger, asylsøkere og andre
- 2791 med flerkulturell bakgrunn

2792 **Tillit og inkludering**

2793 Arbeiderpartiet vil ha et samfunn med rom for mangfold, hvor alle føler seg som en del av
2794 fellesskapet. Alle som bor i Norge, skal ha lik tilgang til muligheter, uavhengig av bakgrunn.

2795 Mange byer i Norge opplever levekårsutfordringer som hoper seg opp i enkeltområder. I disse
2796 områdene bor det ofte en høy andel personer med innvandrerbakgrunn. Dette forsterkes av at
2797 mange flyktninger med behov for ekstra hjelp, flytter fra andre deler av landet til de samme
2798 områdene i byene.

2799 Når levekårsforskjellene øker mellom bydeler og nabolag, får vi mer delte byer. Det fører også til
2800 at skolene blir mer segregerte. Når segregeringen når et visst nivå, kan det være vanskelig å bryte
2801 spiralen. Økt segregering utfordrer sosialt fellesskap og inkludering, og kan føre til at det utvikler
2802 seg parallelle samfunn. Det kan også bidra til utenforskap, og gjøre veien inn i kriminalitet
2803 kortere.

2804 Politiet er avhengig av tillit for å kunne drive forebygging blant ungdom. En del ungdom med
2805 minoritetsbakgrunn opplever lav tillit til politiet. Tiltak som prøveprosjektet med
2806 kvitteringsordning i Oslo, kan være en måte å styrke minoritetsungdoms tillit til politiet på.

2807 Arbeiderpartiet vil bygge tillit gjennom å bekjempe diskriminering på alle samfunnsområder, og
2808 styrke kampen mot segregering i boligområder og i skolen.

2809 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2810 • åpne for å endre skolegrenser i segregerte bydeler
- 2811 • føre en aktiv boligpolitikk og legge til rette for varierte og mangfoldige nabolag
- 2812 • sikre at bosetting av flyktninger fortsatt skal være styrt og spredt
- 2813 • styrke bomiljøarbeidet og områdesatsingene, og blant annet se på hvordan kommunale
- 2814 og statlige virkemidler best kan brukes for å motvirke segregering i utsatte byområder
- 2815 • unngå at nyankomne flyktninger bosettes i områder med store levekårsutfordringer
- 2816 • gjennomføre tiltak for at flyktninger skal bli boende i den opprinnelige
- 2817 bosettingskommunen, herunder:
 - 2818 ○ tydeliggjøre overfor kommunene at retten til sosialhjelp bortfaller ved flytting fra
 - 2819 bosettingskommunen i løpet av de første fem årene, og vurdere om den bosatte
 - 2820 skal miste rett til bostøtte i samme periode
 - 2821 ○ vurdere nye tiltak for at flyktninger skal bli boende i den opprinnelige
 - 2822 bosettingskommunen utover de fem årene hvor kommunen mottar
 - 2823 integreringstilskudd i dag
- 2824 • vurdere en nasjonal kvitteringsordning i politiet, på bakgrunn av resultatene fra
- 2825 evaluering av prøveordningen og erfaringer fra andre land

2826 Del 4: Energi, klima og natur

2827 Et norsk kraftsystem: Sikre rimelige og forutsigbare strømpriser

2828 Norge skal ha rikelig tilgang på ren og rimelig energi. Vi skal bruke kontrollen vi har over
2829 kraftressursene til å sikre rimelige og forutsigbare strømpriser, og vi må utnytte det
2830 handlingsrommet som til enhver tid eksisterer i EU.

2831 I dag er rundt halvparten av Norges energibruk fossil. Vi skal gradvis omstille oss bort fra fossil
2832 energi, samtidig som vi kutter utslipp i hele økonomien. For å få til dette kreves det store
2833 mengder ny kraft mot 2030 og 2040.

2834 Norge har store energi- og naturressurser som det er avgjørende at vi fortsetter å ha sterk politisk
2835 kontroll over, og som skal forvaltes til det beste for hele samfunnet. Arbeiderpartiet vil bruke og
2836 styrke kontrollen over kraftressursene. Mer av statens inntekter må gå tilbake til norske
2837 husholdninger.

2838 De siste årene har det internasjonale energimarkedet og energisystemet vist klare svakheter, noe
2839 som har rammet norske forbrukere og bedrifter i form av høye og ustabile priser.

2840
2841 Arbeiderpartiet har derfor innført en solid strømstøtteordning, fastprisavtaler for næringslivet,
2842 forsterkede ordninger for blant andre studenter, energieffektivisering, lavere nettleie og
2843 utjevningsordninger for å sikre likest mulig pris i landet. Dette er et særegent norsk prissystem.
2844 Målet med det norske prissystemet er lave og stabile strømkostnader i hele landet. I fremtiden
2845 må et slikt system også inkludere fritidsboliger og sikre større forutsigbarhet for små og
2846 mellomstore bedrifter.

2847 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2848 • innføre ordningen med Norgespris for å gi strømkunder forutsigbar strømpris
- 2849 • sikre fortsatt forutsigbarhet og stabilitet i rammebetingelser for utvikling av
- 2850 energisektoren, gjennom brede politiske løsninger som sikrer at Norge fortsatt er et
- 2851 attraktivt land å investere i. Norge skal fortsatt ha et betydelig kraftoverskudd
- 2852 • sikre rimelige, konkurransedyktige og forutsigbare strømpriser for industri, næringsliv og
- 2853 husholdninger
- 2854 • videreføre og videreutvikle strømstøtteordningen i kombinasjon med konkurransedyktige
- 2855 fastprisavtaler
- 2856 • sikre næringslivet mulighet for forutsigbare strømpriser gjennom å videreutvikle
- 2857 ordningen med fastprisavtaler for næringslivet slik at den er bedre tilpasset små og
- 2858 mellomstore bedrifter.
- 2859 • inkludere hytter og fritidsboliger i en begrenset strømstøtteordning med tak på 1000 kWh
- 2860 • satse på energiforskning
- 2861 • at det må være gode insentiv for vertskommunene når det bygges ut ny kraft og når
- 2862 eksisterende kraftanlegg oppgraderes
- 2863 • innføre strengere regulering av strømsalgsselskapene, blant annet ved å påby
- 2864 standardiserte kontrakter og lovfeste maks påslag. Det skal være vanskeligere å få og
- 2865 lettere å miste konsesjon for selskaper som selger strøm

2866

2867 Mer energieffektivisering

2868 Den billigste energien er den vi ikke bruker. Norge har et stort potensial for å bruke energien mer
2869 effektivt, og Arbeiderpartiet vil gå foran. For å sikre en rettferdig omstilling kan ikke størrelsen på
2870 lommeboken avgjøre om en husholdning kan gjennomføre energieffektivisering.

2871 Arbeiderpartiet vil legge til rette for at husholdninger, næringsliv og industri kan gjennomføre
2872 gode energieffektiviseringstiltak. Vi skal også stille krav til næringslivet om å bruke energien mer
2873 effektivt.

2874 Arbeiderpartiet vil:

- 2875 • skaffe 20 TWh kraft gjennom mer energieffektivisering og mer lokal strømprduksjon
2876 innen 2030
- 2877 • styrke Enova som et verktøy for energieffektivisering, utslippskutt og grønn omstilling, og
2878 sikre at støtteordningene er tilgjengelige for husholdninger
- 2879 • sikre at alle husholdninger har tilgang på gode energieffektiviseringsordninger, slik at
2880 muligheten til å påvirke og redusere egen strømrregning ikke bestemmes av størrelsen på
2881 lommeboken
- 2882 • stille krav om utnyttelse av overskuddsvarmen som er i industrien, i datasenter og nye
2883 virksomheter

2884 Mer kraft

2885 Norge skal ha nok kraft og lave strømpriser. Mer kraft er forutsetningen for arbeidsplasser,
2886 verdiskaping og velferd.

2887 Kraftutbygging i Norge må bygge på en samfunnskontrakt der bruken av våre felles eide
2888 naturressurser kommer fellesskapet til gode. Utbygginger må legge igjen verdier lokalt.
2889 Arbeiderpartiet vil videreutvikle denne samfunnskontrakten, og sørge for at verdiene fra våre
2890 felles naturressurser kommer hele folket til gode og bidrar til å bygge hele landet.

2891 Norge har og skal ha kontroll over kraftressursene. Beslutninger om eventuelle nye
2892 utenlandskabler skal fortsatt være en suveren beslutning fattet av norske myndigheter. På
2893 bakgrunn av dagens situasjon hvor stor ustabilitet i de europeiske kraftmarkedene skaper tidvis
2894 høye og svært svingende strømpriser i Norge, vil vi ikke fornye eller legge til rette for nye
2895 utenlandskabler i kommende stortingsperiode.

2896

2897 Vi må bevare mer natur, samtidig som vi sikrer tilstrekkelig fornybar kraft. Det betyr å prioritere
2898 strengere hva areal skal brukes til og hvilke areal som kan bygges ut. Sårbar natur må skjermes.
2899 Når vi prioriterer arealbruk, må kraft og nett prioriteres foran andre formål. Arbeiderpartiet vil
2900 innføre samlede prinsipper for arealbruk i Norge, med forrang til energitiltak.

2901

2902 Arbeiderpartiet vil:

- 2903 • sikre kraftoverskudd som legger til rette for industri og næringsutvikling. Ren og rimelig
2904 energi skal fortsatt være et konkurransefortrinn for Norge.
- 2905 • bruke og styrke det offentlige eierskapet, blant annet for å øke kraftproduksjonen

- 2906 • lyse ut områder tilsvarende 50 GW havvind på norsk sokkel frem mot 2050. Dette vil få
- 2907 ringvirkninger for hele landet.
- 2908 • gjennomføre raskere og mer effektive konsesjonsprosesser for kraft og nett
- 2909 • styrke den kommunale kompetansen på energispørsmål
- 2910 • legge til rette for utbygging av vannkraft, vindkraft, solkraft, fjernvarme og bioenergi, samt
- 2911 oppgradering og utvidelser av eksisterende vannkraftverk
- 2912 • bygge mer solkraft på allerede utbygde områder
- 2913 • oppgradere eksisterende vannkraftanlegg med 6000 MW innen 2035
- 2914 • sikre at lokalsamfunn og vertskommuner som stiller sine naturressurser til disposisjon
- 2915 for utbygging, får mer igjen for det og sikres en rettmessig del av verdiskapingen
- 2916 • utvikle kraftsystemet slik at vi reduserer prissmitten fra utlandet
- 2917 • utrede fremtidig produksjon av kjernekraft i Norge
- 2918 • innføre samlede prinsipper for arealbruk, der kraft, strømnnett og eventuelt annen
- 2919 samfunnskritisk infrastruktur prioriteres foran andre formål
- 2920 • gjennomføre tiltak for å sikre raskere rettslig avklaring om gyldigheten knyttet til en
- 2921 konsesjon etter energiloven
- 2922 • åpne for lokal produksjon av kraft til fornybare energibærere som ikke er koblet til
- 2923 kraftnettet
- 2924 • legge til rette for økt produksjon av vannkraft i forbindelse med flomdempende tiltak
- 2925 • utnytte overskuddsvarme og det store fjernvarmepotensialet som finnes spesielt i
- 2926 tettbygde byer
- 2927 • forvalte kraftressursene til fellesskapets beste. Det er avgjørende å sikre fortsatt full
- 2928 nasjonal råderett over kraftressursene og at disse kommer hele landet til gode
- 2929 • sikre forutsigbarhet i havvindsatsingen gjennom regelmessige utlysninger de neste årene
- 2930 • legge til rette for langsiktige kraftavtaler for industrien
- 2931 • prioritere nett til de kraftprosjektene som har en tydelig kobling mellom ny
- 2932 kraftproduksjon og lokale ringvirkninger, industri og næringsutvikling
- 2933 • ikke erstatte SK1 og SK2 til Danmark og ikke legge til rette for nye utenlandskabler, for å
- 2934 redusere prissmitten fra Europa.
- 2935 • iverksette tiltak for å redusere ulempene strømforbrukerne får med kraftutvekslingen

2936 Mer og smartere nett

2937 Strømnettet er kritisk viktig infrastruktur. Vi skal sikre nok nett til å skape jobber, kutte utslipp og
 2938 digitalisere samfunnet. Det forutsetter økt utbygging av nett, samtidig som vi må øke utnyttelsen
 2939 av eksisterende nett.

2940 Arbeiderpartiet vil:

- 2941 • sikre tilstrekkelig nettkapasitet til å skape verdier og kutte utslipp i Norge
- 2942 • redusere avgiftene på nettleie tilsvarende momskostnaden på nettleie
- 2943 • sikre nettutvikling som bidrar til nok kraft og lave priser i alle prisområdene i Norge
- 2944 • prioritere nettutvikling til ny kraft og etablert industri som har realistiske
- 2945 vekstambisjoner, for eksempel i eksisterende industri- eller næringsklynger
- 2946 • sikre bedre rammer for utvikling av industri og næringsliv som ligger i kommuner som
- 2947 avsetter areal til kraftproduksjon

- 2948 • legge til rette for at det kan bygges ut infrastruktur for lading av elbiler og utslippsfri
2949 tungtransport i hele landet

2950 Norges nøkkelrolle i energiomstillingen

2951 Klima og natur legger rammen for Arbeiderpartiets politikk, også på norsk sokkel. Den gjør Norge
2952 til et energimidtpunkt i Europa, og utviklingen der avgjør om vi beholder den rollen.

2953 Arbeiderpartiet vil utvikle, ikke avvike aktiviteten på norsk sokkel.

2954 Vi må forberede oss på at etterspørselen etter olje og gass på sikt vil gå ned. Vi må derfor øke
2955 tempoet i omstillingen på sokkelen. Det innebærer å legge til rette for at nye havnæringer lykkes,
2956 samtidig som vi ivaretar behovet for et forutsigbart aktivitetsnivå i olje- og gassnæringen.

2957 Tempoet må økes i utviklingen av lav- og nullutslippsteknologi som havvind og karbonfangst, -
2958 lagring og -bruk – teknologier verden trenger for å kutte utslipp.

2959 Den storstilte satsingen på nye havnæringer kan bli et industrieventyr for Norge. Derfor har
2960 Arbeiderpartiet store ambisjoner. Vårt mål er å tildele arealer som kan lagre like mye CO₂ på
2961 norsk sokkel som Norges årlige utslipp. Innen 2050 er vårt mål å lyse ut områder til havvind som
2962 kan produsere like mye kraft som Norge forbruker på omlag 1,5 år. Det kan muliggjøre utvikling
2963 av kraftkrevende industri. I tillegg er vi tydelige: Alt skal til null innen 2050, også utslippene på
2964 norsk sokkel.

2965 Norge er den største og viktigste leverandøren av energi til Europa. Vi skal også fremover spille en
2966 sentral rolle for europeisk energisikkerhet. Olje- og gassindustrien skal fortsatt lete, produsere
2967 og levere til Europa. For å dempe fallet i produksjonen på norsk sokkel er fortsatt leteaktivitet en
2968 forutsetning. Aktiviteten på norsk sokkel vil i all hovedsak skje i modne områder i tiden fremover.

2969 Krav til lavere klimagassutslipp vil i årene fremover prege landene vi eksporterer mest til. De
2970 tryggeste arbeidsplassene vil bli de med lave utslipp fra både produksjon og forbruk.
2971 Arbeiderpartiet vil arbeide for at utslippene også ved forbruk av olje og gass gradvis reduseres til
2972 null innen 2050. Dette er et krevende, men nødvendig mål. Det vil kreve en storstilt satsing på
2973 muliggjørende teknologi og kunnskap, men vil også kunne gi store muligheter for eksport og nye
2974 arbeidsplasser. Samtidig skal vi sikre at dagens arbeidsplasser står seg gjennom endringene
2975 som følger klimakravene.

2976 Arbeiderpartiet vil lage en samlet strategi for hvordan petroleumspolitikken kan utvikles i tråd
2977 med Norges klimapolitiske forpliktelser og gjøre den grønne omstillingen mer forutsigbar for
2978 bedrifter og arbeidstakere. Strategien skal inneholde en plan for å utvikle klimateknologi,
2979 lavkarbon- og fornybarløsninger basert på kompetansen til olje og gassvirksomheten og hvordan
2980 Norge kan bidra til raskere energiomstilling og reduserte klimagassutslipp.

2981 Vurderinger av fremtidig virksomhet må inkludere hvordan beslutninger om ny infrastruktur vil
2982 påvirke videre aktivitet i petroleumsvirksomheten og hvordan dette virker inn på andre
2983 virksomheter.

2984 Leteaktiviteten skal pågå der hvor det er åpnet for olje- og gassproduksjon. Dette er i stor grad
2985 modne områder.

2986 Arbeiderpartiet vil følge opp det nære klimasamarbeidet mellom Norge og Europa, på en måte
2987 som fremmer utviklingen av blått hydrogen og utslipps- og forurensingsfrie verdikjeder for

2988 petroleumsprodukter. Dette sikrer at vi kan fortsette å lete etter og produsere energi som Europa
2989 trenger, samtidig som vi omstiller sektoren i tråd med behovet for å redusere verdens
2990 klimagassutslipp.

2991 Ansatte på norsk sokkel og i leverandørindustrien sitter på verdensledende kompetanse. Denne
2992 må videreutvikles slik at den danner grunnlag også for nye næringer. Ved å satse på nye næringer
2993 kan vi legge til rette for at næringene som i dag leverer til olje- og gassindustrien, får flere ben å
2994 stå på. Det vil sikre arbeidsplasser, høy verdiskaping og velferd for Norge, også i en fremtid der
2995 verden er mindre avhengig av fossil energi enn i dag.

2996 For Norge er det særlig viktig å fortsette omstillingen ved å kutte utslipp og produsere mer
2997 fornybar energi, samtidig som vi legger til rette for karbonfangst og -lagring. Energien vi skal
2998 bruke i 2050, må være helt eller nær utslippsfri i alle sektorer, derfor må også utslippskuttene på
2999 norsk sokkel fortsette.

3000 Vi vil gi næringslivet rammebetingelser som gjør at det tas valg i tråd med målet om
3001 lavutslippssamfunnet. Vi skal bidra til utvikling av ny teknologi, og aktivt tilrettelegge for at
3002 industrien ikke flyttes til land med lavere utslippskrav. Det vil styrke norsk næringslivs
3003 konkurransekraft.

3004 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3005 • legge til rette for at vi kan lyse ut områder tilsvarende 50 GW havvind på norsk sokkel
3006 frem mot 2050. Fortsette å prioritere havvind og arbeidet med å ta en verdensledende
3007 posisjon innen flytende havvind. Dette vil få ringvirkninger for hele landet.
- 3008 • utvikle muligheten for trygg og storstilt lagring av CO2 på norsk sokkel. Sette nasjonalt
3009 mål om tildeling av areal som gjør det mulig å lagre minimum 50 millioner tonn CO2 på
3010 norsk sokkel innen 2030
- 3011 • at utslippene fra norsk sokkel skal til null innen 2050. Sørge for treffsikre virkemidler for å
3012 gi insentiv til CO2-fangst fra norske utslippspunkt, og sikre at norske aktører får tilgang og
3013 mulighet til å lagre sine utslipp på norsk sokkel
- 3014 • legge til rette for et stabilt høyt aktivitetsnivå på sokkelen med lave utslipp og større
3015 innslag av grønne næringer på norsk sokkel
- 3016 • gjennomføre et energipartnerskap med olje- og gassindustrien som bidrar til å styrke
3017 kraftbalansen og samtidig legger til rette for å fortsette å kutte utslipp på norsk sokkel
3018 blant annet gjennom elektrifisering med havvind
- 3019 • legge til rette for at norsk leverandørindustri kan ta en ledende posisjon i utvikling av
3020 sokkelen, særlig innenfor utviklingen av havvind
- 3021 • lage en samlet strategi for hvordan petroleumspolitikken kan utvikles i tråd med Norges
3022 klimapolitiske forpliktelser og gjøre den grønne omstillingen mer forutsigbar for bedrifter
3023 og arbeidstakere
- 3024 • satse på nye, grønne verdikjeder gjennom satsinger på områder som karbonfangst, -
3025 transport og -lagring, samt produksjon, distribusjon og bruk av hydrogen
- 3026 • videreføre Norges lange tradisjon med bærekraftig forvaltning av havmiljøet og -
3027 ressursene til beste for samfunnet
- 3028 • styrke satsingen på nye næringer som havvind, karbonfangst og -lagring og hydrogen

- 3029 • sørge for at Norge er i verdensklasse på å stille strenge miljøkrav til dem som bruker
- 3030 havet. Oppdaterte forvaltningsplaner skal sikre at det legges til rette for verdiskaping
- 3031 gjennom bærekraftig bruk, sameksistens og hensyn til miljø og klima.
- 3032 • sikre at Norge fortsatt skal være verdensledende på HMS på sokkelen innenfor alle
- 3033 havnæringene
- 3034 • legge føre-var-prinsippet og best tilgjengelig kunnskap til grunn, og stille strenge krav til
- 3035 miljø og sikkerhet i eksisterende og nye konsesjoner
- 3036 • stille strengere krav til stresstesting av scenarioer for klimapolitikken ved nye
- 3037 investeringer innen olje og gass, og spesielt mot et scenario der temperaturøkningene
- 3038 begrenses i tråd med ambisjonene i Parisavtalen og utslippsreduksjoner i Norge
- 3039 • ikke gå inn for konsekvensutredning av petroleumsaktivitet av Nordland VI og VII og
- 3040 Troms II, og heller gå inn for utvikling av andre næringer i disse havområdene, herunder
- 3041 fiskerier, reiseliv og utvikling av fornybare ressurser
- 3042 • holde fast på en nordlig grense for petroleumsvirksomhet fra og med 15 prosent
- 3043 isfrekvens og nordover i iskantsonen. Områdene sør for 15 prosent isfrekvens frem til
- 3044 åpent hav anses som et verdifullt område. All aktivitet, inklusive petroleumsaktivitet, må
- 3045 ta særlige hensyn til naturmangfoldet i tråd med oppdatert og best tilgjengelig kunnskap.
- 3046 Føre-var-prinsippet skal legges til grunn.

3047 Klima og natur skal være rammen rundt all politikk

3048 Det grønne skiftet er allerede i gang, men omstillingen til netto null utslipp går for sakte. Fordi

3049 hele verden endrer sine energisystemer og krav til lave utslipp og effektiv ressursbruk, er grønn

3050 omstilling også en forutsetning for vår konkurranseevne. Arbeiderpartiet skal skape jobber og

3051 kutte utslipp. I denne omstillingen er trepartssamarbeidet en viktig drivkraft, og arbeidskraften

3052 vår viktigste ressurs.

3053 Arbeiderpartiet vil ta ansvar for å gjøre samfunnet og økonomien vår bærekraftig på vei mot

3054 lavutslippssamfunnet. Slik kan vi oppfylle vår del av kontrakten med kommende generasjoner. Vi

3055 skal utvikle eksisterende arbeidsplasser og skape nye, trygge jobber, og veien dit må være bredt

3056 forankret, rettferdig, trygg og inkluderende.

3057 Natur- og klimakrisen er vår tids største utfordring. Den er en sterk driver for økt ulikhet både i

3058 Norge og i verden. Klimakrisen er også blant våre største sikkerhetsutfordringer. Ekstremtørke,

3059 storflom og skogbranner øker i omfang, skaper nye geopolitiske spenninger og utløser store

3060 kostnader.

3061 Klima- og naturkrisene henger sammen, og de må løses sammen. For å redusere presset på

3062 natur og klima må fotavtrykket fra produksjon og forbruk ned, og vi må utvikle en økonomi der

3063 ressursene går i kretsløp. Tapet av verdifull natur og artsmangfold må stanse. Vi er den siste

3064 generasjonen som har reell mulighet til å begrense skadeomfanget: Vi må handle, og vi må

3065 handle nå.

3066 Alle må få mulighet til å ta klimavennlige valg, uavhengig av økonomi og hvor i landet du bor. Norge

3067 og verden må kutte utslipp raskt, både for å stanse farlige klimaendringer og for å sikre trygghet,

3068 jobber og gode liv. Omstillingen til lavutslippssamfunnet vil kreve mye av oss og må være rettferdig

3069 både mellom land og mellom folk. Vi er bekymret for om Norge og verden klarer å kutte utslipp

3070 raskt nok, samtidig som det oppleves rettferdig og trygger jobber.

3071 Verdensøkonomien er i endring, og våre handelspartnere omstiller seg raskt. På sikt er det grønne
3072 skiftet lønnsomt, men vi har dårlig tid. Norsk næringsliv viser stor evne og vilje til omstilling, men
3073 for mange er kostnadene fortsatt store. Omstilling krever nye investeringer i flere ledd av lange
3074 verdikjeder, ny infrastruktur og ny kompetanse. Alle må ta del, og rask omstilling krever at vi jobber
3075 sammen. Både små og store norske virksomheter må få muligheter til å finne sin plass i
3076 lavutslippssamfunnet. Derfor må vi avlaste risiko med forutsigbarhet og treffsikre virkemidler som
3077 fremskynder nødvendig omstilling i hele landet.

3078 Grønn omstilling er avgjørende for å sikre nye jobber, trygge jobber, konkurransekraft og arbeid.
3079 Et sterkt trepartssamarbeid er grunnplanken i vår omstillingsevne. Skal omstillingen lykkes, må
3080 den være rettferdig, deltakende og bred.

3081 Klima og natur skal være fundament og rammen for all politikk. Derfor finner du ikke
3082 klimapolitikken bare ett sted i dette programmet, men som en integrert del av hele vårt politiske
3083 prosjekt. En effektiv og bredt forankret klimapolitikk er en forutsetning for en trygg økonomi og
3084 for gode liv både nå og i fremtiden. Arbeiderpartiet er garantisten for en forutsigbar og helhetlig
3085 politikk, der vi kutter klimagassutslippene, bevarer naturmangfoldet, utvikler nye, klimavennlige
3086 arbeidsplasser og verdensledende industri.

3087 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3088 • levere på Norges klimaforpliktelser i Parisavtalen og videreføre klimasamarbeidet med
- 3089 EU
- 3090 • kutte utslipp i hele økonomien, for å sikre norsk konkurransekraft
- 3091 • foreslå at Norges nye klimamål for 2035 er å redusere utslippene med minst 70-75
- 3092 prosent sammenlignet med utslippsnivået i 1990. Målet skal lovfestes i klimaloven og
- 3093 meldes inn til FN under Parisavtalen. Målet skal i hovedsak nås gjennom nasjonale tiltak
- 3094 og gjennom samarbeid med EU.
- 3095 • sørge for økt omstilling og rettferdig klimapolitikk, blant annet ved å utvikle gode
- 3096 ordninger for tilbakeføring av klimaavgiftene
- 3097 • videreutvikle klimastyringssystemene, slik at klimapolitikken er i tråd med våre
- 3098 klimaforpliktelser for 2035 og målet om 95 prosent utslippskutt innen 2050
- 3099 • at vårt karbonbudsjett skal være førende for alle politiske tiltak og satsinger. Alle statlige
- 3100 beslutninger som gir klimautslipp, skal derfor vurderes opp mot klimamålene.
- 3101 • styrke kommunenes mulighet til å initiere og gjennomføre gode klimatiltak
- 3102 • forsterke virkemiddelpakker som kan forsere nullutslippsløsninger i tungtransport,
- 3103 luftfart, skipsfart, industri og anleggsmaskiner gjennom støtte, krav, prising og mål
- 3104 • trappe opp CO₂-avgiften til minst 2000 2020-kroner innen 2030 og varsle
- 3105 opptrappingsplan etter 2030
- 3106 • styrke Enova som et virkemiddel for å skape varig markedsendring, styrke grønne
- 3107 verdikjeder og løfte husholdningens mulighet til å påvirke egen strømregning gjennom
- 3108 energieffektivisering
- 3109 • sikre langsiktig finansiering og en innretning på Enova som bidrar til varige
- 3110 markedsendringer og utslippskutt
- 3111 • følge opp klima- og energieffektiviseringstiltak i CO₂-kompensasjonsordningen i tråd med
- 3112 avtalen med industrien
- 3113 • utvide regnskapsmetodene for klimagassutslipp til å belyse norske bidrag til utslipp i
- 3114 hele verdikjeden (indirekte utslipp)
- 3115 • videreutvikle landbrukets klimaavtale slik at den har mål om å ivareta natur- og
- 3116 biomangfold

- 3117 • innføre virkemidler for karbonfjerning, for eksempel omvendte auksjoner, og jobbe for at
3118 negative utslipp skal telle inn i våre forpliktelser med EU

3119 Sirkulærøkonomi – en forutsetning for klimaomstilling

3120 Det aller meste av råmaterialene som utvinnes globalt, ender opp som en eller annen form for
3121 avfall, ofte etter kort tids bruk. Avfall som deponeres i bakken, dumpes i havet eller forbrennes,
3122 representerer enorme utfordringer for naturen og fremtidige generasjoner.

3123
3124 Produksjon og forbruk er den største driveren for klimautslipp og naturtap i verden. Norge har
3125 her et særlig ansvar, da vi har ett av verdens høyeste forbruk, og fotavtrykket på naturen er stort.
3126 Ved å satse på en sirkulær økonomi vil Arbeiderpartiet bidra til en utvikling som både demper
3127 presset mot naturen og samtidig bidrar til reduserte klimagassutslipp. Fremtidens
3128 sirkulærøkonomi må gjennomsyre alle politikk og omfatte alle verdikjeder.

3129
3130 Sirkulærøkonomi handler om å velge resirkulerbare materialer, om å designe produkter som
3131 inviterer til lang levetid, om energieffektiv fremstilling, bruk og klargjøring for resirkulering. Det
3132 handler om delelager, reparasjoner, ombruk – og produkter som er resirkuleringsvennlige ved
3133 endt bruk.

3134
3135 Sirkulær omstilling er en forutsetning for klimaomstilling. De aller fleste bedriftene i Norge
3136 berøres av omstillingen til et sirkulært lavutslippssamfunn. Arbeiderpartiet mener at politikken
3137 må legge til rette for at også disse bedriftene får rammebetingelser til å kunne omstille seg. Vi
3138 må jobbe for at alle sektorer utnytter ressursene mer effektivt. Arbeiderpartiet vil utarbeide
3139 sterke nasjonale virkemidler for å oppnå en konkurransedyktig omstilling.

3140
3141 Gjennom en aktiv klima-, natur- og næringspolitikk skal Arbeiderpartiet sikre at den
3142 internasjonale og nasjonale innfasingen av sirkulærøkonomi blir en konkurransefordel og ikke en
3143 ulempe for norske virksomheter og arbeidsplasser.

3144 3145 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3146 • gjennomgå relevant regelverk for bygg- og anleggsnæringen for å fjerne barrierer og
3147 oppdatere med klare insentiver til ombruk, energieffektivisering og økt bevaring og
3148 rehabilitering av bygg
- 3149 • redusere moms på reparasjon og salg av brukte varer
- 3150 • så fort som mulig og i dialog med partene i byggenæringen innføre strengere, men
3151 forutsigbare og konkrete utslippskrav til bygg, inkludert materialer, og utarbeide en plan
3152 for hvordan kravsnivåene årlig skal strammes inn mot 2030
- 3153 • stille krav om at alle store, offentlige infrastrukturprosjekter også reduserer utslipp fra
3154 materialbruk og innsatsfaktorer, herunder gjøre rede for indirekte utslipp når prosjektet
3155 forelegges Stortinget
- 3156 • trappe opp krav til gjenbruk, materialgjenvinning eller forsvarlig lagring av alle materialer
- 3157 • utvide og forsterke produsentansvar, inklusive styrke returansvar for plast
- 3158 • stille krav om panteordninger på elektronikk og andre forbruksvarer med stort
3159 miljømessig fotavtrykk
- 3160 • innføre en matkastelovgivning med lovfestet målsetting om å halvere matsvinn i Norge
3161 innen 2030
- 3162 • styrke konkurransekraften til reparasjonstjenester

- 3163 • gjennom krav og avgiftssystemet fremme en effektiv infrastruktur for innsamling,
- 3164 sortering og materialgjenvinning av avfall, særlig plastavfall og tekstiler, i Norge
- 3165 • ha insentiver rettet mot kommuner for å redusere avfall, øke utsortering og
- 3166 gjenbruk/ombruk
- 3167 • stille krav om å redusere forurensing av mikroplast og relaterte miljøgifter fra vei- og
- 3168 båttrafikken
- 3169 • utvikle en handlingsplan for norske biomasseressurser som tar sikte på best mulig
- 3170 utnyttelse av ressursene
- 3171 • stimulere til flere delingsordninger og markedsplasser for brukthandel av materialer
- 3172 • styrke ordningen med vrakpant på fritidsbåter
- 3173 • fortsette arbeidet med å innføre et obligatorisk, offentlig båtregister for fritidsbåter
- 3174 • bidra konstruktivt i EUs arbeid med å videreutvikle taksonomien for bærekraftig
- 3175 økonomisk aktivitet, med mål om at systemet skal være et nyttig verktøy for norske
- 3176 bedrifter
- 3177 • styrke virkemiddelapparatet innen sirkulær økonomi for å gi mer effektiv ressurs- og
- 3178 energibruk, økt ressursutnyttelse av avfall eller mer miljøvennlige produkter (mer og
- 3179 lengre holdbarhet, lavere miljøbelastning over levetiden, mv.)
- 3180 • styrke tiltak for å unngå, flytte og forbedre (UFF) på tvers av sektorer og inn i Nasjonal
- 3181 transportplan, kommunenes arealplaner og offentlige investeringsprosjekter
- 3182 • stille krav til at forbruksvarer skal kunne repareres og deler skal være tilgjengelige for
- 3183 forbruker
- 3184 • implementere EUs økodesignforordning, reparasjonsrett og andre felleseuropeiske krav
- 3185 og reguleringer som fremmer sirkulære løsninger
- 3186 • etablere avtaler med næringslivet med egne årlige prosentmål for reduksjon av bruken av
- 3187 nye verdifulle og sjeldne råmaterialer
- 3188 • sikre at kunnskap om redusert material- og arealbruk, gjenbruk, ombruk og resirkulering
- 3189 av materialer inkluderes i relevante fagutdanninger

3190 Ta vare på naturen

3191 Intakt natur og velfungerende økosystemer er avgjørende for å dyrke mat, regulere temperatur,

3192 rens vann og luft. Naturen er derfor livsgrunnlaget til oss mennesker.

3193

3194 FNs naturpanel har slått fast at dyr, planter og økosystemer blir utryddet i et høyere tempo enn

3195 noen gang. Den globale miljøpåvirkningen er så omfattende at naturens evne til å dekke

3196 grunnleggende behov i fremtiden er drastisk redusert.

3197

3198 Naturen er grunnsteinen for næringsliv og bosetning i store deler av kommune-Norge. En

3199 økonomi i balanse er avhengig av en natur i balanse. Naturbaserte næringer som skogbruk,

3200 fiskeri, havbruk og jordbruk må drives på naturens premisser.

3201

3202 Arbeiderpartiet vil stanse tapet av natur. Vi må bygge smartere, planlegge bedre og ta klokere

3203 valg for å bevare den mest sårbare naturen. Vi må bygge mindre og mer arealeffektivt, vi må

3204 utbedre og fornye fremfor å bygge nytt, og vi må være langt mer restriktive til hvor vi tillater nye

3205 naturinngrep. De beste arealbeslutningene kan tas lokalt, gitt tydelige nasjonale retningslinjer,

3206 en nasjonal naturpolitikk som innramming av arealbruken – og tilstrekkelig kapasitet i

3207 kommunene.

3208

- 3209 **Arbeiderpartiet vil:**
- 3210 • etablere et overordnet nasjonalt mål for norsk naturpolitikk om å være arealnøytrale
 - 3211 innen 2040
 - 3212 • i godt samarbeid med lokaldemokratiet sikre at vi verner og beskytter minst 30 prosent av
 - 3213 naturen på land, i ferskvann og i havet i Norge. Den vernede naturen skal være mest
 - 3214 mulig sammenhengende, omfatte en rekke ulike naturtyper og være representativ for
 - 3215 norsk natur.
 - 3216 • etablere en nasjonal plan innen 2026 og iverksette tiltak for å restaurere ødelagte eller
 - 3217 skadede naturområder på land, i ferskvann, fjorder og i havet, i tråd med FNs naturavtale
 - 3218 • sette mål om styrking og bevaring av karbonlagring i norsk natur, både på land og i havet
 - 3219 • sikre effektiv innføring og implementering av forbud mot nedbygging av myr og uttak av
 - 3220 torv
 - 3221 • aktivt bekjempe invasive arter som lupin, stillehavsøsters og havnespy
 - 3222 • sikre at nasjonale og kommunale utbyggingsprosjekter som krever tilgang til nytt areal og
 - 3223 ressursbruk, prioriteres etter der samfunnsnyttien er størst, samt i hvilken grad det bidrar
 - 3224 til reduserte utslipp, økt kraftproduksjon eller økt samfunnssikkerhet og beredskap
 - 3225 • prioritere bruk av grå arealer, bevare områder med stor betydning for naturmangfold og
 - 3226 styrke vern av sårbar natur
 - 3227 • sikre at klima- og miljøbestemmelser vektes i alle offentlige anskaffelser med minimum
 - 3228 30 prosent
 - 3229 • styrke arbeidet for å stanse ulovlig motorisert ferdsel og faunakriminalitet, og se på om
 - 3230 kommunens oppfølging av motorferdselloven kan forenkles
 - 3231 • at kommunene får beslutningsmyndighet ved forlengelse av scootersesongen i etablert
 - 3232 løypenett, og ta dialogen med andre berørte parter
 - 3233 • videreføre den todelte målsetningen om å både ha levedyktige rovviltstammer og et
 - 3234 aktivt beitebruk i tråd med Stortingets forlik, naturmangfoldloven og våre internasjonale
 - 3235 forpliktelser
 - 3236 • sikre at bestandsmålene faktisk følges opp, for å skape tillit mellom befolkning og
 - 3237 forvaltning. Når en rovviltbestand ligger over bestandsmålet, skal den forvaltes i tråd
 - 3238 med det målet som er vedtatt av Stortinget.
 - 3239 • legge til rette for en bærekraftig videreutvikling av reindriftsnæringen, som del av
 - 3240 satsingen på økt matproduksjon, matberedskap og økt selvforsyning
 - 3241 • forbedre forvaltningen av elver, innsjøer, fjorder, hav og andre maritime naturtyper, for å
 - 3242 sikre fremtidig maritimt liv og ivaretagelse av artsmangfoldet
 - 3243 • hindre at miljøfarlig avfall dumpes på havbunnen
 - 3244 • registrere naturskog for naturverdier og kartfeste disse så raskt som mulig, slik at de både kan
 - 3245 brukes i arealregnskap og til andre formål
 - 3246 • forsere arbeidet med data- og metodegrunnlaget for naturregnskapet slik at kommunene kan
 - 3247 bruke dette inn i sine arealregnskap.
 - 3248 • styrke naturkartlegging for å etablere forsvarlig og standardisert grunnkunnskap om norsk natur
 - 3249 for å øke innsikten om den økologiske tilstanden innenfor viktige naturtyper på land og til havs

3250 Vi må ta godt vare på turområdene våre

3251 Gode naturområder nært der vi bor, betyr mye for livskvaliteten til både barn og voksne. Samtidig

3252 vil også økonomien og norsk næringsliv påvirkes av natur som forsvinner. Kommunene har et

3253 stort ansvar, og sitter på nøkkelen til en bærekraftig forvaltning av naturen til nytte for både folk

3254 og bedrifter.

3255
 3256 Arbeiderpartiet vil sikre allmenheten tilgang til strandsonen og at 100-metersbeltet i
 3257 strandsonen ikke privatiseres og bygges ned. Vi vil opprettholde de gjeldende statlige
 3258 planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen i plan- og bygningsloven.
 3259
 3260 Arbeiderpartiet vil stanse tapet av natur. Vi vil gjennomføre et grønt kommuneløft der vi utvikler
 3261 nye verktøy, øker kompetansen og styrker en bærekraftig naturforvaltning til beste for
 3262 innbyggerne.
 3263

3264 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3265 • Grunnlovsfeste allemannsretten
- 3266 • styrke relevante lover, slik som plan- og bygningsloven, som verktøy for kommunenes
- 3267 mulighet til klimaomstilling og bevaring av verdifull natur
- 3268 • opprette en nasjonal naturkartleggingstjeneste for å sikre oppdatert kunnskap om
- 3269 arealer
- 3270 • gi kommunene økte ressurser innen klima- og naturkompetanse, restaurering og
- 3271 helhetlig arealplanlegging. Det betyr også å bedre kommunenes tilgang til klima- og
- 3272 naturkompetansemiljø.
- 3273 • sammen med kommunene bidra til planvask og arealregnskap i alle kommuner, og
- 3274 innføre naturregnskap og naturbudsjett som verktøy for en styrket arealplanlegging
- 3275 • kartlegge utbygde områder (grått areal), vurdere hva som har potensial for restaurering
- 3276 eller ny bruk, og innføre insentiver for å gjenbruke allerede nedbygd areal. Dette for å
- 3277 bidra til at allerede grått areal benyttes fremfor å bygge ned verdifulle naturområder.
- 3278 • bidra til at flest mulig mennesker har trygg tilgang til turområde innen 500 meters avstand
- 3279 • ha økonomisk støtte til nærfriluftsliv, for eksempel nærturhytter, gapahuker, padleleder,
- 3280 sammenhengende kyststier og bynære stier, turruter og andre arenaer for enkel
- 3281 introduksjon til friluftslivet
- 3282 • gjøre friluftslivet lettere tilgjengelig for personer med funksjonsnedsettelse
- 3283 • forbedre systemet for uavhengige konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven,
- 3284 slik at tilliten til utredninger av naturinngrep mv. er høy
- 3285 • øke tilgangen til strandsonen ved å redusere bruken av dispensasjoner langs sjøen i
- 3286 pressområder, og følge opp ulovlig bygging
- 3287 • Forurensing fra avløp, landbruk og industri, samt langvarig overfiske har ført til at livet i
- 3288 Oslofjorden er i ferd med å forsvinne. Oslofjorden strekker seg over store områder og
- 3289 berører nesten 2 millioner mennesker. Det er behov for kraftfulle tiltak dersom fjorden
- 3290 skal være ren, rik og tilgjengelig for alle også i kommende generasjoner.
- 3291 ○ restaurere kantsoner og bekkeløp, i tillegg til kystnaturen
- 3292 ○ stanse næringstilførsler fra avløp gjennom nitrogenrensing
- 3293 ○ legge til rette for at rovfiskbestandene gjenoppbygges og vurdere fiskeforbud i
- 3294 tråd med Miljødirektoratets anbefalinger
- 3295 ○ etablere en tiltakspakke med økonomiske og andre virkemidler som bidrar til en
- 3296 renere Oslofjord

3297 **Dyrevelferd**

3298 Det er en grunnleggende verdi i samfunnet vårt at dyr skal ha det godt. God dyrevelferd skal
 3299 gjelde alle dyr. Tilliten til og omdømmet for norsk produksjon av kjøtt og fiskeprodukter er

3300 avhengig av god dyrevelferd. Dyrehelse og lite bruk av antibiotika er avgjørende i alt dyrehold og i
3301 all matproduksjon.

3302

3303 **Arbeiderpartiet vil**

- 3304 • styrke Mattilsynet for å sikre god dyrevelferd og dyrehelse hos alle produksjons- og
- 3305 kjæledyr
- 3306 • videreføre ordningen med dyrepoliti og se til at Mattilsynet og politiet samarbeider godt
- 3307 for å avdekke alvorlig kriminalitet mot dyr
- 3308 • styrke veterinærtjenesten over hele landet, slik at alle dyr har tilgang til kvalifisert
- 3309 behandling uavhengig av hvor man bor
- 3310 • støtte landbruksnæringens nullvisjon for alvorlige dyrevernsaker og arbeidet med
- 3311 dyrevelferdsprogram for hele næringen
- 3312 • forbedre tverrfaglige varslingsrutiner for tidligere å oppdage forsømte dyr
- 3313 • at tillatelsessystemet i havbruksnæringen belønner god dyrevelferd og lave utslipp
- 3314 • sikre at ingen fiskearter i akvakultur har en dødelighet over 5 prosent

3315 **Klimatilpasning: et mer klimarobust samfunn**

3316 Hyppigere perioder med ekstremvær har gitt økt forståelse for at klimaendringene er her, og at
3317 været blir mer uforutsigbart. Skader på infrastruktur og eiendom vil øke. Det haster både med å
3318 kutte utslipp og få til en kraftfull omstilling til et mer klimarobust samfunn.

3319

3320 Den globale temperaturen stiger nå raskere enn på minst 2000 år, og hele klimasystemet er i
3321 endring. Utviklingen går raskere, og virkningene klimaendringene har på naturen, er mer
3322 omfattende og dramatiske enn man tidligere har trodd. Globalt sett og i Norge må vi derfor
3323 tilpasse oss bedre dagens klima og klimaendringene vi har foran oss.

3324

3325 Arbeiderpartiet mener vi må jobbe mer helhetlig og samordnet for å ruste samfunnet mot
3326 klimaendringer og -risiko. Klimatilpasning må bli en del av det kommuner og
3327 beredskapsmyndigheter allerede gjør, og ikke komme som en oppgave i tillegg. Vi vet at
3328 klimaendringene medfører store kostnader for samfunnet, og derfor vil klimatilpasning lønne
3329 seg. Behovet for å forebygge for eksempel flom, kan også møtes med andre samfunnsnyttige
3330 tiltak som lagrer vann og produserer energi vi trenger.

3331

3332 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3333 • styrke det langsiktige arbeidet med å forebygge flom- og skredskader, slik som
- 3334 kartlegging, bedre arealplanlegging, sikringstiltak, overvåking og varsling
- 3335 • innføre et forbedret styringssystem for det nasjonale klimatilpasningsarbeidet
- 3336 • vri kostnader fra kompensasjon til forebygging. Dette ved å etablere forutsigbare
- 3337 støtteordninger for skadeforebyggende klimatilpasningstiltak, samt retningslinjer for
- 3338 eventuelle støtteordninger etter skade.
- 3339 • utarbeide en nasjonal analyse av samfunnets sårbarhet for klimaendringer
- 3340 (klimasårbarhetsanalyse) og oppdatere klimatilpasningspolitikken i tråd med dette
- 3341 minimum hvert fjerde år
- 3342 • integrere klimatilpasning i offentlige byggeprosjekter og planarbeid
- 3343 • forby uttak av torv og nedbygging av myr, samt styrke restaureringstiltak av myr og
- 3344 økosystemtjenester

- 3345 • satse på naturbaserte løsninger for bedre klimatilpasning, som å åpne bekkeløp lagt i rør,
- 3346 regnbed og grønne fasader
- 3347 • vurdere kravene til sikkerhet mot naturfarer i bygningsdelen av plan- og bygningsloven og
- 3348 byggteknisk forskrift

3349 Del 5: Gode steder i endring

3350 En offentlig sektor for fremtiden

3351 For Arbeiderpartiet er det et viktig mål at alle innbyggere i Norge skal ha tilgang til gode og trygge
 3352 velferdstjenester. Alle skal møtes av det offentlige på en god måte.

3353 Norge står overfor store demografiske endringer i årene som kommer. Forholdet mellom antall
 3354 eldre og folk i arbeidsfør alder vil endre seg betydelig. Norge vil mangle arbeidskraft på viktige
 3355 samfunnsområder både i offentlig og privat sektor dersom vi ikke utnytter ressursene våre bedre.

3356 Kommunene må settes i stand til å endre seg og utvikle seg, for å løse fremtidens oppgaver for
 3357 sine innbyggere. Store endringer i demografi og arbeidskraftsbehov vil kreve omstilling.

3358 Arbeiderpartiet mener at detaljstyringen fra stat til kommune må reduseres. Vi ønsker å teste ut
 3359 nye løsninger for å heve kvaliteten og få mer ut av hver krone i kommunesektoren.

3360
 3361 Digitalisering kan bidra til å bruke ressurser mer effektivt, og gi innbyggerne bedre tjenester.
 3362 Teknologi åpner opp for nye muligheter og innovasjon, og gir mulighet til å redusere
 3363 konsulentbruk og administrasjon.

3364 Fremover må vi gjøre enda mer for at vår viktigste ressurs i offentlig sektor, de ansatte, gis tillit,
 3365 handlefrihet og utviklingsmuligheter, slik at de kan bruke all sin kapasitet til å løse de viktigste
 3366 oppgavene.

3367 Arbeiderpartiet vil:

- 3368 • gi ansatte i offentlig sektor flere muligheter for å styrke sin kompetanse
- 3369 • styrke offentlige/private samarbeid for å utvikle nye teknologiske løsninger. Dette for å
- 3370 utvikle bedre velferdstjenester og frigjøre arbeidskraft til pleie og omsorg.
- 3371 • sikre at digitale løsninger som det offentlige lager, kan benyttes på tvers av sektorer
- 3372 • sikre at medvirkning og partsarbeidet blir sentralt i alt omstillingsarbeid i offentlig sektor,
- 3373 når det tas i bruk ny teknologi
- 3374 • at staten støtter kommunesektoren i bruk av digitale muligheter og kunstig intelligens på
- 3375 en god, trygg og effektiv måte
- 3376 • innføre nasjonale ordninger for kommuner og fylker som prioriterer økt innovasjon og
- 3377 utvikling
- 3378 • legge tillitsbasert ledelse og styring til grunn for hele offentlig sektor
- 3379 • vurdere å utvide retten til innsyn til å gjelde private virksomheter som leverer
- 3380 velferdstjenester til det offentlige
- 3381 • styrke kommunene og fylkeskommunene som inkluderingsarena for dem som står
- 3382 utenfor arbeids- og samfunnslivet, gjennom tydeligere krav til offentlig sektor
- 3383 • sette ned en omstillingskommisjon som blant annet skal gjennomgå omfanget av krav til
- 3384 kommunene med mål om å redusere dette omfanget

- 3385 • sikre en god og forutsigbar kommuneøkonomi som gir mulighet for gode, likeverdige
- 3386 velferdstjenester til alle, uavhengig av hvor man bor
- 3387 • videreutvikle og styrke fylkeskommunens rolle som regional utviklingsaktør
- 3388 • redusere norske boligeieres utgifter ved å forlenge maksimal avskrivningstid for bygg og
- 3389 ledningsnett i vann- og avløpssektoren, og vurdere ytterligere reduksjon eller fjerning av
- 3390 moms
- 3391 • Videreføre og utbedre arbeidet som gjøres med tiltaksplaner for vann og avløp i tett
- 3392 dialog mellom staten og kommunene, for å sikre bærekraftige og kostnadseffektive
- 3393 løsninger
- 3394 • sikre statlig støtte til kommunenes arbeid med å oppgradere vann og avløp gjennom
- 3395 teknologiutvikling, kompetanseheving, prosjektmidler og lignende bistand, for å møte
- 3396 behovet gjennom nytt avløpsdirektiv

3397 By og land, hand i hand

3398 For Arbeiderpartiet er sterke fellesskap og bærekraftig vekst og utvikling i hele landet viktig. Det
 3399 handler om folks makt og mulighet til å bygge fremtid og gode lokalsamfunn. Det nasjonale
 3400 fellesskapet vårt består av små og store steder som er gjensidig avhengig av hverandre. Sterke
 3401 byer er bra for distriktene, og sterke distriktssamfunn er bra for byene: By og land, hand i hand.

3402 Trygge og gode samfunn er avgjørende uansett hvor folk velger å bo. Ulike steder i landet har
 3403 ulike utfordringer. For Arbeiderpartiet er det viktig å møte disse utfordringene, slik at folk kan leve
 3404 gode liv uansett om de bor i tettbygde eller spredtbygde strøk.

3405 Arbeiderpartiet skal føre en klimapolitikk som skaper jobber og kutter utslipp. Både by og land
 3406 må med dersom vi skal klare å nå klimamålene. Vi vil føre en aktiv næringspolitikk som støtter
 3407 opp om grønne, fremtidsrettede næringer i hele landet, og bygge videre på lokale ressurser og
 3408 kompetansemiljø.

3409 Stadig flere bor alene. Det betyr at viktigheten av gode møteplasser og fellesskapsarenaer som
 3410 idrett og kultur, øker. Arbeiderpartiet vil utvikle gode og attraktive lokalsamfunn for innbyggere i
 3411 alle livsfaser og livssituasjoner.

3412 For folk i byene vil Arbeiderpartiet:

- 3413 • føre en areal- og transportpolitikk i byer og byområder som tilrettelegger for at de fleste
- 3414 innbyggerne kan gjennomføre sine daglige gjøremål med kollektivtrafikk, sykkel og gange
- 3415 • gi kommunene flere verktøy for å stille strengere klima- og naturkrav, slik at byene kan
- 3416 lede an i å kutte utslipp
- 3417 • føre en boligpolitikk i pressområder som bidrar til at flere kan skaffe seg en
- 3418 hensiktsmessig bolig
- 3419 • ta nødvendige grep for å bygge flere studentboliger i byene
- 3420 • videreutvikle områdesatsinger i byområder med store sosiale og økonomiske
- 3421 utfordringer og høy andel innbyggere som lever i vedvarende fattigdom
- 3422 • områdesatsingene skal også omfatte tiltak for inkludering i arbeidslivet, frivillighet og
- 3423 idrett, bolig, byutvikling og bostabilitet, og kunne inkludere satsninger som går gjennom
- 3424 de ordinære linjene i det offentlige tjenestetilbudet, herunder NAV
- 3425 • styrke innsatsen for å skape nye arbeidsplasser og utvikle næringsliv i levekårsutsatte
- 3426 områder

- 3427 • at statens politikk for lokalisering av statlige arbeidsplasser skal bidra til bedre utvikling
- 3428 av nabolag og byområder enn i dag, herunder i større grad bidra til stedsutvikling i
- 3429 levekårsutsatte områder
- 3430 • trappe opp innsatsen for å øke sysselsettingsgraden i levekårsutsatte områder
- 3431 • jobbe for at byene våre vokser på en måte som sikrer gode oppvekstsvilkår for barn og
- 3432 unge
- 3433 • satse på byer som regionale kraftsentre for kompetanse, innovasjon og entreprenørskap i
- 3434 regionen
- 3435 • gi nasjonale tilskudd til tiltak for å bedre tilgangen til strandsonen i pressområder
- 3436 • endre alkohollovgivningen slik at kommuner kan definere avgrensede friarealer og parker
- 3437 hvor det er tillatt å drikke alkohol
- 3438 • sammen med lokale myndigheter bidra til å utvikle smarte og bærekraftige byer og
- 3439 lokalsamfunn
- 3440 • styrke innsatsen mot ungdoms- og gjengkriminalitet i byområdene
- 3441

3442 *Les mer om boligpolitikk i byområder i kapitlet «En bolig for alle».*

3443 **For folk i distriktene vil Arbeiderpartiet:**

- 3444 • styrke tiltak som bidrar til å sikre bosetting i hele landet, og at tilflyttere blir boende i
- 3445 distriktene
- 3446 • opprette et forsøks- og utviklingsprogram for tjenesteinnovasjon i distriktene
- 3447 • videreutvikle frikommuneforsøk og utvikle nye grep, slik at kommunene blir mer
- 3448 innovative og tar i bruk nye verktøy som sparer tid og gir bedre tjenester
- 3449 • legge bedre til rette for møteplasser med flere funksjoner, slik som Merkur-programmet
- 3450 • opprette et eget eldreboligprogram i Husbanken, og styrke kommunenes rolle og evne til
- 3451 å gi de eldre boligrådgivning, slik at flere bor i egnet bolig der de kan leve aktive liv
- 3452 • at nye statlige arbeidsplasser skal legges utenfor Oslo, med mindre helt åpenbare
- 3453 grunner tilsier noe annet. Veksten innenfor eksisterende statlige arbeidsplasser skal
- 3454 fordeles mer rettferdig mellom by og land.
- 3455 • videreutvikle lokale nærtjenestesenter med mål om å sikre flere statlige tjenester nært
- 3456 folk

3457 **Frivilligheten skal være fri**

3458 Arbeiderpartiets mål er en sterk, mangfoldig og fri frivillighet med aktivitet i hele landet.

3459 Frivilligheten gir folk i alle aldre mulighet til å møtes, engasjere seg og tilhøre et fellesskap. Det

3460 motvirker ensomhet og fremmer folkehelse.

3461 Frivillig innsats gjør samfunnet rikere og fellesskapet sterkere, og fyller en rolle som hverken det

3462 offentlige eller markedet kan. Det bidrar til læring og inkludering og skaper gode lokalsamfunn og

3463 oppvekstmiljø, bygger tillit og er avgjørende for demokratiet vårt.

3464

3465 Frivilligheten er under press. Det må være lett å være frivillig og å drive frivillige organisasjoner.

3466 De frivillige organisasjonene har behov for økonomisk forutsigbarhet, frie midler, mindre

3467 byråkrati og tilrettelegging for aktivitet i tråd med organisasjonenes formål.

3468

3469 Arbeiderpartiet vil sikre frivilligheten god finansiering, stor frihet og en sentral plass i samfunnet.
3470 Vi vil legge til rette for at enda flere engasjerer seg i frivillig innsats, og føre en helhetlig politikk
3471 som sikrer frivilligheten god tilgang til lokaler, anlegg og utstyr.

3472

3473 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3474 • sørge for full og regelstyrt momskompensasjon på varer og tjenester for frivillige
- 3475 organisasjoner
- 3476 • styrke dialogen med frivillig sektor knyttet til sektorens rammevilkår
- 3477 • gjøre det enklere å være frivillig og drive frivillig organisasjon, ved å forenkle
- 3478 tilskuddsordninger og avbyråkratisere gjennom flerårige tilskudd fra staten
- 3479 • styrke samarbeidet med relevante frivillige organisasjoner innenfor folkehelse,
- 3480 eldreomsorg og inkludering
- 3481 • åpne offentlige bygg for frivilligheten
- 3482 • at staten på sikt skal ta kostnadene og ansvaret for drift av nødnett for alle frivillige
- 3483 organisasjoner
- 3484 • styrke den frivillige beredskapen gjennom å innføre avgiftsfritak for innkjøp av kjøretøy og
- 3485 utstyr som frivillige organisasjoner benytter i redningstjenesten
- 3486 • støtte arbeidet med skilting, merking og kartfesting av stier og turruter, og sørge for at
- 3487 oppdatert informasjon om friluftsmuligheter er digitalt tilgjengelig
- 3488 • legge til rette for økt samarbeid om friluftsliv mellom offentlig, privat og frivillig sektor

3489 **Idrett for alle**

3490 Idrett begeistrer. Den gir økt livskvalitet, trivsel og bidrar til gode oppvekstvilkår. Breddeidretten
3491 spiller en viktig rolle for både integrering, folkehelse, sosial utjevning og likestilling. Toppidretten
3492 byr på opplevelser som binder oss tettere sammen, både lokalt og som nasjon.

3493

3494 Frivillige over hele landet gjør en stor jobb for å gi barn og unge verdifulle fellesskap, gode
3495 opplevelser og viktige erfaringer med idretten. Samtidig øker prisene og deltakelsen går ned.
3496 Flere barn og unge faller utenfor det fellesskapet som idretten gir.

3497

3498 Arbeiderpartiet vil at alle barn og unge skal kunne delta i idrettsaktivitet. For at det skal være
3499 mulig, må prisene for barne- og ungdomsidrett holdes på et lavt nivå, og andre hindre for
3500 deltakelse bygges ned. Den frivillige innsatsen som foreldre og andre legger ned, er helt
3501 avgjørende for idretten, og for samfunnet som helhet. Arbeiderpartiet vil jobbe for at flere kan
3502 være frivillige i idretten, og at bredden i frivilligkorpset speiler samfunnet.

3503

3504 Arbeiderpartiet vil at det bygges idrettsanlegg for å sikre at alle har mulighet til å delta. Vi vil
3505 redusere de regionale forskjellene, og gi innbyggere i pressområdene bedre tilgang til
3506 idrettsanlegg. Gode tilbud som er tilgjengelige for alle, må utvikles i samråd med idretten både
3507 lokalt og sentralt.

3508

3509 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3510 • støtte opp om idrettens arbeid for å være inkluderingsarena for barn og unge
- 3511 • fortsette arbeidet med å ta ned etterslepet på idrettsanlegg, og jobbe for at idretten har
- 3512 forutsigbare rammevilkår som stimulerer til nybygging
- 3513 • gi full og regelstyrt momskompensasjon til klubber som bygger anlegg

- 3514 • sammen med kommunene arbeide for at barne- og ungdomsidretten kan benytte
- 3515 offentlige idrettsanlegg gratis
- 3516 • sammen med idretten jobbe for likestilling i de ulike idrettene, på tvers av kjønn, legning,
- 3517 økonomisk bakgrunn og funksjonsnivå
- 3518 • øke støtten til paraidretten
- 3519 • gjennomgå og forsterke ordningen med ekstra spillemidler i pressområder
- 3520 • fortsette å utvikle målrettede ordninger som gjør at alle kan delta i idrett, uavhengig av
- 3521 økonomisk bakgrunn
- 3522 • styrke idrettens samarbeid med kulturfrivilligheten og friluftslivet
- 3523 • senke det økonomiske presset for barns deltakelse i idrett, sammen med idretten
- 3524 • sikre tilgangen på treningsarenaer parallelt med at forbudet mot gummigranulat
- 3525 gjennomføres
- 3526 • beskytte og utvikle enerettsmodellen for å redusere spilleproblemer og avhengighet, og
- 3527 for å sikre at overskudd blir brukt til gode formål over hele landet
- 3528 • jobbe for at toppidrettsutøvere får aktuelle og tilpassede utdanningsmuligheter
- 3529 • innrette Enova slik at anlegg lettere kan utvikles miljøriktig

3530 Kultur: en kultur å leve av og for

3531 For Arbeiderpartiet er det et mål at alle i hele landet skal ha mulighet til å delta og oppleve kunst
 3532 og kultur av høy kvalitet. Kunst og kultur utfordrer oss, gir oss nye perspektiver og skaper økt
 3533 forståelse. Kultur skaper gode liv, levende samfunn og bygger felles identitet, opplevelser og
 3534 fellesskap.

3535
 3536 Kulturnæringen er en viktig næring der det skal være mulig å skape, produsere og formidle i hele
 3537 landet. Museer, verdensarv/verdensarvsteder, kulturminner og håndverkstradisjoner er viktige
 3538 deler av vår kulturarv som må tas vare på for å være tilgjengelig for fremtiden. Folkebibliotekene
 3539 har stor betydning i lokalsamfunn over hele landet som samlingssted, debattarena og som
 3540 kunnskaps- og kulturformidler for innbyggere i alle aldre.

3541
 3542 Det er fortsatt store classeskiller i folks kulturbruk, og altfor store variasjoner i hvilke kulturtilbud
 3543 som finnes i by og bygd. Økte kostnader påvirker også kulturlivet og kan føre til svekket tilbud og
 3544 økte priser. Digitaliseringen utfordrer inntektsstrømmer og rettigheter i kulturnæringen, samtidig
 3545 som det har skapt helt nye muligheter knyttet til formidling.

3546
 3547 Arbeiderpartiet vil sikre en kulturell infrastruktur i hele landet, støtte opp om den frivillige
 3548 innsatsen og styrke barne- og ungdomskulturen. Terskelen for deltakelse må senkes, for å sikre
 3549 at alle skal kunne utforske sitt talent og oppleve kunst og kultur.

3550
 3551 Arbeiderpartiet skal føre en aktiv språkpolitikk. Nynorskens stilling i det norske språk skal
 3552 styrkes, og nynorsk språk og kulturuttrykk skal sikres gode utviklingsmuligheter.

3553 Arbeiderpartiet vil:

- 3554 • gjennomføre et kulturløft med disse åtte hovedsatsingene:
- 3555 1. **Kultur i hele landet.** Et rikt og mangfoldig kulturliv bygges med utgangspunkt i
- 3556 lokale forutsetninger. Vi vil styrke det lokale kulturlivet, blant annet gjennom
- 3557 regionale kulturfond, og den frivillige innsatsen for å bidra til et mer likeverdig
- 3558 tilbud i små og store lokalsamfunn. Institusjoner og lokale arenaer for øving og
- 3559

3560 fremføring er avgjørende for tilgang og deltakelse. Scenekunstinstitusjonene over
3561 hele landet skal styrkes for å kunne sikres som viktige bidragsytere lokalt,
3562 regionalt og nasjonalt. Våre nasjonale kulturbygg skal ivaretas.

- 3563
- 3564 2. **Kultur for alle.** Flere skal kunne oppleve kultur, delta og utvikle sitt talent. Derfor
3565 vil vi senke tersklene for deltakelse, slik at enda flere kan oppleve og delta i
3566 kulturaktiviteter. Deltakeravgiften i kulturskolen må ikke være så høy at noen
3567 ekskluderes.
- 3568
- 3569 3. **Gode vilkår for frivilligheten.** Gjennom forutsigbare rammer og økt satsning vil
3570 vi sikre at frivillige organisasjoner kan bruke sin tid til å skape aktivitet og sørge for
3571 at barn og unge inkluderes, uavhengig av familienes økonomi.
- 3572
- 3573 4. **Bedre kunstneres levekår.** Kunstnere er arbeidsfolk og skal sikres bedre
3574 levekår, med mulighet til å jobbe i hele landet. Det frie feltet skal styrkes.
3575 Kunstneres opphavsrett skal ivaretas og de skal sikres rimelig vederlag.
- 3576
- 3577 5. **Styrke de kreative næringene** med mål om mer kultureksport, og at flere kan
3578 leve av kunsten. De virkemidlene som er tilgjengelige for næringslivet, skal også
3579 treffe kreative næringer. Blant annet ved å styrke og videreutvikle
3580 filminsentivordningen skal Norge sikres som en attraktiv og konkurransedyktig
3581 filmdestinasjon.
- 3582
- 3583 6. **Ta vare på kulturarven.** Kulturminner, kulturmiljøer og verdensarvsteder har
3584 betydning for folks identitet og er en viktig del av vår kulturarv. Vi skal ta vare på
3585 den materielle og immaterielle kulturarven, styrke museene, ivareta
3586 håndverkstradisjonene og sikre en god språkpolitikk.
- 3587
- 3588 7. **Kultur for fremtiden.** Digitaliseringen gir nye muligheter for uttrykk og formidling,
3589 samtidig som politikken skal sikre at rettighetshaveres enerett til åndsverk
3590 ivaretas.
- 3591
- 3592 8. **Et grønnere kulturliv.** Vi skal legge bærekraftsmålene til grunn for
3593 kulturpolitikken, og vurdere incentiver som vil bidra til grønn omstilling i kunst- og
3594 kultursektoren.

3595 Tro og livssyn: et livssynsåpent samfunn med respekt for alle

3596 For mange mennesker utgjør tros- og livssynssamfunnene viktige fellesskap som
3597 skaper tilhørighet og identitet i lokalsamfunn over hele landet. Tros- og livssynssamfunnene er
3598 også viktige samfunnsaktører. I en verden preget av økt polarisering og konflikt er det viktig at vi
3599 som fellesskap bidrar til å sikre et livssynsåpent samfunn med respekt for alle. Den norske kirke,
3600 med sin særskilte rolle som levende, demokratisk og inkluderende folkekirke, bidrar på en særlig
3601 måte.

3602

3603 Norge har en kristen og humanistisk arv, men antallet og mangfoldet i tros- og livssynssamfunn
3604 har vokst betydelig. I samfunnet vårt stiller vi krav til demokrati, åpenhet og likestilling. Dette
3605 gjelder også for tros- og livssynssamfunnene. Samtidig opplever mange troende hatkriminalitet.
3606 Antisemittisme, islamofobi og annen hatkriminalitet skal bekjempes.

3607
3608 Retten til å tro, skifte tro eller ikke å tro er en menneskerett. Vi vil legge til rette for dialog og jobbe
3609 for inkludering, forståelse og fellesskap.
3610

3611 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3612 • fortsatt sikre Den norske kirke et godt grunnlag for sin virksomhet
- 3613 • fortsatt sikre at tros- og livssynssamfunnene får økonomisk støtte
- 3614 • støtte opp om viktig dialogarbeid gjennom Samarbeidsrådet for tro og livssyn, Norges
- 3615 Kristne Råd og andre aktører
- 3616 • støtte opp om tros- og livssynssamfunnenes arbeid for å styrke inkludering, likestilling og
- 3617 kunnskap om det norske samfunn og dets lover
- 3618 • styrke barns medvirkning og selvbestemmelse i spørsmål om tro og livssyn
- 3619 • støtte opp om initiativer som bidrar overfor mennesker i krevende, religiøse
- 3620 bruddprosesser
- 3621 • jobbe med kommunene for å få på plass flere seremonilokaler som er åpne for alle
- 3622 livssyn
- 3623 • øke mangfoldet og sikre kvaliteten i samtaletjenestene på offentlige institusjoner, slik at
- 3624 det spiller befolkningens behov
- 3625 • støtte arbeid som sprer kunnskap om andres tro, livssyn eller ikke-tro
- 3626

3627 **Medier: grunnmuren for ytringsfrihet og demokrati**

3628 En fri presse og redaktørstyrte medier er en grunnstein i vårt demokrati. Sterke og redaksjonelt
3629 uavhengige medier bidrar til å forhindre maktmisbruk, polarisering og økt mistillit, noe som er en
3630 forutsetning for en demokratisk offentlighet. Folks mulighet til å skaffe seg korrekt informasjon
3631 er en forutsetning både for tilliten til hverandre og for ytringsfriheten.
3632

3633 De redaksjonelle mediene utfordres av maktkonsentrasjon og digitale plattformer. Falske
3634 nyheter og såkalte ekkokamre på sosiale medier utgjør en stor utfordring for samfunnet og
3635 demokratiet. Gjennom globale plattformer spres desinformasjon og ulovlig innhold raskt.
3636 Behovet for troverdige, redaktørstyrte medier av høy kvalitet er viktigere enn noen gang. Samtidig
3637 må vi møte generasjonsskillet i mediebruken, og at unge forholder seg til nyhetsformidling på en
3638 helt annen måte enn voksne og eldre. Dette stiller krav til redaktørene, politikerne og brukerne av
3639 plattformene.
3640

3641 Arbeiderpartiet vil sikre mangfoldet av redaktørstyrte medier, og legge til rette for at alle grupper i
3642 samfunnet har et godt medietilbud.
3643

3644 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3645 • beskytte frie medier og det offentlige ordskiftet mot alle forsøk på å innskrenke
- 3646 ytringsrommet og ytringsfriheten
- 3647 • beskytte mennesker som er truet på grunn av sine meninger og ytringer. Redaktører og
- 3648 journalister skal ha et særskilt vern.
- 3649 • styrke de redaktørstyrte mediene i konkurransen mot sosiale medier og globale
- 3650 plattformselskaper
- 3651 • styrke rammevilkårene for lokalradioene, med mål om å styrke den løpende
- 3652 journalistiske produksjonen

- 3653 • styrke produksjonstilskuddet for nyhetsmedier, og sikre at de redaktørstyrte mediene
- 3654 kan fylle sin funksjon under kriser og alvorlige hendelser
- 3655 • vurdere innføring av momsfratak for all digital journalistikk som omfattes av
- 3656 medieansvarsloven, og som et første steg gjøre momsfraket for nyhetsmedier
- 3657 plattformnøytralt igjen
- 3658 • arbeide for at brukere over hele landet har lik tilgang til medier, blant annet gjennom å
- 3659 sikre distribusjon både fysisk og digitalt
- 3660 • utvikle ulike modeller for å sikre videregående elever tilgang til redaktørstyrte medier
- 3661 • sikre NRKs rolle som en bred allmennkringkaster med sterk tilstedeværelse i hele landet
- 3662 • arbeide for fortsatt kommersiell allmennkringkasting med hovedkontor i og
- 3663 nyhetssendinger fra Bergen
- 3664 • at offentlighetsloven og prinsippet om meroffentlighet skal praktiseres i alle offentlige
- 3665 virksomheter, og vurdere å innføre sanksjoner ved brudd på dette
- 3666 • beskytte mennesker som er truet på grunn av sine meninger og ytringer, og sikre
- 3667 redaktører og journalister et særskilt vern
- 3668 • utvikle en nasjonal strategi for en åpen og opplyst samtale der vi vurderer konkrete tiltak
- 3669 fra Ytringsfrihetskommisjonen, herunder behov for ytterligere forskningstiltak og
- 3670 opprettelsen av et ytringsfrihetsråd

3671 Familiepolitikk: ulike familier, universell velferd

3672 Familien er det viktigste fellesskapet for de aller fleste av oss. Foreldre skal oppleve trygghet i
 3673 hverdagen, med gode universelle velferdstilbud som lokale helsestasjoner, tilgjengelige
 3674 barnehageplasser, gode skoler og fritidstilbud.

3675 Mange barnefamilier sliter med tidsklemma, samtidig som også etablerings- og levekostnadene
 3676 øker. Arbeiderpartiet vil føre en politikk som gjør det attraktivt for folk å få barn, og som legger
 3677 godt til rette for barnefamilier.

3678 Fattigdom skal ikke gå i arv. Barn fortjener like muligheter uavhengig av foreldrenes livssituasjon.
 3679 Arbeid er den viktigste veien ut av fattigdom. Barnetrygden er viktig for mange barnefamilier, og
 3680 ett av tiltakene som bidrar til å bekjempe fattigdom. Arbeiderpartiet har styrket barnetrygden
 3681 betydelig i regjering, og ønsker å beholde barnetrygden som en universell ordning.

3682 Arbeiderpartiet vil:

- 3683 • styrke det universelle velferdstilbudet for alle barn og unge
- 3684 • sikre at barn med funksjonsnedsettelse, og deres familier, får god oppfølging og
- 3685 tilrettelegging
- 3686 • vurdere endringer i regelverket slik at mødre ikke får kutt i permisjonstiden dersom de
- 3687 føder før termin, og at permisjonen ikke starter å løpe dersom de føder senere enn termin
- 3688 • styrke helsestasjonens rolle i det forebyggende arbeidet innen kvinnehelse, barn og
- 3689 unges fysiske og psykiske helse, og i arbeidet med å styrke relasjoner mellom voksne og
- 3690 barn
- 3691 • utvikle flere tilbud til foreldre til eldre barn, som kurs, nettverk og andre tilbud som bidrar
- 3692 til mestring i forelderollen
- 3693 • gjøre hverdagen enklere og skoledagen mer helhetlig ved å bedre samarbeidet mellom
- 3694 kultur, frivillighet, idrett, skole og SFO
- 3695
- 3696
- 3697

3698 **Gode oppvekstmiljø for alle**

3699 Alle barn skal ha et godt, trygt, sunt og aktivt oppvekstmiljø. Store ulikheter i familienes evne og
3700 muligheter til å bidra, må møtes av og i fellesskapet. Både hver og en av oss, frivilligheten og våre
3701 felles offentlige tilbud er viktige for å bidra til inkluderende fellesskap.

3702

3703 Ulikheter i økonomi, boforhold, utdanning og helse bidrar til at folk har ulike forutsetninger for å
3704 kunne delta aktivt i lokalsamfunnet på fritiden. Segregering og ulikhet i deltakelse mellom jenter
3705 og gutter bidrar til at kulturen og idretten speiler disse forskjellene, og forsterker trekk vi ikke
3706 ønsker.

3707

3708 Arbeiderpartiet vil ha et samfunn bygget på likeverdighet, tillit og demokrati. Det limet som idrett,
3709 frivillighet og kultur skaper i lokalsamfunnene, er et viktig forsvar mot antidemokratiske krefter
3710 som forsøker å stille grupper opp mot hverandre. Fritidsaktiviteter er en viktig arena for å sørge
3711 for at barn har det bra, og blir sett av trygge voksne.

3712

3713 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3714 • legge godt til rette for frivillige som bidrar i sine lokalsamfunn, både når det gjelder idrett,
3715 organisasjoner, kultur og frivilligsentraler
- 3716 • rette særskilte tiltak mot barn og unge som vokser opp i familier med vedvarende
3717 lavinntekt, spesielt i levekårsutsatte områder
- 3718 • bruke ungdomsjobber til å støtte opp om frivilligheten og idretten
- 3719 • støtte gratis utlån av idretts- og friluftsutstyr som BUA
- 3720 • legge til rette for at idrett, kultur og frivillighet kan bruke offentlige bygg

3721 **Digitalisering for alle**

3722 Med den teknologiske utviklingen følger store muligheter. I et avansert industrisamfunn som
3723 Norge, med små forskjeller og høy tillit, kan digitalisering skape nye arbeidsplasser, gjøre
3724 offentlige tjenester bedre og bidra til å redusere klimaavtrykket i en rekke næringer.

3725

3726 Den teknologiske utviklingen har også en bakside. Plattformøkonomien skaper nye monopoler,
3727 utfordrer det trygge arbeidslivet og kan bidra til å gjøre offentligheten mer polarisert. Nye
3728 klasseskiller vokser frem når store grupper i samfunnet, ikke minst mange eldre, hektes av den
3729 digitale utviklingen.

3730

3731 Utviklingen innen kunstig intelligens skjer i et høyt tempo, og treffer et bredt spekter av
3732 samfunnsområder. Når teknologi og samfunn er i endring, må også politikken videreutvikles.

3733

3734 For Arbeiderpartiet er det avgjørende at det er fellesskapet som styrer utviklingen når
3735 teknologien endrer samfunnet, og ikke omvendt. Vi ønsker at digitaliseringen av samfunnet skal
3736 komme alle til gode.

3737

3738 Offentlig sektor må ha en hånd på rattet i utviklingen. Norge må ha et fremtidsrettet regelverk,
3739 gode virkemidler og teknologisk infrastruktur. Et eksempel på det siste er arbeidet
3740 Nasjonalbiblioteket gjør på å utvikle norske og samiske språkmodeller som skal brukes i
3741 utviklingen av KI-baserte verktøy og tjenester, og komme innbyggerne og samfunnet til gode.

3742

3743 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3744 • digitalisere offentlig sektor på en måte som gjør at innbyggerne opplever at
- 3745 offentligheten er til stede for dem, og leverer sømløse tjenester som møter deres behov
- 3746 • sikre rammer for en trygg digital oppvekst for barn og unge
- 3747 • sørge for en sikker og fremtidsrettet digital infrastruktur i hele landet
- 3748 • forsterke styringen og samordningen av digitaliseringspolitikken
- 3749 • legge hensynet til sikkerhet og beredskap i bunn for all digitalisering
- 3750 • Jobbe for at nye KI-baserte løsninger ikke diskriminerer på bakgrunn av faktorer som kjønn,
- 3751 legning og etnisitet
- 3752 • utnytte mulighetene i kunstig intelligens, samtidig som vi beskytter innbyggerne mot de
- 3753 negative sidene ved utviklingen
- 3754 • utnytte mulighetene i data og datadrevet innovasjon
- 3755 • sette fart på den grønne og digitale omstillingen, og fremme et omstillingsdyktig og
- 3756 innovativt næringsliv
- 3757 • beskytte innbyggerne mot digital overvåkning og påvirkning, og stille strenge krav til
- 3758 private selskaper som deler data
- 3759 • motvirke digitalt utenforskap slik at alle, uansett ferdigheter, arbeidslivstilknytning eller
- 3760 økonomi, har mulighet til å benytte seg av digitale tjenester
- 3761 • styrke Datatilsynets regulatoriske sandkasse for digital innovasjon

3762 Trygg digital oppvekst

3763 Dagens barn og unge vokser opp i en gjennomdigitalisert hverdag. Mange utvikler tidlig høy
 3764 digital kompetanse, og kan leve mye av sitt sosiale liv på nett, gjennom spill og sosiale medier.
 3765 Digitaliseringen bidrar til stor informasjonstilgang, underholdning, sosiale muligheter og læring.

3766
 3767 I den digitale hverdagen blir også barn og unge utsatt for reklame, påvirkning og uønsket innhold.
 3768 Tidsbruken på sosiale medier øker, og vi ser nye former for ekskludering, mobbing og
 3769 utestengelse. Stadig flere personopplysninger samles inn og brukes til å tilpasse innhold og
 3770 reklame. Det utfordrer både regelverk og kulturer. Ulik tilgang til digitale verktøy, og ulik digital
 3771 kompetanse, kan føre til økte forskjeller.

3772
 3773 Arbeiderpartiet vil ivareta barn og unge i den digitale hverdagen. De er særlig sårbare og har krav
 3774 på beskyttelse, også på nett. Deres personvern skal ivaretas. De skal beskyttes mot skadelig
 3775 innhold og skjermes for uønsket reklame.

3776 3777 Arbeiderpartiet vil:

- 3778 • gjennomgå og foreslå endringer i regelverk for bedre å verne barn og unge i digitale flater,
- 3779 og bedre beskytte deres rettigheter
- 3780 • stille økte krav til de store teknologiselskapene for å sikre at barn og unge beskyttes mot
- 3781 skadelig og ulovlig innhold på nettet
- 3782 • forby atferdsbasert markedsføring rettet mot barn og unge
- 3783 • skjerpe kravet til å skille mellom innhold og reklame
- 3784 • sikre at barns personopplysninger ikke brukes til atferdsbasert markedsføring, selv om
- 3785 markedsføringen ikke rettes mot barn
- 3786 • sikre at barnets beste legges til grunn når man regulerer reklame og markedsføring som
- 3787 er rettet mot, og tilgjengelig for, barn

- 3788 • pålegge kommersielle aktører å benytte standardinnstillinger som ikke bruker
- 3789 avhengighetsskapende mekanismer
- 3790 • ha bedre veiledning for barn og foreldre for å styrke forståelsen av barns rett til
- 3791 personvern i familiære forhold
- 3792 • prioritere mer forskning om barns digitale oppvekst, og opprettelse av et tverrfaglig
- 3793 forskningssenter for barn og digitale medier, i tilknytning til eksisterende
- 3794 kunnskapsmiljøer
- 3795 • innføre strengere regelverk for sosiale medier blant barn og unge, inkludert innføre 15 års
- 3796 aldersgrense på sosiale medier
- 3797 • regulere lootbokser i spill
- 3798 • innføre et føre-var-prinsipp i skole og barnehage
- 3799 skjerme barn for skadelig innhold og reklame på digitale enheter utlevert av skolen
- 3800 • utarbeide tydelige anbefalinger til foreldre om barns digitale hverdag

3801 Digital infrastruktur

3802 Digital infrastruktur er avgjørende for å ta i bruk digitale verktøy. Tilgangen til internett varierer
 3803 ulike steder i landet. Det er viktig for Arbeiderpartiet at det offentlige skal bidra til infrastruktur i
 3804 hele landet.

3805
 3806 Den digitale infrastrukturen blir stadig viktigere for både nærings- og samfunnsutvikling.
 3807 Datasentre har blitt en del av den grunnleggende infrastrukturen, og det er avgjørende at Norge
 3808 har tilgang til, og kompetanse på, dette området. Datasenterbransjen en samtidig en ny,
 3809 kraftkrevende industri med behov for store mengder av den samme energien som vi trenger til
 3810 andre gode formål. Arbeiderpartiet mener derfor at datasenter i Norge kun skal brukes til
 3811 samfunnsnyttige formål, og bygge opp under industrietablering og utvikling av velferdsstaten.

3812 Arbeiderpartiet vil:

- 3814 • ha som mål at alle husstander der det bor fastboende, skal ha tilgang til
- 3815 høyhastighetsbredbånd på 1GB
- 3816 • legge til rette for at alle kan delta i den digitale utviklingen uavhengig av bosted
- 3817 • sikre mobildekning langs hovedferdselsårene både på land og sjø
- 3818 • iverksette tiltak som øker konkurransen i markedet for bredbånd, slik at brukerne får reell
- 3819 valgfrihet
- 3820 • ivareta norske sikkerhetsinteresser ved utbygging av datasentre, ved å sørge for
- 3821 tydeligere nasjonal styring.
- 3822 • få på plass bedre regler for utbygging, drift og eierskap, i utgangspunktet begrenset til
- 3823 aktører fra NATO- eller EØS-land

3824 Likestilling – et likestilt samfunn er et fritt samfunn

3825 Arbeiderpartiet skal føre en offensiv og målrettet likestillingspolitikk som gjør at alle inkluderes i
 3826 samfunnet, uavhengig av kjønn, alder, seksuell orientering, funksjonsnivå og etnisitet. Store
 3827 forskjeller mellom kjønnene i skoleprestasjoner, skolegjennomføring, i arbeidslivet, lønnsnivå,
 3828 familieliv og helse, truer det likestilte samfunnet. Diskriminering og manglende inkludering fører
 3829 til at mennesker utestenges fra viktige fellesskap.

3830
 3831 Ingen mennesker skal diskvalifiseres fra arbeidslivet, utestenges fra det sosiale fellesskapet eller
 3832 hetses på bakgrunn av sin hudfarge, tro, funksjonsnivå eller seksualitet.

3833
3834 Arbeiderpartiet skal bygge ned hindre for deltakelse, styrke arbeidet mot diskriminering og for et
3835 mer inkluderende samfunn. Vi vil aldri godta diskriminering, hets og trusler mot
3836 enkeltmennesker eller grupper. Urfolk og nasjonale minoriteter har en særstilling i Norge.

3837 Likestilling mellom kjønnene

3838 Arbeiderpartiets mål er at alle skal kunne leve frie og gode liv. En viktig forutsetning for dette er å
3839 sikre likestilling mellom kjønnene. Vi har fortsatt et kjønnsdelt arbeidsmarked i Norge. Det fører
3840 til kjønnsforskjeller i lønn, arbeidshelse og muligheten til å balansere jobb og familie.
3841 Arbeiderpartiets mål er å skape et mindre kjønnsdelt arbeidsmarked og et likestilt arbeidsliv.

3842
3843 Vi oppnår aldri reell likestilling dersom vi ikke tar tak i de særskilte utfordringene som kjønnene
3844 opplever. For Arbeiderpartiet handler det om at alle skal få de samme mulighetene i livet
3845 uavhengig av kjønn. Arbeiderpartiets likestillingspolitikk skal bygge videre på kvinnekampens
3846 avgjørende samfunnsbidrag, og samtidig adressere gutter og menns likestillingsutfordringer på
3847 relevante politikkområder.

3848 3849 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3850 • redusere kjønnsforskjellene i arbeidslivet, jobbe for lik lønn for likt arbeid og øke andelen
- 3851 som jobber heltid
- 3852 • bekjempe det kjønnsdelte arbeidslivet gjennom satstinger på kompetansesentre,
- 3853 målrettede tiltak som «Menn i helse» og kampanjer i ungdomsskolen
- 3854 • sørge for økt mangfold i arbeidslivet samt bedre representasjonen mellom kjønnene i de
- 3855 bransjer der dette går for sakte
- 3856 • videreutvikle likestillingssentrene
- 3857 • gjennomføre en nasjonal satsing for at flere unge skal velge å gjennomføre
- 3858 kjønnsutradisjonelle utdanningsprogram på yrkesfag, og at flere menn skal velge å
- 3859 gjennomføre helse-, omsorgs-, sosial- og pedagogiske fag i høyere utdanning
- 3860 • sikre at skoleløpet passer for alle ved å satse på en mer praktisk og variert skolehverdag,
- 3861 styrke de alternative opplæringsarenaene og sikre kvalifiserte elever læreplass
- 3862 • videreutvikle verktøyene i statens eierskapspolitikk for å fremme likestilling
- 3863 • sette ned et utvalg som skal se på kjønnsforskjeller i helsetjenestene
- 3864 • styrke arbeidet mot seksuell trakassering i samfunnet, blant annet ved å sikre at de nye
- 3865 reglene mot seksuell trakassering i arbeidsmiljøloven følges opp, styrke de aktørene som
- 3866 arbeider mot seksuell trakassering, og jobbe holdningsskapende i barnehage og skole

3867 Likestilling på alle samfunnsområder

3868 Likestilling kommer ikke av seg selv. For å få et likestilt samfunn kreves det at vi jobber
3869 systematisk med likestilling på alle samfunnsområder. Universell utforming er helt nødvendig for
3870 å gi alle mulighet til å kunne delta likeverdig i samfunnet. Arbeiderpartiet har som mål at Norge
3871 skal være universelt utformet innen 2035.

3872
3873 Arbeiderpartiet vil jobbe for at mennesker med funksjonsnedsettelser skal oppnå sine fulle
3874 rettigheter til deltakelse på alle samfunnets arenaer på lik linje med alle andre, ved å sikre at FN-
3875 konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) realiseres i alle
3876 deler av samfunnet. Vi vil bygge ned samfunnsbarrierer som står i veien for denne realiseringen,
3877 og bidra til større synliggjøring, likestilling og livskvalitet for denne gruppen.

3878
3879 Brukerstyrt personlig assistanse (BPA) er et viktig verktøy for å sikre alle mennesker deltakelse og
3880 likestilling i samfunnet. Vi vil sørge for at ordningen gir et best mulig universelt tilbud til de som
3881 trenger det, og forankre BPA i et eget lovverk. For å sikre god kvalitet på tjenesten og styrke
3882 arbeidstakernes rettigheter vil vi etablere en godkjenningsordning for BPA-leverandører.
3883

3884 Den skeive delen av befolkningen kommer dårligere ut enn befolkningen ellers på
3885 levekårsundersøkelser. Mange har opplevd avvisning av mennesker i nær relasjon, skam,
3886 mangel på god helseoppfølging, hets, hat og minoritetsstress.
3887

3888 Arbeiderpartiet vil kjempe for alle menneskers ukrenkelige rett til egen kjønns- og
3889 legningsidentitet. Vi skal sikre at lovgivning og helse- og utdanningsløp er tilpasset for at skeive
3890 kan leve gode og meningsfulle liv.
3891

3892 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3893 • jobbe for universell utforming og tilgjengelighet slik at alle kan delta i samfunnet
- 3894 • øke kunnskapen om funksjonshemmedes rettigheter blant ansatte i staten og
- 3895 kommunene
- 3896 • styrke Likestillings- og diskrimineringsombudet og Diskrimineringsnemnda
- 3897 • prioritere tiltak som bekjemper netthets
- 3898 • følge opp handlingsplanen for LHBT+-personers levekår
- 3899 • styrke opplæringen i seksualitet og grensesetting, kjønns- og seksualitetsmangfold og
- 3900 reproduktiv helse
- 3901 • innlemme FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne
- 3902 (CRPD) i den norske menneskerettighetsloven

3903 **Antirasisme: vår felles oppgave**

3904 Arbeiderpartiet er et parti som kjemper for å få slutt på både hverdagsrasisme, ideologisk
3905 fundert rasisme og den strukturelle rasismen. Vi mener det er en felles oppgave for alle å
3906 bekjempe rasisme og hatefulle ideer og holdninger. Vi må erkjenne det farlige hatets potensielle
3907 konsekvenser og forhindre at mennesker i vårt samfunn blir radikalisert og en trussel mot andre.
3908 Arbeiderpartiet ser med særlig stor bekymring på utbredelsen av hatefulle konspirasjonsteorier
3909 og rasistiske ideer rettet mot muslimer og jøder, og vil prioritere bekjempelse av muslimhat og
3910 antisemittisme.

3911 Arbeiderpartiets antirasistiske politikk skal fjerne hindrene som gjør at enkelte grupper holdes
3912 utenfor, og gi like muligheter for alle. Vårt viktigste forsvarsverk mot terror og politisk vold er et
3913 sterkt fellesskap, en sterk velferdsstat og et inkluderende samfunn – fundamentet for et
3914 samfunn med små forskjeller og like muligheter. Kampen mot rasismen må kjempes i
3915 hverdagslivet: på arbeidsplassene, i skolegården, i kultur- og idrettslivet og på internett.

3916 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3917 • at det gis mer kunnskap og informasjon om hatefulle ytringer og rasismens konsekvenser
- 3918 gjennom skoleløpet
- 3919 • utarbeide en nasjonal handlingsplan mot hatkriminalitet i samarbeid med berørte
- 3920 grupper
- 3921 • sette ned et utvalg som skal utrede oppsøkende og forebyggende arbeid på nett

- 3922 • arbeide for å motvirke spredning av konspirasjonsteorier
- 3923 • styrke studietilbud og kompetanse om ekstremisme og radikaliserings
- 3924 • jobbe for at flest mulig elever får opplæring om demokrati, ekstremisme, radikaliserings
- 3925 og hat, og får tilbud om å besøke relevante institusjoner som jobber med dette
- 3926 • styrke forskningen og kompetansebyggingen på rasisme og ekstremisme, og sikre
- 3927 kompetanse om rasisme, diskriminering og hatytringer i alle politidistrikt

3928 **Urfolk og nasjonale minoriteter: rettigheter, kultur og språk**

3929 Norge skal være et foregangsland når det gjelder å beskytte urfolks og nasjonale minoriteters
 3930 rettigheter. Arbeiderpartiet vil arbeide aktivt for at samer og nasjonale minoriteter får
 3931 videreutvikle sin identitet, kulturhistorie og sitt språk.

3932
 3933 Samiske språk og de nasjonale minoritetsspråkene kvensk, romanes og romani utgjør en viktig
 3934 del av rammen for kulturuttrykk i det norske samfunnet. Alle disse språkene er i dag under
 3935 press. Arbeiderpartiet vil at alle skal ha en reell mulighet til å lære sitt morsmål, bruke det i
 3936 hverdagen og kunne overlevere det til neste generasjon.

3937
 3938 Fornorskingspolitikken som tidligere har blitt ført overfor samer og nasjonale minoriteter, har ført
 3939 til alvorlige tap av språk og kultur. Mange opplever fortsatt å bli utsatt for diskriminering,
 3940 fordommer og hets. Sannhets- og forsoningskommisjonen har gjort et viktig arbeid for å granske
 3941 fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og skogfinner. Arbeiderpartiet skal ta en aktiv
 3942 og ledende rolle i kampen mot all form for rasisme og diskriminering i det norske samfunnet.

3943 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3944 • ivareta våre forpliktelser overfor urfolk og nasjonale minoriteter, og arbeide for at de får
- 3945 videreutvikle sin identitet, kulturhistorie og sitt språk i Norge
- 3946 • bekjempe hets og diskriminering av samer og nasjonale minoriteter
- 3947 • heve kompetansen i offentlig forvaltning om særskilte utfordringer knyttet til helse og
- 3948 levekår blant samer og nasjonale minoriteter
- 3949 • sikre gode rammevilkår for minoritetsspråkene og samiske språk og kultur
- 3950 • forbedre refusjonsordningene og insentivordningene til kommunene for å styrke samisk
- 3951 språkopplæring og øke antallet språkbærere
- 3952 • opprette et nasjonalt reindriftsenter for å gi reinbeitedistriktene nødvendig rådgivnings-
- 3953 og kompetansestøtte
- 3954 • etablere en ny veiledningstjeneste som bistår rettighetshavere, utbyggere og
- 3955 myndigheter i store arealdisponeringssaker hvor samiske interesser er berørt i henhold til
- 3956 sameloven. Veiledningen skal bidra til meningsfulle konsultasjonsprosesser, forebygge
- 3957 konflikter og ivareta urfolks rettigheter, med statlig støtte og uavhengig av kommersielle
- 3958 interesser.
- 3959 • sikre gode og stabile rammevilkår for de tradisjonelle samiske næringene, samtidig som
- 3960 det legges til rette for utvikling innen annen næringsvirksomhet som bidrar til å
- 3961 opprettholde bosetting og levende lokalsamfunn
- 3962 • sikre at Sametinget tilføres tilstrekkelige ressurser for å ivareta rollen som et sterkt
- 3963 folkevalgt organ
- 3964 • arbeide for å løfte samisk kultur, film, musikk og håndverkstradisjon
- 3965 • støtte samisk LHBT+-arbeid

- 3966 • tilby joik i pleie- og omsorgstjenester som vil bidra til å forbedre livskvaliteten for eldre
3967 samer, spesielt demente

3968 Nordområdene: Norge er tryggere med livskraftige lokalsamfunn i 3969 nord

3970 Ingen steder henger innenriks- og utenrikspolitikken tettere sammen enn i nordområdene.
3971 Konsekvensene av en ny sikkerhetspolitisk hverdag i Europa griper direkte inn i nordnorsk
3972 nærings- og samfunnsliv. Skal vi ha aktivitet, utnytte ressursene og ha troverdighet overfor våre
3973 naboer, må det bo folk i nord.

3974
3975 Arbeiderpartiet vil sørge for at det kan leves gode liv i et attraktivt Nord-Norge med trygge
3976 velferdstjenester og spennende arbeidsplasser. Tiltak og virkemidler for nordområdepolitikken
3977 må tilpasses den nye sikkerhets- og geopolitiske situasjonen. Vårt fremste mål for
3978 nordområdene skal være at folk skal leve gode liv i en region som fortsatt er preget av fred og
3979 stabilitet. Utviklingen med fraflytting må snus, og det må skapes fremtidsrettede arbeidsplasser.
3980 Barn må sikres en god oppvekst i nord, og unge skal oppleve det som attraktivt å etablere seg i
3981 nord. På den måten styrker vi Norge gjennom å skape livskraftige lokalsamfunn i nord.

3982 Sikkerhet og fred i nord

3983 Norges posisjon og rolle i nord er unik. Det er i nord at Norge møter verden, og det er der våre
3984 initiativer har størst betydning for den generelle utviklingen i området og for norske interesser.
3985 Aktiv tilstedeværelse i nord sikrer suverenitet og norske interesser.

3986
3987 At hele Norden nå blir samlet i NATO, gir nye muligheter, ikke bare for forsvarssektoren, men
3988 også innen næringsliv, infrastruktur, forskning og utdanning. Flere land, deriblant stormakter
3989 som USA, Russland, Kina og EU, har fornyet interesse for nord. Et sterkt forsvar gjør det enklere å
3990 fortsette vår forutsigbare linje overfor våre naboer. Dette forutsetter et sterkt og moderne forsvar
3991 med tyngdepunkt i nord.

3992
3993 Sivilsamfunnet må forsterkes og infrastrukturen rustes opp til å være vertskap for den militære
3994 aktiviteten som vil komme i nord som følge av Forsvarsløftet. Industriutvikling, bolyst-tiltak,
3995 reiseliv og samferdsel må i større grad ses i et øst-vest-perspektiv.

3996 Energi

3997 Nordområdene må sikres tilstrekkelige mengder ren, rimelig og fornybar energi til å ta Nord-
3998 Norge gjennom det grønne skiftet. I dag er det for mange flaskehalser i det nordnorske
3999 strømmettet, og det produseres for lite strøm til at nye næringer og industri skal utvikles i nord.
4000 Regjeringens Kraft- og industriløft for Finnmark markerer starten på Arbeiderpartiets ambisjon
4001 om å gjøre nordområdene til en bærekraftig region og et sentrum for grønn omstilling.

4002
4003 Havvind er den største nasjonale energi- og industrisatsingen i nyere tid, og Nord-Norge skal
4004 være med. Modne områder og prosjekter som Nordvest A utenfor Helgeland og Goliat Vind kan
4005 raskt realiseres, og Arbeiderpartiet har som mål at områder i nord skal lyses ut senest i 2027.

4006 Kunnskap om nord, i nord og fra nord

4007 De unike natur- og samfunnsforholdene i Arktis skaper muligheter i utvikling av kunnskap og
4008 kompetanse som Norge og det internasjonale samfunnet trenger. Arbeiderpartiet vil bidra til at

4009 forskningen og næringslivet i nord enda mer effektivt kan utnytte den arktiske plasseringen og
4010 den arktiske kompetansen til å løse nasjonale og globale samfunnsutfordringer.

4011 Gode lokalsamfunn som vokser

4012 Skal vi utnytte mulighetene i nord, må det bo folk i nord. Befolkningen må ha tillit til offentlige
4013 myndigheter og oppfatte dem som en medspiller. Ved at vi skaper nye jobber og systematisk
4014 satser på kunnskap, skal nord være et attraktivt sted å bo og jobbe. Arbeiderpartiet vil
4015 videreutvikle tiltakssonen og sikre at også Nord-Norge har tilgang på kvalifisert arbeidskraft.

4016 Samferdsel: å reise i nord

4017 Arbeiderpartiet vil knytte Arktis bedre sammen og sikre infrastrukturen mot klimaendringer, ras
4018 og skred. Bo- og arbeidsmarkedsregioner i nord må komme nærmere hverandre, og forbindelser
4019 mellom nord og resten av verden må bedres. Arbeiderpartiet har som mål å utvikle jernbanen i
4020 nord og bygge Nord-Norgebanen. Hvor man skal starte byggingen og hvilket konsept man skal
4021 velge, må vurderes i lys av den nye geopolitiske situasjonen og bygge opp under arbeidet med å
4022 samle Norden i NATO.

4023
4024 Ferger, FOT-rutene og Kystruta utgjør viktige transporttilbud for folk og gods i nord. I årene som
4025 kommer, skal luft- og sjøfart gjennom det grønne skiftet, og Arbeiderpartiet vil bruke kommende
4026 anbudsrunder til å kutte utslipp og fortsette å forbedre tilbudet med hensyn til både pris, kvalitet
4027 og frekvens for å knytte nord tettere sammen.

4028 Helse og velferdstjenester

4029 Trygge og gode velferds- og helsetjenester er en forutsetning for å lykkes med å skape gode
4030 lokalsamfunn som det føles trygt å leve i. Pasienter og pårørende i nord har ofte lang reisevei til
4031 sykehus og spesialiserte helsetjenester. Derfor stilles det krav til at helsetjenesten i nord er
4032 fremst på å ta i bruk ny teknologi og nye løsninger, slik at enda mer av behandling og utredning
4033 kan skje utenfor sykehus og nært der pasienten bor. Arbeiderpartiet vil gjennomgå ordningene til
4034 Pasientreiser for å sikre at ikke pasienter og pårørende får unødvendig lang, belastende og
4035 kostbar reisevei.

4036 Å skape i nord

4037 Nordområdene er rike på ressurser. Det er et mål for Arbeiderpartiet at ressursene skal benyttes
4038 til verdiskaping og arbeidsplasser i nord, i pakt med hva naturen tåler. Gjennom en aktiv
4039 næringspolitikk kan reiselivet også bidra til å bygge opp under viktige bo- og blilyst-tiltak, og det
4040 ligger store muligheter i grensekryssende samarbeid om reiseliv i nord. Samtidig nærmer vi oss
4041 en grense for hva natur, infrastruktur og lokalsamfunn greier å håndtere. Vi skal balansere
4042 næringsutvikling med naturens bærekraft.

4043
4044 Havbruksnæringen er flere steder den viktigste driveren for utvikling av kystsamfunn, og
4045 potensialet, særlig i havbruk til havs, er enormt. Samfunnskontrakten mellom fiskere,
4046 oppdrettere og folk langs kysten innebærer at det skal legges til rette for at fisken gir
4047 arbeidsplasser, aktivitet og trygger bosettingen i kystsamfunnene.

4048 Arbeiderpartiet vil:

- 4049 • gjennomføre «Kraft- og industriløft for Finnmark» og sikre hele Nord-Norge nok ren,
4050 rimelig og fornybar kraft

- 4051 • forsterke kraftnettet og gjennomgå ordningen med anleggsbidrag slik at manglende
- 4052 tilgang på nett ikke hemmer det grønne skiftet
- 4053 • knytte Arktis tettere sammen ved å forstørre bo- og arbeidsmarkedsregioner og utvikle
- 4054 grensekryssende transportårer i samarbeid med våre naboland
- 4055 • sikre at nye, grønne næringer og grønn industri utvikles i nord, og skaper
- 4056 kompetansemiljø, verdier og arbeidsplasser i nord
- 4057 • sikre at forsvarsinvesteringer og samfunnsutvikling henger sammen og bygger opp under
- 4058 målet om attraktive og levekraftige lokalsamfunn i nord
- 4059 • etablere befalsutdanning og utdanning innen andre militære fag i Nord-Norge
- 4060 • arbeide for at det etableres flere industriklynger i nord knyttet til forsvarsindustri, maritim
- 4061 industri, romindustri og mineralnæring
- 4062 • lyse ut områder for havvind i nord senest i 2027, sikre Nord-Norge arbeidsplasser i
- 4063 forvaltningen og deltagelse i de industrielle muligheter som følger
- 4064 • bygge og forsterke nordnorske kunnskaps- og kompetansemiljøer
- 4065 • utrede en ordning med beboerbevis (beboerrabatt) på FOT-rutenettet.
- 4066 • utvide avskrivningsregler for studielån i tiltakssonen til også å gjelde barnehagelærere
- 4067 • legge til rette for grønn luftfart på kortbanenettet i Nord-Norge
- 4068 • at Norge skal bruke sin rolle i Arktisk råd til å fremme viktige spørsmål innenfor miljø,
- 4069 urfolk, utdanning, forskning og andre strategiske spørsmål
- 4070 • at det sikres fredelig samarbeid om fiskeforvaltning i nordområdene
- 4071 • forplikte landene rundt Arktis til avtaler om bekjemping av, og tilpasning til,
- 4072 klimaendringer i nord
- 4073 • styrke grunnlaget for meieriene og slakteriene i det nordnorske landbruket i
- 4074 beredskapsøyemed
- 4075 • videreutvikle og forsterke nordnorske kunnskap- og kompetansemiljøer, herunder
- 4076 etablering av arktisk kunnskapssenter for klimaendringer som en videreutvikling av
- 4077 Climate-Ecological Observatory for Arctic Tundra (COAT)

4078 Trygg og klimavennlig transport i hele landet

4079 Arbeiderpartiets samferdselspolitikk skal bidra til en enklere og tryggere reisehverdag for folk, og

4080 økt konkurranseevne for næringslivet. Samtidig skal vår samferdselspolitikk bidra til å oppfylle

4081 Norges klima- og miljømål og til at byene når nullvekstmålet for persontransport med bil.

4082 Vi må derfor planlegge arbeidsplasser og boligutbygging bedre for å sikre en kortere og raskere

4083 reisevei i hverdagen.

4084

4085 Veier, jernbane, havner og flyplasser binder Norge sammen og er helt avgjørende for bosetting og

4086 arbeidsplasser. Samfunnet har et stort ansvar for at denne infrastrukturen fungerer godt, og

4087 Arbeiderpartiet skal sørge for det. Vi må bedre utnytte de mulighetene ny teknologi gir.

4088

4089 Arbeiderpartiets samferdselspolitikk følger dette prinsippet: Vi skal ta vare på det vi har, utbedre

4090 der vi kan og bygge nytt der vi må. Arbeiderpartiet ønsker et løft for vedlikeholdet av

4091 transportinfrastrukturen i hele landet, og en sterk satsing på utbedring av det vi har, med

4092 punktvis investeringer på eksisterende vei- og jernbaneinfrastruktur. Slik skal vi oppnå bedre

4093 utnyttelse, bedre punktlighet på jernbanen, økt sikkerhet og større motstandsdyktighet mot

4094 klimaendringer. Fylkeskommunene skal også settes bedre i stand til å prioritere innsats for å

4095 oppruste fylkesveinetten.

4096

4097 En ny sikkerhetssituasjon i Europa krever at vi må tenke mer på beredskap, militær mobilitet og
4098 forsyningssikkerhet. Vi må dessuten ha med behovene til våre allierte og deres stridskrefter når
4099 samferdselsprosjekter skal utformes. De militære behovene for transportinfrastruktur bør ta
4100 utgangspunkt i den samlede, rangerte prioriteringen som Forsvaret skal lage. Store
4101 byggeprosjekter må vurderes opp mot det store behovet for arbeidskraft vi har på andre
4102 samfunnsområder, for eksempel i helse- og omsorgssektoren eller i Forsvaret. De store
4103 naturinngrepene må begrenses, og vi må ta bedre vare på den matjorden vi har.

4104
4105 Arbeiderpartiet vil legge til rette for digitale løsninger i transportsektoren, og utnytte mulighetene
4106 i bruk av kunstig intelligens. Økt fremkommelighet, økt transportsikkerhet og et mer klima- og
4107 miljøvennlig transportsystem med bedre kapasitetsutnyttelse er mulig med ny teknologi.
4108 Samtidig vil Arbeiderpartiet beskytte innbyggerne mot digital overvåkning og påvirkning og stille
4109 strengere krav til private selskaper som deler data.

4110
4111 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4112 • redusere klimagassutslippene fra transportsektoren
- 4113 • lokalisere arbeidsplasser og boliger slik at transportbehovet reduseres og
- 4114 knutepunktene styrkes
- 4115 • intensivere arbeidet for å nå visjonen om null drepte og hardt skadde i trafikken
- 4116 • bekjempe sosial dumping i transportsektoren
- 4117 • sørge for at samferdselsinvesteringer styrker norske bedrifter med norske lønns- og
- 4118 arbeidsvilkår
- 4119 • prioritere i større grad å ta vare på det vi har fremfor nye, store samferdselsprosjekter
- 4120 • benytte ny teknologi til å forbedre kapasitetsutnyttelse i transportsystemet
- 4121 • stille krav om innfasing av nullutslipp i kjøretøy, anleggsmaskiner, fartøy og fly på
- 4122 offentlige kontrakter der teknologien er moden

4123 Trygge veier

4124 Mesteparten av trafikken går på veien. Det norske veinettet er ikke ferdig utbygget og deler av
4125 veinettet har for lav standard. Arbeiderpartiet ønsker et godt, effektivt og trygt veinett som binder
4126 landet sammen, og vil derfor ha et fortsatt høyt investeringsnivå på veisektoren.

4127
4128 Vi lever i en tid som stiller nye krav til oss. Pris- og kostnadsutviklingen gjør at vi nå må prioritere
4129 hardere og kreve bedre planlegging og gjennomføring av samferdselsprosjekter. I fremtiden vil
4130 villere vær føre til at vi må bruke større ressurser på å sikre infrastrukturen vår mot skred og flom.
4131 Derfor blir vår prioritet å sikre et trygt og effektivt veinett og sikre gode alternative ruter ved
4132 uforutsette hendelser.

4133
4134 Kontinuerlig arbeid med drift og vedlikehold av veiinfrastruktur er sentralt for trafikksikkerheten.
4135 Behovene hos sårbare trafikanter som fotgjengere, syklistene og motorsyklistene bør fortsatt
4136 tillegges særlig vekt ved utforming, bygging, drift og vedlikehold. Innenfor drift er det spesielt
4137 vinterdriften, med brøyting og strøing, som er de viktigste oppgavene ut fra hensynet til både
4138 trafikksikkerhet og fremkommelighet.

4139
4140 Vi har svært mange bruer som er 50 år eller eldre. Både på grunn av alder, men også behovet for
4141 styrket beredskap og bedre fremkommelighet for næringstransporten, er det nødvendig å
4142 oppgradere kapasiteten og bæreevnen for mange av disse bruene. Arbeiderpartiet ønsker derfor
4143 et eget fylkeskommunalt bruprogram som kan bidra til finansiering, standardisering, økt kvalitet

4144 og at kostnadene reduseres. Det blir også viktig å identifisere hvilke bruere som blir viktige i
4145 fremtiden med tanke på beredskap og Forsvarets behov.

4146

4147 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4148 • ha en betydelig økning av ras- og skredsikringsmidler til riks- og fylkesvegnettet
- 4149 • øke bevilgningene til ras- og skredsikring
- 4150 • redusere vedlikeholdsetterslepet
- 4151 • legge til rette for bedre pendlerparkering som kan sikre mer fleksibilitet for reisens første
4152 og siste kilometer
- 4153 • stille miljøkrav i offentlige anskaffelser i veisektoren
- 4154 • bidra til en robust ladeinfrastruktur for elbiler
- 4155 • støtte etablering av nye ladestasjoner for tyngre kjøretøy
- 4156 • styrke muligheten til å ta beslag i kjøretøy som blir brukt til uettig kjøring og kriminalitet
- 4157 • skjerpe reaksjonene mot bilister som bruker mobiltelefon under kjøring
- 4158 • sørge for effektiv og rettferdig bompengeneinnkreving også for utenlandske personbiler, for
4159 å hindre forskjellsbehandling

4160 En kollektivtrafikk som binder sammen by og land

4161 Arbeiderpartiet støtter nullvekstmålet som sier at veksten i persontransporten i byområdene
4162 skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange. For å nå dette målet ønsker vi et punktlig og
4163 rimelig kollektivtilbud som sikrer grønn mobilitet og får hverdagen til å gå opp for den reisende. Vi
4164 vil derfor videreføre byvekstavtaler samt utvide og videreutvikle tilskuddsordningene for mindre
4165 byområder. Gjennom byvekstavtalene legger vi til rette for samarbeid mellom sentrale, regionale
4166 og lokale myndigheter, og styrker den lokale handlefriheten til å kutte utslipp og legge til rette for
4167 grønn mobilitet.

4168

4169 Et godt kollektivtilbud i hele landet er viktig, og vi vil derfor utvikle nye fleksible kollektivordninger
4170 som for eksempel bestillingsruter.

4171

4172 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4173 • stå fast ved målet om en statlig finansieringsandel på 70 prosent av
4174 investeringskostnadene i store kollektivprosjekter i de fire største byområdene
- 4175 • Videreutvikle ordningen med byvekstavtaler og tilskuddsordningen for mindre byområder
- 4176 • utvikle nye fleksible kollektivordninger i distriktet
- 4177 • legge til rette for forskning innenfor samferdselssektoren (for eksempel smarte byer,
4178 trafiksikkerhet, autonome kjøretøyer, nye kollektivløsninger m.m.) og bedre samarbeid
4179 mellom transportetatene og relevante forskningsinstitusjoner
- 4180 • gradvis innføre et nasjonalt ungdomskort som gir lavere priser for unge, lærlinger og
4181 studenter i hele landet

4182 En punktlig og klimavennlig jernbane

4183 Arbeiderpartiet vil føre en offensiv jernbanepolitikk for fremtiden, og vil ha en sterk statlig styring
4184 av jernbanesektoren. For å hindre fragmentering av ansvaret og en mer komplisert reisehverdag
4185 for den enkelte, vil vi si nei til privatisering av persontrafikk, drift og vedlikehold på jernbanen.

4186

4187 Prisveksten ved bygging av vei og jernbane har vært sterk de siste årene. Arbeiderpartiet mener
4188 at utbygging av infrastruktur må gjennomføres på en måte som gir mest mulig igjen for pengene.

4189 Gjennom å prioritere en større andel på drift og vedlikehold, samt bygge flere kryssningsspor og
4190 dobbeltsporparseller, vil vi forbedre punktligheten og gi flere reisende et bedre togtilbud.

4191

4192 **Arbeiderpartiet vil**

- 4193 • ha en sterk statlig styring av jernbanesektoren
- 4194 • legge til rette for at jernbanen skal ta en større andel av persontrafikk og godstrafikk
- 4195 • sikre at jernbanen leverer på de transportpolitiske målene, hvor de nye overordnede
- 4196 rammebetingelsene ligger fast
- 4197 • si nei til privatisering av persontrafikk, drift og vedlikehold på jernbanen
- 4198 • bruke større andel på drift og vedlikehold på jernbanen og forbedre punktligheten, og
- 4199 gjennom det styrke tilliten til jernbanen
- 4200 • Bygge flere kryssningsspor og dobbeltsporparseller, og utbedre flaskehalser for å få bedre
- 4201 hyppighet og regularitet på togtilbudet
- 4202 • fortsette arbeidet med hel- eller delelektrifisering, eller bruk av annen teknologi, for å
- 4203 redusere utslipp fra gjenværende dieselstrekninger på jernbanen
- 4204 • følge opp fjerntogstrategien og sikre beslutningsgrunnlag ved rullering av NTP

4205 **Livskraftige kystsamfunn**

4206 Arbeiderpartiet mener det er et offentlig ansvar å sikre nødvendige havner og annen maritim
4207 infrastruktur, og at dette er en betingelse for livskraftige kystsamfunn og samfunnssikkerhet.
4208 Fiskeri og havbruk er blant Norges viktigste næringer, og i stadig vekst. Fremover vil også
4209 utvikling av havvind være avhengig av tilstrekkelig havneinfrastruktur. Vi vil styrke satsingen på
4210 havn og farleder for å sikre maritime næringer og godstransport til sjøs. Vi vil også legge til rette
4211 for en grønn omstilling av skip, ferger og båter langs kysten vår.

4212

4213 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4214 • styrke satsingen på tiltak innen kyst, havn og farleder for å skape vekstvilkår for maritime
- 4215 næringer som fiskeri og havbruk, samt godstransport til sjøs
- 4216 • legge frem en grønn omstillingspakke for klimavennlig omstilling av skip
- 4217 • kompensere fylkeskommunene for merkostnader ved å velge lav- og
- 4218 nullutslippsteknologi ved anskaffelser av ferger og hurtigbåter. Norske hurtigbåter skal
- 4219 drives av nullutslippsløsninger.
- 4220 • redusere lokal forurensing gjennom å legge til rette for landstrøm ved de mest trafikkerte
- 4221 havnene, og på sikt innføre forbud mot tungolje som drivstoff
- 4222 • sikre rimelige ferjepriser fremover
- 4223 • sikre et godt fergetilbud på fylkesveinettet gjennom å styrke den fylkeskommunale
- 4224 økonomien

4225 **Luftfart**

4226 Arbeiderpartiet ønsker en luftfart med lave priser og et godt, desentralisert nett med
4227 kortbaneflyplasser i hele landet. Vi ønsker å legge til rette for en omstilling av luftfarten til null-
4228 og lavutslippsløsninger. Luftfarten er viktig for å gjøre det attraktivt å bo og arbeide i hele landet,
4229 og er også en betydelig næring som bidrar til verdiskaping i Norge.

4230

4231 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4232 • videreføre og styrke Avinor-modellen for å drifte og videreutvikle flyplasser i hele landet
- 4233 • fortsatt sikre rimelige priser og flere avganger på kortbanenettet

- 4234 • opprettholde et godt, desentralisert nett med kortbaneflyplasser, og sørge for at disse
- 4235 brukes i arbeidet med elektrifisering av luftfarten
- 4236 • bekjempe sosial dumping i luftfarten og legge til rette for seriøse aktører i bransjen
- 4237 • sørge for at drifts- og beredskapstjenester ved flyplassene utføres av Avinors ansatte og
- 4238 ikke konkurranseutsettes
- 4239 • legge til rette for en fremskyndet innfasing av null- og lavutslippsluftfartøy
- 4240 • ta initiativ til å erstatte dagens flypassasjeravgift med en avgift som har reell klimaeffekt,
- 4241 og som ikke rammer distriktene på en utilsiktet måte
- 4242 • sørge for at norske luftfartsavgifter vris over til avgifter på utslipp og i mindre grad fiskale
- 4243 avgifter
- 4244 • stake ut en forutsigbar utvikling for droneteknologi og ny luftmobilitet som gir trygghet til
- 4245 næringen og sikrer den enkeltes personvern og trygghet

4246 **Seriøsitet i transportnæringen**

4247 Transportbransjen er arbeidsplass for tusenvis av ansatte over hele landet. Ansatte i næringen
 4248 skal ha trygge arbeidsplasser og anstendige lønns- og arbeidsvilkår i tråd med norske standarder
 4249 og verdier i arbeidslivet. De som jobber med transport, har en selvsagt rett til å kunne leve av
 4250 jobben sin.

4251 For Arbeiderpartiet er det helt avgjørende å stanse en utvikling i retning mot mer useriøsitet, mer
 4252 innleie, mer midlertidighet og svakere tilknytning til det ordinære arbeidsmarkedet. For å
 4253 motvirke denne utviklingen ønsker Arbeiderpartiet bedre håndheving av dagens regelverk,
 4254 bekjempelse av sosial dumping, mer fagorganisering i transportbedriftene og mer tilsyn fra
 4255 kontrolletatene.

4257 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4259 • øke kontrollen av tungtransport inn til Norge og langs veinettet, med spesielt fokus på
- 4260 kjøretøyets sikkerhet og egnethet for vinterkjøring
- 4261 • sørge for et godt drosjetilbud i hele landet og stille tydelige kvalitetskrav til
- 4262 helseforetakenes anbudssystem for pasienttransport
- 4263 • innføre strengere nasjonale krav til kollisjonssikkerhet i buss, og ta initiativ til å påvirke
- 4264 det internasjonale regelverkarbeidet for å hindre at sjåfører blir drept eller hardt skadet i
- 4265 møteulykker
- 4266 • fullføre planen om utbygging av døgnhvileplasser for yrkessjåfører, som sikrer akseptable
- 4267 toalettforhold, og se de resterende utbyggingene i sammenheng med behovet for
- 4268 ladestasjoner for tungbil
- 4269 • innføre kjøre- og hviletidsbestemmelser for nyttekjøretøy ned til 2,5 tonn
- 4270 • jobbe for at Luftfartstilsynet ivaretar et høyt sikkerhetsnivå i luftfarten, og at
- 4271 Luftfartstilsynet og Arbeidstilsynet gjennomfører tilsyn med alle selskaper som opererer i
- 4272 Norge

4273

4274

Del 6 En tryggere og mer rettferdig verden

4275

Arbeiderpartiets utenriks- og sikkerhetspolitikk skal styrke og ivareta Norges trygghet og frihet.

4276

Vi skal fremme norske interesser og verdier. Som sosialdemokrater har vi frihet, solidaritet og

4277

samarbeid som styrende prinsipper for vårt internasjonale engasjement. Vi vil bekjempe ulikhet,

4278

undertrykkelse og fattigdom. Vi vil styrke demokratiet, menneskerettighetene, likestilling og

4279

bærekraftig utvikling – for en tryggere og mer rettferdig verden.

4280

4281

Vi lever i en brytningstid. Russlands brutale angrepskrig mot Ukraina har skapt en dyp

4282

sikkerhetspolitisk krise i Europa. Midtøsten preges av terror, krig og lidelse. Okkupasjonen av

4283

Palestina vedvarer og krigen og blokaden av Gaza har ført til enorme lidelser og nød.

4284

Borgerkrigen i Sudan har forverret en allerede alvorlig humanitær krise for millioner av

4285

mennesker. Verden har blitt farligere, mer uforutsigbar og mer kompleks. Stormaktrivaliseringen

4286

tiltar. Folkeretten brytes og utfordres. 120 millioner mennesker i verden er på flukt.

4287

Handlingsrommet for å finne fredelige løsninger på konflikter og uenigheter blir mindre.

4288

Ny teknologi, stormaktrivalisering og polarisering definerer nå rammene for internasjonalt

4289

samarbeid. FN-systemet er under betydelig press. Maktforhold er i endring. Det globale sør

4290

styrker seg. En rekke grensekryssende utfordringer – klimaendringer, flyktningstrømmer,

4291

terrorisme, atomtrusler og pandemier – håndteres best gjennom fungerende internasjonalt

4292

samarbeid, ikke av hvert land eller region for seg.

4293

Styrket sikkerhetspolitisk fellesskap

4294

Sikkerhetspolitikken er i kjernen av vår utenrikspolitikk og skal ivareta Norges frihet og trygghet,

4295

våre interesser og verdier. Vår sikkerhet og vår velstand er tuftet på folkeretten. For Norge er det

4296

avgjørende at folkeretten respekteres, at ikke den sterkeste rett får råde. Med et samlet Norden

4297

i NATO må vi samarbeide tett og nært med våre naboer – både militært og sivilt.

4298

4299

Norges sikkerhet ivaretas best i samarbeid med andre land. NATO er hjørnesteinen for norsk

4300

sikkerhet. Russlands ulovlige angrepskrig i Ukraina har understreket betydningen av å være del

4301

av en sterk forsvarsallianse. Samtidig er norsk sikkerhetspolitikk også tjent med å ha flere bein å

4302

stå på. Vi vil særlig forsterke samarbeidet med våre allierte i Nord-Europa.

4303

4304

Autoritære stater har i noen tilfeller fått betydelig kontroll over kritisk infrastruktur og globale

4305

verdikjeder. Avhengighetsforhold kan gjøre Norge og andre demokratiske stater sårbare for

4306

press og uønsket innflytelse. Sammen med våre allierte og partnere som EU, må vi håndtere og

4307

motvirke denne utviklingen.

4308

4309

I viktige globale spørsmål må vi også samarbeide med stater som ikke deler vårt demokratiske

4310

styresett. Samtidig må vi sette klare krav og grenser for at liberale prinsipper og

4311

menneskerettigheter opprettholdes.

4312

4313

Arbeiderpartiet vil:

4314

- føre en aktiv, forutsigbar og tydelig sikkerhetspolitikk som ivaretar Norges sikkerhet og vårt handlingsrom i en krevende tid

4315

4316

- følge opp Nansen-programmet for Ukraina og støtte Ukrainas forsvars- og frihetskamp så lenge det er behov for det

4317

4318

- arbeide for et sterkere NATO og et tett nordisk samarbeid innad i forsvarsalliansen

- 4319 • fortsette å styrke Norges sikkerhetspolitiske samarbeid med EU
- 4320 • videreutvikle bærekraftige, globale forsyningslinjer, føre god kontroll med eierskap av
- 4321 kritisk infrastruktur, styrke motstandskraften i det norske samfunnet mot ytre press og
- 4322 styrke kontrollen av utenlandske direkteinvesteringer i Norge

4323 Prinsippfast globalt samarbeid

4324 Dagens nettverk av globale institusjoner og regler har i sum tjent oss godt. Samtidig er det
4325 avgjørende at også fremvoksende økonomier ser seg tjent med systemet og oppfatter det som
4326 representativt og rettferdig. FN er fremdeles verdens viktigste møteplass. FN-pakten utgjør
4327 kjernen i folkeretten, vårt førstelinjeforsvar. Det vil vi jobbe for å beskytte. Samtidig vil vi jobbe
4328 mot doble standarder og kjempe for at alles rettigheter er like mye verdt.

4329
4330 Vår eierskaps-, handels- og investeringspolitikk skal bidra til at folkeretten følges. Næringslivets
4331 samfunnsansvar må følges opp gjennom veiledninger, støtte og ettersyn for å sikre at
4332 aktsomhetskrav følges opp, og at folkeretten og menneskerettigheter respekteres.

4333
4334 Ny teknologi forandrer kriger og konflikters gang. Kunstig intelligens vil kunne forsterke omfanget
4335 av desinformasjon, splid og polarisering. Uhindret vil dette vanskeliggjøre samarbeid internt i og
4336 mellom land. I tråd med vår historie vil Arbeiderpartiet derfor regulere ny teknologi, slik at den
4337 tjener fellesskapet fremfor å splitte oss.

4338 4339 Arbeiderpartiet vil:

- 4340 • styrke respekten for folkeretten
- 4341 • forbedre og reformere FN med sikte på økt representativitet, effektivitet og handlekraft
- 4342 • bidra internasjonalt for å bekjempe desinformasjon, regulere kunstig intelligens og
- 4343 utviklingen av selvstyrte våpensystemer
- 4344 • arbeide for global regulering av sosiale medier-selskaper for å kunne motvirke spredning
- 4345 av hets, desinformasjon og salg av personopplysninger på tvers av landegrenser
- 4346 • bistå og være en pådriver for at den internasjonale straffedomstolen får nødvendige
- 4347 ressurser til å etterforske krigsforbrytere

4348 Europa og Norden

4349 Våre europeiske naboland er Norges viktigste politiske og økonomiske partnere. Norske
4350 interesser på en rekke felt – klima, sikkerhetspolitikk, beredskap, bekjemping av kriminalitet,
4351 vern om demokratiet, regulering av kunstig intelligens og annen ny teknologi – fremmes best ved
4352 å samarbeide med våre europeiske naboer.

4353
4354 Gjennom 30 år har EØS-avtalen vært en hjørnestein i norsk europapolitikk og for norsk
4355 økonomi. I sum har avtalen tjent norske interesser vel. Avtalen har sørget for at vi ikke står alene
4356 i møte med omveltninger og kriser som oppstår i verden rundt oss. EU-samarbeidet, det indre
4357 marked og EØS står i dag overfor nye utfordringer. Krig i Ukraina, økt proteksjonisme,
4358 stormaktrivalisering, pandemi og brexit har økt kompleksiteten i EU. Det er både viktigere og mer
4359 krevende å sørge for at EØS-avtalen fungerer.

4360
4361 I et endret sikkerhetspolitisk landskap må vi gjøre alt vi kan for å bidra til felles motstandskraft,
4362 beredskap og samhold. Norge og EU har gjennom mange år samarbeidet tett om utenriks-,

4363 sikkerhets- og forsvarspolitik. Samarbeidet med EU utfyller NATO-samarbeidet, vårt forsvars-
4364 og sikkerhetspolitiske ankerfeste.

4365
4366 Arbeiderpartiet er tilhenger av et sterkt politisk samarbeid i Europa. Ved to tidligere
4367 folkeavstemninger har vi derfor anbefalt å si ja til norsk medlemskap. Samtidig er det rom for
4368 ulike syn i EU-spørsmålet. Dersom et medlemskapsspørsmål skulle bli aktuelt, skal det være
4369 gjenstand for ny landsmøtebehandling i Arbeiderpartiet.

4370
4371 Nordområdene forblir Norges viktigste strategiske satsningsområde. Ingen andre steder henger
4372 innenriks- og utenrikspolitikken så tett sammen. Nord-Norge og nordområdene er en avgjørende
4373 del av den norske økonomien. I årene foran oss vil betydningen øke.

4374
4375 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4376 • ivareta og beskytte norske interesser gjennom vårt forhold til EU og EØS-avtalen ved å
- 4377 koordinere oss bedre, bruke handlingsrommet og intensivere innsatsen mot Europa
- 4378 • utvide samarbeidet med EU innenfor viktige samfunnsområder
- 4379 • støtte opp om og styrke demokrati, rettsvesen og forsvarskapasiteter hos europeiske
- 4380 partnerland utenfor NATO/EU
- 4381 • arbeide aktivt for å realisere visjonen om at Norden skal bli verdens mest bærekraftige og
- 4382 integrerte region fram mot år 2030

4383 Forsvare og styrke demokrati og likestilling

4384 Arbeiderbevegelsen er internasjonal. Norge skal bidra til sterke internasjonale organisasjoner og
4385 en verdensorden basert på folkeretten og menneskerettigheter. En stadig større andel av
4386 klodens befolkning lever i land uten demokratisk styre. Når ulikhetene øker og autoritære
4387 regimer er i fremvekst, øker også risikoen for konflikt. Vi skal være en tydelig stemme mot ulovlig
4388 okkupasjon, brudd på folkeretten og krenkingen av menneskerettigheter. For Norge er det viktig
4389 å styrke samarbeidet med stater og bevegelser som deler våre verdier.

4390
4391 Et organisert, demokratisk sivilsamfunn er en av de viktigste pilarene for utvikling og
4392 konsolidering av demokratiet. I dag er arbeidstakerrettigheter under betydelig press mange
4393 steder. Fagforeningsledere utsettes for vold og drap. Vi vil sikre og styrke organisasjons-,
4394 forhandlings-, forsamlings- og ytringsretten. Arbeiderpartiet vil samarbeide med fagbevegelsen
4395 og sivilsamfunnsorganisasjoner for å styrke innsatsen for demokrati, mangfold og toleranse.

4396
4397 Norge har et ansvar for å ta imot mennesker på flukt som har rett til vår beskyttelse og vår hjelp.
4398 Vår solidaritet stopper ikke ved egen landegrense. Vi vil også prioritere beskyttelse av
4399 fagforeningsledere på flukt og sikre ressurser til sosial dialog og styrking av
4400 arbeidstakerrettigheter i vår utviklingspolitikk.

4401
4402 Retten til å bestemme over egen kropp og seksualitet er under angrep verden over. Resultatet er
4403 flere utrygge aborter, økt mødredødelighet og negativ sosial kontroll. Seksualitet mellom
4404 personer av samme kjønn er fortsatt kriminalisert i en rekke land. Arbeiderpartiet vil fortsette å
4405 styrke Norges innsats for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. En rettferdig verden er
4406 også en likestilt verden. Innsats for likestilling skal være gjennomgående i all norsk utenriks- og
4407 utviklingspolitikk.

4408

- 4409 **Arbeiderpartiet vil:**
- 4410 • bidra til institusjonsbygging i unge, sårbare demokratier og styrke
 - 4411 korrupsjonsbekjempelse og uavhengige domstoler for å hindre autoritære tilbakeslag
 - 4412 • støtte demokratiske organisasjoner og bevegelser som jobber mot undertrykkelse og
 - 4413 diktatur
 - 4414 • løfte kvinners rett til å bestemme over egen kropp og kamp mot diskriminering basert på
 - 4415 seksuell legning som en overordnet prioritering i norsk utviklingspolitikk
 - 4416 • prioritere styrking av arbeidstakerrettigheter, sosial dialog og fagbevegelsen
 - 4417 internasjonalt
 - 4418 • legge respekt for faglige rettigheter til grunn for vår handels-, investerings- og
 - 4419 eierskapspolitikk
 - 4420 • opprette et rådgivende diaspora-råd for å gi regjeringen råd om norsk utenriks- og
 - 4421 utviklingspolitikk
 - 4422 • arbeide internasjonalt for å bekjempe forfølgelse og diskriminering av mennesker basert
 - 4423 på seksuell orientering
 - 4424 • forsvare menneskerettighetene og arbeide for å styrke ytrings-, tros-, forsamlings- og
 - 4425 organisasjonsfriheten

4426 Aktiv freds- og nedrustningspolitikk

4427 Norge har lang tradisjon med freds- og forsoningsarbeid tuftet på noen viktige prinsipper, som

4428 partenens eierskap og dialog med alle relevante parter. Det er en styrke for Norge at vi over flere

4429 tiår har bygd opp solid kompetanse og brede internasjonale nettverk for konfliktløsning.

4430

4431 Det mest effektive er å forebygge alvorlige kriser før de oppstår. Væpnede konflikter resulterer i

4432 enorme lidelser, forferdelige ødeleggelser og et rekordhøyt antall mennesker på flukt. Krisene

4433 varer ofte lenger enn før. Arbeiderpartiet vil stille solidarisk opp for mennesker i nød, men vår tid

4434 krever også at vi styrker arbeidet for å forhindre krig og katastrofer. Det er ingen motsetning

4435 mellom en kraftig satsing på forsvar og beredskap og samtidig arbeide for nedrustning, dialog og

4436 fred.

4437

4438 Arbeiderpartiets mål er en atomvåpenfri verden. Dette målet nås først når land som har

4439 atomvåpen, forplikter seg til gjensidig nedrustning. Norge skal engasjere seg for

4440 atomnedrustning i FN, NATO og overfor likesinnede land i og utenfor NATO. Den internasjonale

4441 forbudstraktaten er et godt initiativ og bidrar til å øke stigma rundt atomvåpen. I dagens

4442 sikkerhetspolitiske situasjon er det ikke mulig for NATO-land som Norge å undertegne, uten å

4443 redusere vår mulighet for innflytelse og beskyttelse. Det bør være et mål for Norge og andre

4444 NATO-land å underskrive atomvåpenforbudet.

4445

4446 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4447 • arbeide for inkluderende fredsløsninger og styrke arbeidet for FNs
- 4448 sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet
- 4449 • føre en fremoverlent utenrikspolitikk for nedrustning og ikke-spredning av
- 4450 masseødelegelsesvåpen
- 4451 • øke og styrke innsatsen for minerydding

4452 Forebygge klima- og naturkatastrofer

4453 Klima- og naturkatastrofer fører til økt fattigdom, forsterker urettferdighet og ødelegger
4454 livsgrunnlaget på jorda. Klimaendringene øker risikoen for sult, sosial uro og konflikt.
4455 Konsekvensene rammer allerede millioner av mennesker. Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen
4456 mot global oppvarming og tap av sårbar natur.

4457
4458 Grønn omstilling krever særskilt aktsomhet når det gjelder arbeidsliv og fordeling.
4459 Arbeiderpartiet vil arbeide aktivt for en rettferdig omstilling. Vi vil også bistå land i sør med
4460 håndtering av klimatilpasning og ringvirkningene av dagens klimautfordringer. Ressursene til
4461 dette må avsettes utenfor den ordinære bistanden, som fortsatt må ha utvikling som hovedmål.

4462
4463 Samtidig er det nødvendig å prioritere umiddelbare tiltak for å begrense de humanitære
4464 konsekvensene av ekstremvær og naturkatastrofer. Økt beredskap vil redde liv. Støtte til lokale
4465 sivilsamfunnsorganisasjoner er av stor betydning for å sikre god samhandling mellom den
4466 humanitære nødhjelpsinnsetningen og det mer langsiktige utviklingsarbeidet.

4467 4468 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4469 • være pådriver for ambisiøse og forpliktende internasjonale avtaler for å begrense global
4470 oppvarming og stanse naturtap, i tett samarbeid med internasjonale partnere som EU
- 4471 • lede an internasjonalt på områder hvor vi har fortrinn, som i utviklingen av karbonfangst
4472 og -lagring, fornybar kraft og grønn skipsfart
- 4473 • trappe opp investeringer i fornybar energi, katastrofeberedskap og matsikkerhet i det
4474 globale sør, i tett samarbeid med lokale sivilsamfunnsorganisasjoner, og strukturer for
4475 overdragelse til lokale myndigheter
- 4476 • jobbe for en rettferdig grønn omstilling som sikrer nye arbeidsplasser og en god
4477 fordelingsprofil
- 4478 • sikre videreføring av regnskogssatsingen minst på dagens nivå, og vurdere en
4479 opptrapping dersom den gir gode resultater.

4480 Økonomisk åpenhet for rettferdig fordeling

4481 For å utrydde fattigdom og nå FN's bærekraftsmål trengs store investeringer. Arbeiderpartiet vil
4482 derfor bruke én prosent av brutto nasjonalinntekt på bistand. Brukt smart vil bistanden kunne ha
4483 en katalysatoreffekt, for eksempel ved å bidra til effektive og rettferdige skattesystemer og
4484 domstoler. Vårt mål er å styrke landets evne til å mobilisere egne ressurser for rettferdig,
4485 bærekraftig utvikling. Samtidig vil vi trappe opp kampen mot skatteparadis og ulovlig
4486 kapitalflukt.

4487
4488 Skjult utenlandsk eierskap øker forskjellene i verden og kan utgjøre en alvorlig sikkerhetsrisiko.
4489 Arbeiderpartiet vil intensivere det internasjonale samarbeidet for å stanse kapitalflukt. Vi vil
4490 jobbe for globale standarder for skatt, åpenhet og aktsomhetsvurderinger. Her hjemme har
4491 registeret over reelle eiere kommet på plass med Arbeiderpartiet i regjering. Fremover vil vi sikre
4492 at registeret ikke har mangler og er tilgjengelig for alle.

4493 4494 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4495 • jobbe for å innføre et offentlig globalt register med informasjon om rettmessige eiere av
4496 selskaper, eiendommer og verdipapirer

- 4497 • at Statens pensjonsfond utland skal være en aktiv eier som bruker sin tyngde for å
- 4498 fremme menneskerettigheter og god skatteetikk
- 4499 • støtte FNs arbeid med en internasjonal skattekonvensjon
- 4500 • bruke én prosent av brutto nasjonalinntekt på bistand

4501 Global helse

4502 Smittsomme og ikke-smittsomme sykdommer tar ikke hensyn til landegrenser. Et fungerende
4503 internasjonalt samarbeid er nødvendig for å forebygge fremtidige pandemier og andre
4504 helsekriser, blant annet gjennom effektivt smittevern.

4505
4506 Altfor mange mennesker dør fremdeles av sykdommer som enkelt kan la seg forebygge av
4507 vaksiner. Arbeiderpartiet vil jobbe for at alle mennesker har tilgang til livsviktige vaksiner, og
4508 sikre finansiering til utvikling av nye vaksiner. Livsstilssykdommer legger stort press på
4509 helsetjenestene, spesielt i land hvor tjenestene allerede er mangelfulle. For Arbeiderpartiet er
4510 det derfor viktig å bidra til kunnskapsutveksling og koordinere effektive tiltak for å bedre
4511 folkehelsen og tilgang til globale fellesgoder på tvers av land.

4512 4513 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4514 • bidra til at alle land bygger opp universelle helsetjenester i stand til å behandle
- 4515 smittsomme og ikke-smittsomme sykdommer
- 4516 • styrke internasjonalt smittevern og pandemiberedskap
- 4517 • sikre fullverdig norsk deltakelse i EU-samarbeidet om helseberedskap
- 4518 • at Norge tar lederskap i det globale arbeidet mot antibiotikaresistens
- 4519 • at Norge tar en internasjonal lederrolle i samarbeid for å sikre globale fellesgoder,
- 4520 spesielt innen helse

4521 Et sterkere forsvar gjør Norge tryggere

4522 Å sikre Norges trygghet og frihet er vår viktigste oppgave. Sikkerhet er fundamentet alle andre
4523 samfunnsoppgaver hviler på. I en farligere og mer uforutsigbar verden vil Arbeiderpartiet styrke
4524 Norges forsvarsevne fundamentalt. Et sterkt forsvar skal ivareta Norges sikkerhet, trygghet og
4525 handlefrihet, våre interesser og våre verdier.

4526
4527 Russlands ulovlige angrepskrig mot Ukraina viser at tryggheten ikke kan tas for gitt i våre
4528 nærområder. Vår regjering har laget, og fått gjennomslag for, den viktigste forsvarsplanen i
4529 moderne norsk historie. Langtidsplanen innebærer et forsvarspolitisk taktskifte i Norge – med
4530 styrket evne til å forebygge, avverge og håndtere kriser og krig. Arbeiderpartiet vil ha et sterkt
4531 forsvar, til stede i hele landet, for å håndheve norsk suverenitet, ivareta våre allianseforpliktelser
4532 og bidra til stabilitet i våre nærområder. Regjeringen lyktes med å få alle partier med på et
4533 forsvarsforlik frem mot 2036. En bred enighet sikrer forutsigbarhet for Forsvaret. Arbeiderpartiet
4534 er garantisten for at forsvarsløftet gjennomføres.

4535
4536 NATO er en hjørnestein for norsk sikkerhet. Med Arbeiderpartiet i regjering oppfyller Norge
4537 NATOs toprosentmål. Sverige og Finlands inntreden i NATO øker mulighetene for felles trening
4538 og samhandling. En forutsigbar og tydelig sikkerhetspolitikk hever terskelen for konflikt på Den
4539 skandinaviske halvøy. Det er spesielt viktig at Forsvaret er i stand til å løse utfordringer Norge
4540 kan stå overfor i nordområdene og at Norge skal bidra aktivt til stabilitet i regionen.

4541
 4542 Menneskene er Forsvarets viktigste kapasitet og ressurs. De forsvarsansatte må ha gode
 4543 rammevilkår. I årene fremover trenger vi å rekruttere dyktige, motiverte soldater og beholde
 4544 menneskene som allerede er i Forsvaret og besitter verdifull kompetanse. Fagforeningene er
 4545 viktige for å sikre medbestemmelse og gode beslutninger til det beste for Forsvaret.
 4546
 4547 Arbeiderpartiet er mot omfattende privatisering av Forsvarets støttefunksjoner. Løpende
 4548 oppgaver skal løses av Forsvarets egne ansatte. Forsvaret skal være et trygt og attraktivt sted å
 4549 arbeide. Arbeiderpartiet vil ha nulltoleranse mot seksuell trakassering og mobbing i Forsvaret.
 4550
 4551 For å kunne håndtere nye og sammensatte trusler mot landet vårt og oss som bor her, vil
 4552 Arbeiderpartiet – parallelt med satsingen på Forsvaret – øke hele samfunnets motstandskraft
 4553 mot blant annet cyberangrep, spionasje og påvirkningsoperasjoner. Kunstig intelligens og
 4554 sosiale medier har gjort det enklere å spre desinformasjon. Autoritære stater søker aktivt å
 4555 påvirke det norske ordskiftet. Målet er ofte å svekke tilliten i det norske samfunnet og påvirke
 4556 norsk politikk. Denne trusselen mot vårt folkestyre tar Arbeiderpartiet på største alvor. Tillit er
 4557 helt avgjørende for den norske samfunnsmodellen, ikke minst når krisen rammer.
 4558
 4559 Norsk forsvarsindustri er av stor betydning for vår nasjonale forsvarsevne. Russlands ulovlige
 4560 angrepskrig i Ukraina har også tydeliggjort hvor viktig vår industri er for våre allierte og nærmeste
 4561 samarbeidspartnere. Forsvarsindustrien skaper i tillegg arbeidsplasser i hele landet, står for
 4562 betydelige eksportinntekter og bidrar til utvikling av avansert teknologi som også andre bransjer
 4563 drar nytte av. Statlig eierskap i de store forsvarsbedriftene har strategisk betydning.
 4564 Arbeiderpartiet vil legge til rette for økte investeringer for å opprettholde våre militær-
 4565 teknologiske fortrinn. Eksport av våpen og annet forsvarsmateriell skal fortsatt være underlagt et
 4566 strengt eksportkontrollregime.
 4567
 4568 **Arbeiderpartiet vil:**
 4569 • arbeide for tettere samarbeid og bedre militær mobilitet mellom de nordiske land,
 4570 inkludert styrking av transportkorridorer mellom øst og vest, og nord og sør
 4571 • legge til rette for alliert trening og øving i Norge
 4572 • styrke samarbeidet med havnasjonene USA og Storbritannia i rammen av NATO
 4573 • prioritere gode rammevilkår for forsvarsansatte og sikre at vernepliktige og ansatte
 4574 møtes av en inkluderende kultur, uavhengig av kjønn og legning
 4575 • sikre god ivaretagelse av våre veteraner før, under og etter tjeneste, med spesiell vekt på
 4576 helsemessig og sosial oppfølging
 4577 • hindre omfattende privatisering av Forsvarets støttefunksjoner
 4578 • legge til rette for økte investeringer i forskning og utvikling for å stimulere til innovasjon
 4579 og opprettholdelse av våre militærteknologiske fortrinn
 4580 • utvikle ordninger for statlig-privat samarbeid for at Forsvaret og næringslivet sammen
 4581 kan forbedre Norges digitale sikkerhet
 4582 • styrke samarbeidet med våre nordiske naboer og EU for å bekjempe desinformasjon
 4583 • gi norsk forsvarsindustri gode og langsiktige rammebetingelser for å kunne støtte opp
 4584 om Norges og våre alliertes sikkerhet i en mer krevende tid, og samtidig videreføre et
 4585 strengt regelverk for eksport av forsvarsmateriell
 4586 • Øke kapasiteten i norsk og europeisk forsvarsindustri betydelig

4587 Våre grunnleggende verdier

4588 Frihet, likhet og solidaritet

4589 Arbeiderpartiet er et sosialdemokratisk parti bygd på verdiene frihet, likhet og solidaritet.
4590 Arbeiderbevegelsen vokste frem i et klassesamfunn med nød, fattigdom og begrenset
4591 demokrati. Vår bevegelse ble til av nødvendighet og i kamp mot urettferdighet. Vi forsto at
4592 sammen blir vi sterkere. Ut av det vokste vår tro på fellesskapet og de grunnleggende verdiene
4593 sosialdemokratiet er tuftet på. Disse verdiene har vært og er den politiske grunnmuren for
4594 Arbeiderpartiets politikk:

4595 Frihet

4596 Store økonomiske forskjeller og urettferdighet gir ufrihet. Et trygt, organisert arbeidsliv og rett til
4597 velferdsgoder som utdanning, helsetjenester og pensjon for alle, er avgjørende for å sikre reell
4598 frihet for alle. Ingen skal bli forfulgt for sine meninger eller diskriminert. Alle skal kunne leve sine
4599 liv i frihet, uavhengig av hvem de er og hvor de bor.

4600 Likhet

4601 Mennesker er ulike, men alle har samme verdi. Alle skal ha like muligheter til å delta i
4602 samfunnslivet og bli en del av et inkluderende fellesskap. Likhet forutsetter sosial rettferdighet,
4603 jevnbyrdighet og mulighet til å bruke egne evner for å leve et godt liv. Politikken skal innrettes slik
4604 at de sosiale og økonomiske forskjellene blir minst mulig. Makt og muligheter skal fordeles
4605 rettferdig.

4606 Solidaritet

4607 Solidaritet i tanke og handling betyr å ta vare på hverandre. Ingen skal falle utenfor, ingen skal bli
4608 hengende etter, det er et felles ansvar. Solidaritet kjenner ingen grenser mellom land, klasser
4609 eller generasjoner. Solidaritet skaper fred, bekjemper fattigdom og må til for å sikre klodens
4610 overlevelse.

4611 Sammen med fagbevegelsen har Arbeiderpartiet i over 130 år kjempet for et rettferdig og
4612 solidarisk samfunn med frihet og likeverd for alle. Vår samfunnsmodell, med et organisert
4613 arbeidsliv, en sterk velferdsstat, små forskjeller og bosetting i hele landet, har gitt mennesker
4614 større frihet og muligheter i eget liv.

4615 Et trygt arbeidsliv og et samfunn med små sosiale og økonomiske forskjeller har skapt tillit
4616 mellom folk.

4617 Dette samfunnet og disse verdiene vil være under konstant press. Kreftene som øker de
4618 økonomiske, sosiale og geografiske forskjellene i Norge og i verden, er sterke. Klimaendringer og
4619 tap av natur truer vårt livsgrunnlag og vår eksistens.

4620 Som sosialdemokrater tror vi ikke på en tilstand der alle problemer er varig løst, men ser at
4621 arbeidet for et godt samfunn må være en kontinuerlig prosess. En viktig del av
4622 arbeiderbevegelsens arv er likevel vissheten om at menneskene selv skaper sin egen historie. Vi
4623 vet at politikk nytter. Samfunnsutviklingen kan styres.

4624

